

उत्पादन लाभ लागत अध्ययन पुस्तिका

तथ्यांक संकलनकर्ता

सठभना शर्मा

कल्पना पुन

सुस्मिता सापकोटा

जनक शर्मा

शोभा पाण्डे

तथ्यांक विश्लेषण तथा पुस्तक लेखन

गोविन्द पाण्डे, कृषि प्रसार अधिकृत

निर्मला कटुवाल क्षेत्री, बाली संरक्षण अधिकृत

सम्पादक

गोविन्द राज कोइराला

प्रमुख

प्रदेश सरकार

भूमि व्यवस्था, कृषि तथा सहकारी मन्त्रालय

कृषि विकास निर्देशनालय

कृषि ज्ञान केन्द्र, म्याग्दी

गण्डकी प्रदेश, नेपाल

दुई शब्द

नेपालको करिब ६०.५ प्रतिशत जनताहरूको बाँच्ने आधार कृषि क्षेत्र भएकोले यसको विकास नभएसम्म आर्थिक स्तरमा परिवर्तन आउन नसक्ने यथार्थ वास्तविकता हो तसर्थ कृषिमा व्यवसायिकरण, विविधिकरण तथा आधुनिकीकरण गरी कृषि उत्पादन तथा उत्पादकत्वमा वृद्धि ल्याई ग्रामिण कृषकहरूको जीवनस्तरमा सुधार ल्याउनु आजको आवश्यकता हो ।

प्रत्येक वर्ष बढ्दै गइरहेको दैनिक उपभोग्य वस्तुहरूको आवश्यकता परिपुर्ती गर्नको लागि खाद्यान्न बाली, तरकारी बाली तथा अन्य कृषिजन्य उपजको उत्पादन तथा आपूर्तीमा वृद्धि हुँदै जानुपर्दछ तर खाद्य पदार्थको मागको तुलनामा कृषिजन्य वस्तुको उत्पादन बढ्न सकिरहेको छैन । यही क्रमिक रूपमा बढिरहेको मागलाई ध्यानमा राखी कृषि उत्पादन बढाउने कार्यमा बढी लगानी गर्नु अत्यन्त आवश्यक हुन्छ । लगानीको अनुपातमा कृषी वस्तुहरूबाट हुने मुनाफा अत्यन्त महत्वपूर्ण विषय हुन्छ । यसै अनुरूप कृषकहरूलाई बाली छनोट प्रक्रियामा मद्दत पुर्याउनको लागि विभिन्न बाली वस्तुहरूको तुलनात्मक उत्पादन लागत अध्ययन अति आवश्यक छ । कृषकहरूको लागि सरकारीस्तरबाट अनुदान तथा प्राविधिक सेवा प्रदान गर्ने कार्य धेरै अगाडी देखि भइरहे पनि कुनै बाली लगाउँदा के कति खर्च हुन्छ, त्यसबाट कसरी अधिकतम फाइदा लिन सकिन्छ, विक्रिबाट प्राप्त र कम उत्पादन लागत भन्दा कम बढि के छ ? एउटा बालीको बदला अर्को कुनै बाली उत्पादन गर्दा बढि फाइदा हुन्छ कि घाटा आदि सूचनाको आधारबाट कृषकहरूलाई उनीहरूको पेशामा व्यवसाय उन्मुख बनाउने तर्फ ध्यान गएको देखिदैन । कृषकहरूलाई व्यवसायमुखी बनाउन कृषिजन्य वस्तुहरूको उत्पादन लागत तथा लाभको हिसाव किताव राख्न त्यसको लेखाजोखा गर्न र उपयुक्त बालीको छनोट गर्न सक्षम बनाउनुपर्ने देखिन्छ ।

म्याग्दी जिल्लाका विभिन्न ठाउँबाट विभिन्न बालीहरू उत्पादनको क्रममा लाग्ने प्राथमिक तथ्याङ्क संकलन गरि एको यो लाभ लागत अध्ययनले किसानहरूलाई आफ्नो खेती बालीको लाभ लागतको अवस्थाबारे जानकारी दिई बढी फाइदा हुने बाली छनोट गर्दै व्यवसायिकरण तर्फ उन्मुख हुन मद्दत पुर्याउने छ । यस लाभ लागत अध्ययनलाई आधार मानि कृषि ज्ञान केन्द्रले तुलनात्मक लाभ हुने बालीमा लाभ लागतको अनुपात अभै कसरी बढाउन सकिन्छ सोही अनुरूपका कार्यक्रम आगामी दिनमा तर्जुमा गर्न पनि सहयोग पुर्याउनुका साथै कृषि यो जना बनाउन सहयोग पुग्ने छ भन्ने विश्वास लिएको छ ।

अन्तमा आगामी प्रकाशनमा थप परिमार्जित र परिस्कृत रूप दिनको लागि रचनात्मक सुझावको अपेक्षा राख्दै आवश्यक तथ्याङ्क र विवरण उपलब्ध गराई प्रकाशन कार्यमा सहयोग गर्नुहुने जिल्लाका सम्पूर्ण कृषक दाजुभाई, दिदिबहिनी प्रति हार्दिक कृतज्ञता व्यक्त गर्दछु । यसैगरी पुस्तिकालाई सार्थक रूप दिन अथक प्रयास गर्नुहुने कृषि प्रसार अधिकृत श्री गोविन्द पाण्डे, बालि संरक्षण अधिकृत निर्मला कटुवाल क्षेत्री, प्राविधिक सहायकद्वय श्री कल्पना पुन, सम्भना शर्मा र कृषि इन्टर्न सुस्मिता सापकोटा लगायत अन्य कार्यरत कर्मचारी मित्रहरूलाई धन्यवाद व्यक्त गर्दछु ।

गोविन्द राज कोइराला

केन्द्र प्रमुख

विषयसूची

क. कृषि ज्ञान केन्द्र, म्याग्दी सम्बन्धी जानकारी	१
परिचय	१
कृषि ज्ञान केन्द्रको कार्य विवरण	१
ख. लाभ लागत अध्ययन	४
लाभ लागत अध्ययनको उद्देश्य	४
लाभ लागत अध्ययनको औचित्य	५
१. खाद्यान्न बालीको लाभ लागत विश्लेषण	६
१.१ धान (Rice)	६
१.२ गहुँ (Wheat)	२४
१.३ मकै -Maize)	३३
२. तरकारी बाली	४५
२.१ आलु (Potato)	४५
२.२ काउली (Cauliflower)	६१
२.३ बन्दा (Cabbage)	७१
२.४ गोलभेंडा (Tomato)	७९
२.५ काँक्रो (Cucumber)	९०
२.६ च्याउ (Mushroom)	९३
३. फलफूल बाली	१००
३.१ सुन्तला (Mandarian Orange)	१००
३.२ केरा (Banana)	१२७
४. मौरी (Honey bee)	१३३
५. निष्कर्ष	१३७
ग. ऋण कटिड सम्बन्धी जानकारी	१३७
ऋण कटिड तथ्यांक	१३८

क. कृषि ज्ञान केन्द्र, म्याग्दी सम्बन्धी जानकारी

परिचय

साविक जिल्ला कृषि विकास कार्यालय म्याग्दीको रूपमा सेवा प्रदान गर्दै आएको यस कार्यालय आ.ब. २०७५/७६ बाट गण्डकी प्रदेश अन्तर्गत भूमि व्यवस्था, कृषि तथा सहकारी मन्त्रालय, अन्तर्गतको कृषि विकास निर्देशनालय मातहतमा रही कृषि ज्ञान केन्द्रको नामबाट किसानहरूलाई म्याग्दीमा सेवा प्रदान गर्दै आएको छ । स्थानीय किसानका समस्यामा आधारित परीक्षण गर्ने, प्रयोगशाला सेवाहरू, प्राविधिक र कृषकहरूको क्षमता विकास, स्थानीय कृषि निकायहरूलाई प्राविधिक पृष्ठपोषण तथा बिउ विजन तथा उन्नत नश्लको श्रोत केन्द्र विकास, कृषि इन्टर्न, कृषि तथ्याङ्क संकलन, कृषि व्यवसाय विकास सहयोग, किसान कल सेन्टर सन्चालन लगायत संघ र स्थानीय तह बिच सेतुको काम गर्ने जिम्मेवारी यस ज्ञान केन्द्रको रहेको छ ।

कृषि विकास सम्बन्धी योजना तर्जुमा, विभिन्न रोग किराहरूको व्यवस्थापन, स्थान विशेषका हावापानी सुहाउँदो प्रविधि र जातहरूको सम्बन्धमा कृषकहरूलाई जानकारी लगायत माटोको अवस्था रोग किरा पहिचान, रसायनिक र प्राङ्गारिक मल र बिउको गुणस्तर परीक्षण लगायतका प्राविधिक र प्रयोगशाला सेवा समेत उपलब्ध गराउनका लागि स्थानीय तहमा रहेका कृषि विकास शाखाहरू पर्याप्त हुदैनन् । त्यस्ता शाखाहरूलाई आवश्यक प्राविधिक पृष्ठपोषण उपलब्ध गराउनुका साथै अन्तर स्थानीय निकायहरू समेतलाई समेट्ने गरि बजार संरचनाहरू निर्माण परियोजनाहरू सन्चालनका लागि यस ज्ञान केन्द्रको भूमिका महत्त्वपूर्ण रहेको छ ।

कृषि ज्ञान केन्द्रको कार्य विवरण

१. जिल्लाको कृषि तथ्याङ्क प्रोफाइल तयार तथा अद्यावधिक गर्ने ।

२. स्थानीय निकायमा कार्यरत कृषि प्राविधिकहरूलाई तालिम तथा क्षमता अभिवृद्धि गर्ने ।

३. व्यवसायीक किसान, उद्यमी तथा कृषि फर्म संचालकको लागि तालिम तथा क्षमता अभिवृद्धि गर्ने ।
४. आधुनिक तथा उन्नत कृषि प्रविधिको प्रदर्शन, परिक्षण तथा सिफारिस गर्ने ।
५. माटो तथा मल, बीउ तथा वाली संरक्षण सम्बन्धी सामान्य प्रयोगशाला सेवा प्रदान गर्ने ।
६. संघिय कृषि विकास कार्यक्रम तथा आयोजनाको कार्यान्वयन तथा सम्पर्क विन्दुको रूपमा कार्य गर्ने ।
७. प्रादेशिक कृषि विकास कार्यक्रम तथा आयोजनाको कार्यान्वयन गर्ने ।
८. प्रधानमन्त्री कृषि आधुनिकीकरण परियोजना अन्तर्गत कमाण्ड क्षेत्रभित्रका जोन र सुपरजोनको लागि प्राविधिक सेवा उपलब्ध गराउने ।
९. प्रधानमन्त्री कृषि आधुनिकीकरण परियोजना अन्तर्गत कमाण्ड क्षेत्रभित्रका पकेट तथा ब्लकको कार्यक्रम संचालन तथा प्राविधिक सेवा उपलब्ध गराउने ।
१०. भौगोलिक विविधता अनुसारको प्राथमिकता प्राप्त वाली वस्तु विकासको योजना मूल्य अभिवृद्धि शृङ्खला विकास तथा कार्यान्वयनको लागि समन्वय गर्ने ।
११. आर्थिक महत्त्वका स्थानिय कृषि विविधताको पहिचान, संरक्षण तथा उपयोग गर्ने ।
१२. विभिन्न वालीनालीका रोग किराहरुको पेष्ट म्याप तयार गर्ने ।
१३. विभिन्न वालीनाली तथा रोग किराहरुको संङ्कलन, पहिचान तथा व्यवस्थापन गर्ने ।
१४. स्थानीय वाली/रैथाने वाली/लोपोन्मुख तथा उपेक्षित वालीको जर्म प्लाजम सङ्कलन गरी Gene bank लाई उपलब्ध गराउने तथा Genebank संग सहकार्य गर्ने ।

१५. स्थानीय तहका कृषि इकाइहरूबाट कृषि सम्बन्धी तथ्याङ्क सङ्कलन तथा अद्यावधिक गर्ने साथै असिना, बाढी, पहिरो जस्ता दैवी प्रकोपको विवरण सङ्कलन गरी तथ्याङ्क प्रादेशिक तथा सङ्घिय तथा तालुक निकायहरूमा पठाउने ।
१६. बीउ, विषादी तथा मलखाद विक्रेताहरूको अनुमती, नवीकरण तथा अनुगमन गर्ने साथै तिनीहरूको क्षमता अभिवृद्धि गर्ने ।
१७. कमाण्ड क्षेत्रभित्र रहेका स्रोत केन्द्रहरू, फलफूल तथा तरकारीको नर्सरीहरूलाई प्राविधिक सेवा प्रदान गर्ने ।
१८. कमाण्ड क्षेत्र भित्र रहेका फलफूल तथा तरकारी नर्सरीहरूको तालुक निकायको समन्वयमा प्राविधिक अनुगमन गरी प्राविधिक प्रतिवेदनका आधारमा निरोगिताको प्रमाणपत्र उपलब्ध गराउने ।
१९. निरोगिताको प्रमाणपत्र विना बीउ, विरुवा, वेर्ना तथा अन्य रोपण सामग्रीहरूको ओसारपसारमा तालुक निकायसंग समन्वय गरी रोक लगाउने ।
२०. व्यावसायिक फर्म, विमा, कृषिजन्य उद्योगमा विद्युतिकरण, विषादी विक्रेता आदिको लागि सिफारिस प्रदान गर्ने ।
२१. कमाण्ड क्षेत्रभित्र कृषि उद्यम तथा व्यवसाय संचालन गर्न चाहानेहरूको लागि प्राविधिक तथा व्यवसायिक कार्य योजना तयार गर्न सहयोग गर्ने ।
२२. कृषक वर्गीकरणको लागि स्थानिय सरकारसंग समन्वय तथा सहजीकरण गर्ने ।
२३. कृषि स्नातक तथा JT/JTA कोर्ष अध्ययनरत विद्यार्थीहरूको लागि इन्टर्नसिप कार्यक्रम संचालन गर्ने ।
२४. सघिय एवम् प्रादेशिक कृषि सम्बन्धी ऐन, नीति, नियम, नियमावली, निर्देशिका सम्बन्धी सरोकारवाला निकायहरूलाई सुसूचित गर्ने, गराउने ।
२५. स्थानिय तह अन्तर्गत नगरपालिका, गाउँपालिका तथा वडाको विस्तृत स्थलगत सर्वेक्षण गर्ने ।

२६. नेपाल कृषि अनुसन्धान परिषदसँग समन्वय गरी वाह्य अनुसन्धान स्थलको रूपमा कार्य गर्ने ।

२७. सघिय तथा प्रदेश सरकारले तोकेका अन्य प्राविधिक कार्यहरू गर्ने ।

२८. समग्र कृषि विकासको सम्बन्धमा सघं, प्रदेश र स्थानिय विच पुलको काम गर्ने ।

२९. यस अघि साविक जिल्ला कृषि विकास कार्यालयले प्रतिनिधित्व गर्ने जिल्लास्तरका समितिहरूमा सहभागिता जनाउने ।

३०. कृषि विकासमा टेवा पुर्‍याउने अन्य कामहरू गर्ने ।

ख. लाभ लागत अध्ययन

लाभ लागत अनुपात भन्नाले कुनै पनि बाली उत्पादनमा लाग्ने सम्पूर्ण आम्दानी र सम्पूर्ण खर्चबाट

प्राप्त हुने सम्बन्धको सूचकलाई बुझाउँछ। यदि लाभलागतको अनुपात एक भन्दा बढि भएमा त्यस्तो बाली उत्पादनको लागी उपयुक्त मान्न सकिन्छ तर अनुपात एक भन्दा कम भएमा त्यस्तो बाली उत्पादन उपयुक्त नहुने वा नोक्सान हुने बुझिन्छ।

$$\text{लाभ लागत} = \frac{\sum \text{जम्मा आम्दानी}}{\sum \text{जम्मा लागत}}$$

लाभलागत अध्ययनको उद्देश्य

- कृषिमा लगानी गरे अनुसार कृषकलाई नाफा नोक्सान के भयो सो को जानकारी लिने ।
- उत्पादन लागतको आधारमा बाली लगाउने/नलगाउने र वैकल्पिक बाली छनोट गर्न निर्णय गर्न सहयोग पुर्‍याउने ।
- अध्ययनको क्रममा किसानले प्रयोग गर्ने मल, जनश्रम, पशुश्रमको प्रयोग, बालीको उत्पादकत्व तथा उत्पादन मुल्यको सुचनाबाट वर्तमान खेती व्यवस्थापन शैली, त्यसका विशेषता एवं कमी कमजोरी पहिचान गर्ने ।

लाभ लागत अध्ययनको औचित्य

प्रत्येक वर्ष बढ्दै गइरहेको दैनिक उपभोग्य वस्तुहरूको आवश्यकता परिपूर्ती गर्नको लागी खाद्यान्न बाली, तरकारी बाली तथा अन्य कृषिजन्य उपजको उत्पादन तथा आपूर्तीमा वृद्धि हुँदै जानुपर्दछ तर खाद्य पदार्थको मागको तुलनामा कृषिजन्य वस्तुको उत्पादन बढ्न सकिरहेको छैन । यही क्रमिक रूपमा बढिरहेको मागलाई ध्यानमा राखी कृषि उत्पादन बढाउने कार्यमा बढी लगानी गर्नु अत्यन्त आवश्यक हुन्छ । लगानीको अनुपातमा कृषी वस्तुहरूबाट हुने मुनाफा अत्यन्त महत्वपूर्ण विषय हुन्छ । यसै अनुरूप कृषकहरूलाई बाली छनौट प्रक्रियामा मद्दत पुर्याउनको लागी विभिन्न बाली वस्तुहरूको तुलनात्मक उत्पादन लागत अध्ययन अति आवश्यक छ । कृषकहरूको लागी सरकारीस्तरबाट अनुदान तथा प्राविधिक सेवा प्रदान गर्ने कार्य धेरै अगाडी देखि भइरहे पनि कुनै बाली लगाउँदा के कति खर्च हुन्छ, त्यसबाट कसरी अधिकतम फाइदा लिन सकिन्छ, विक्रिबाट प्राप्त रकम उत्पादन लागत भन्दा कम बढि के छ ? एउटा बालीको बदला अर्को कुनै बाली उत्पादन गर्दा बढि फाइदा हुन्छ कि घाटा आदि सूचनाको आधारबाट कृषकहरूलाई उनीहरूको पेशामा व्यवसाय उन्मुख बनाउने तर्फ ध्यान गएको देखिदैन । कृषकहरूलाई व्यवसायमुखी बनाउन कृषिजन्य वस्तुहरूको उत्पादन लागत तथा लाभको हिसाव किताव राख्न त्यसको लेखाजोखा गर्न र उपयुक्त बालीको छनौट गर्न सक्षम बनाउनुपर्ने देखिन्छ ।

म्याग्दी जिल्लाका विभिन्न ठाउँबाट प्रमुख खाद्यान्न बालीमा धान, गहुँ, मकै तथा तरकारी बालीमा आलु, काउली, बन्दा, गोलभेंडा काँक्रो, च्याउ र फलफूल बालीमा सुन्तला र केरा त्यस्तै गरी मह उत्पादनको क्रममा लाग्ने प्राथमिक तथ्याङ्क संकलन गरी गरिएको यो लाभ लागत अध्ययनले किसानहरूलाई आफ्नो खेती बालीको लाभ लागतको अवस्थाबारे जानकारी दिई बढी फाइदा हुने बाली छनौट गर्दै व्यवसायिकरण तर्फ उन्मुख हुन मद्दत पुर्याउने छ । यस लाभ लागत अध्ययनलाई आधार मानि कृषि ज्ञान केन्द्रले तुलनात्मक लाभ हुने बालीमा लाभ लागतको अनुपात अझै कसरी बनाउन सकिन्छ सोही अनुरूपका कार्यक्रम आगामी दिनमा तर्जुमा गर्न पनि सहयोग पुर्याउने छ ।

१. खाद्यान्न बालीको लाभ लागत विश्लेषण

१.१ धान (Rice)

बैज्ञानिक नाम (Botanical name): *Oryza sativa*

परिवार (Family): Gramineae

धान संसारको संसारमा ६० प्रतिशतभन्दा बढी जनसंख्यालाई खाद्यान्न उपलब्ध गराउने प्रमुख खाद्यान्न बाली हो । नेपालमा पनि क्षेत्रफल तथा उत्पादन दुवैका हिसाबले धान बालीले खाद्यान्न बालीहरूमा पहिलो स्थान ओगटेको छ । धान एकदलीय, एकवर्षिय घाँस हो जसमा गोलाकार खोक्रा जोडीएका डाँठहरू र डाँठको गाँठामा चौडा पातहरू सोझै जोडीएका हुन्छन् । धानको मुल जरा एक महिनाभित्रमा मरिसक्छ र त्यसपछि सहायक जराहरू निस्कन्छन् । गाँठाहरूको क्रमिक पड्ती एवम् अन्तर गाँठाहरू मिलेर डाँठ बनेको हुन्छ । अन्तर गाँठाहरू खोक्रा रौ नभएमा हुन्छन् । मुल गाँज (सरा) सबैभन्दा तल्लो गाँठाबाट बढ्दछ र यसबाट दोश्रो पड्तीको गाँज र त्यसबाट तेश्रो पड्तीको गाँज निस्कन्छ । धानको बाला डाँठको सबैभन्दा माथिल्लो गाँठाबाट निस्कन्छ ।

पहाड र तराईमा वर्षायाममा धान खेती गरिन्छ । तल्लो पहाड तथा खोचको सिञ्चित क्षेत्रमा चैते धान पनि लगाउने गरिन्छ । धान विश्वका आधा भन्दा बढी जनसंख्या अर्थात् तीन अर्ब ५० करोड मानिसको खाद्यान्नको प्रमुख आधार नै धान हो । ९० प्रतिशतभन्दा

बढी धानको उत्पादन र खपत पनि एशियाली मुलुकमा नै हुने गरेको छ । विश्वमा जति धान उत्पादन हुन्छ त्यसको ६-७ प्रतिशत मात्र बिक्री वितरणका लागि बजारमा जान्छ । हाल नेपालमा आ.ब. २०७६/७७ मा १४५८९१५ हेक्टर क्षेत्रफलमा धान खेती भई वार्षिक ५५५०८७८ मेट्रिक टन धान उत्पादन भएको छ भने म्याग्दीमा आ.ब. २०७७/७८ मा धानको उत्पादन ३८९८ हेक्टर क्षेत्रफलमा लगाई १३९७७.८ मेट्रिक टन रहेको छ । नेपालमा धानको औसत उत्पादकत्व ३.५ मेट्रिक टन प्रति हेक्टर रहेको छ । विश्वमा एशिया तथा दक्षिण एशियाका देशहरुमा नेपाल धान खेतीमा अग्रणी स्थान छ ।

धानका जातहरु

तालीका नं. १ . चैते धान

क्र. सं.	जात	सिफारिस वर्ष	पाक्ने दिन	उत्पादन क्षमता मे.टन/हे	सिफारिस क्षेत्र
१.	सि.एच.४५	२०२३ (१९६६)	११८	३.५	तराई, भित्रिमधेश तथा मध्यपहाड
२.	विन्देश्वरी	२०३८ (१९८१)	१२८	४.०	तराई र भित्रिमधेश
३.	चैते २	२०४४ (१९८७)	१२५	४.८	तराईको सिंचित भूमि
४.	चैते ६	२०४८ (१९९२)	१२३	४.८	तराई र भित्रिमधेश (३०० मिटरसम्मको उचाईको सिंचित भूमि)
५.	हर्दिनाथ १	२०६० (२००४)	१२०	४.०३	तराई, भित्रिमधेश, रिभर वेसिन ८०० मिटरसम्म
६	चैते ५	२०७४	१२०- १२५	४.६	समुन्द्र सतहदेखी ७०० मिटर उचाइसम्मको तराई, भित्रि मधेश, नदी किनार, बेशि तथा समथर फाँट

तालीका नं. २. बर्षे धान

क्र. सं.	जात	सिफारिस वर्ष	पाक्ने दिन	उत्पादन क्षमता मे.टन/हे)	सिफारिस क्षेत्र
१.	ताईचुङ्ग १७६	२०२४ (१९६६)	१४४	७.९	मध्यपहाड र उपत्यका
२.	चाईनुङ्ग २४२	२०२४ (१९६६)	१४४	७.३	पहाड
३.	ताईनान १	२०२४ (१९६६)	१४४	६.६	पहाड
४.	ताईनान २	२०२४ (१९६६)	१४३	७.८	पहाड
५.	मसुली	२०३० (१९७३)	१५५	३.५	तराई र भित्रिमधेश
६.	सावित्री	२०३६ (१९७९)	१४०	४.०	तराई र भित्रिमधेश
७.	खुमल ३	२०४१ (१९८३)	१३०	६.५	मध्य पहाड
८.	खुमल २	२०४४ (१९८७)	१४२	५.६	काठमाण्डौ उपत्यका तथा समान हावापानी भएको ३००० फिटदेखी ४५०० फिटसम्म उचाईको मध्य पहाड
९.	खुमल ४	२०४४ (१९८७)	१४४	६.३	काठमाण्डौ उपत्यका तथा समान हावापानी भएको ३००० फिटदेखी ४५०० फिटसम्म उचाईको मध्य पहाड
१०.	मकवानपुर १	२०४४	१५०	४.३	ढुङ्गे किराको प्रकोप भएको

क्र. सं.	जात	सिफारिस वर्ष	पाक्ने दिन	उत्पादन क्षमता मे.टन/हे)	सिफारिस क्षेत्र
		(१९८७)			तराई
११.	घैया २	२०४४ (१९८७)	११३	३.४	तराईको असिंचित पाखा
१२.	पालुङ्ग २	२०४४ (१९८७)	१७२	६.१	शितोष्ण हावापानी भएका मकवानपुर जिल्लाको पालुङ्ग सरहका पहाडी क्षेत्र
१३.	खुमल ५	२०४७ (१९९०)	१५४	६.७	१००० मिटरदेखि १४०० उचाई भएका पश्चिमी मध्यपहाडी क्षेत्रहरु जस्तै पर्वत, बागलुङ्ग र म्याग्दी
१४.	खुमल ७	२०४७ (१९९०)	१४६	७.०	१००० मिटरदेखि १४०० उचाई भएका पश्चिमी मध्यपहाडी क्षेत्रहरु जस्तै पर्वत, बागलुङ्ग र म्याग्दी
१५.	खुमल ९	२०४७ (१९९०)	१४८	६.७	१००० मिटरदेखि १४०० उचाई भएका पश्चिमी मध्यपहाडी क्षेत्रहरु जस्तै पर्वत, बालुङ्ग र म्याग्दी
१६.	छोमरोङ्ग	२०४७ (१९९१)	१६४	४.२	नेपालको पूर्वी एवं पश्चिमी क्षेत्रको १४०० मिटर देखि २००० मिटरसम्म उचाई भएको उच्च पहाड र चिसो हावापानी भएको मध्यपहाड
१७.	राधा ७	२०४८ (१९९२)	१४८	३.५	तराई, भित्रीमधेश र सो सरह हावापानी भएको आकाशे खेती गरिने क्षेत्र

क्र. सं.	जात	सिफारिस वर्ष	पाक्ने दिन	उत्पादन क्षमता मे.टन/हे)	सिफारिस क्षेत्र
१८.	राधाकृष्ण ९	२०४८ (१९९२)	१५०	३.८	तराई, भित्रिमधेश र सो सरह हावापानी भएको सिंचित भूमी
१९.	राधा ४	२०५२ (१९९५)	१२५	३.२	मध्यपश्चिम र सुदुरपश्चिम तराई (कपिलबस्तु, दाङ्ग, बर्दिया, बाँके, कैलाली र कञ्चनपुर)
२०.	राधा ११	२०५२ (१९९५)	१४८	४.०	मध्यतराई (पर्सा, बारा, रौतहट, सर्लाही, महोत्तरी र धनुषा)
२१.	राधा १२	२०५२ (१९९५)	१५५	४.६	पूर्वी तराई
२२.	माछापुच्छ्रे ३	२०५३ (१९९६)	१७४	५.०	१४०० मिटरदेखि २००० मिटरसम्म उचाईको चिसो हावापानी भएको मध्यदेखी उच्च पहाडसम्म (लुम्ले, घान्द्रुक र छोमरोङ्ग क्षेत्र)
२३.	खुमल ६	२०५६ (१९९९)	१५५	७.८	काठमाण्डौ उपत्यका एवं सो सरहको हावापानी हुने ठाउँ
२४.	रामपुर मंसुली	२०५६ (१९९९)	१३५	५.७	तराई, भित्रमधेश, बेंशी एवं मध्यपहाडको ९०० मिटर उचाईसम्म अथवा मसुली धान लगाउन सकिने सबै क्षेत्र
२५.	चन्दननाथ १	२०५८ (२००२)	१९१	५.०५	जुम्ला वा सो सरहका हावापानी भएको क्षेत्र
२६	चन्दननाथ ३	२०५८ (२००२)	१९२	५.३	जुम्ला वा सो सरहका हावापानी भएको क्षेत्र
२७.	खुमल ११	२०५८ (२००२)	१४४	८.५	काठमाडौं उपत्यकामा

क्र. सं.	जात	सिफारिस वर्ष	पाक्ने दिन	उत्पादन क्षमता मे.टन/हे)	सिफारिस क्षेत्र
२८.	लोकतन्त्र	२०६३ (२००६)	१२५- १३०	३.६	तराई, भित्री मधेश, तल्लो पहाडका नदी किनारा
२९.	मिथिला	२०६३ (२००६)	१४५- १५०	३.५-४.५	तराई, भित्रीमधेश र मध्यपहाडको वेसी
३०.	राम	२०६३ (२००६)	१३०- १३७	४.०-७.२	तराई, भित्रीमधेश (शिवालीक उपत्यका, मकवानपुर, चितवन र नवलपरासी)
३१.	वर्षे ३००४	२०६३ (२००६)	१५७	३.८	तराई र भित्रीमधेश
३२.	पोखेली जेठोबुढो	२०६३ (२००६)	१८०- १८५	२.६	पोखरा उपत्यका र यस आसपासका क्षेत्रहरू (६०० देखि ९०० मिटर उचाई)
३३.	खुमल ८	२०६३ (२००६)	१५८	७.७	मध्य पहाड र तल्लो पहाड
३४.	सुनौलो सुगन्धा	२०६४ (२००८)	१५१	३.८	तराई, भित्रीमधेश
३५.	घैया १	२०६६ (२०१०)	११५	२.५-३.५	असिंचित Upland तराई, टार तथा मध्यपहाडका उपत्यका
३६.	लल्का बास्मती	२०६६ (२०१०)	१५०	२.५-३.५	मध्य तथा पूर्वी तराई
३७.	हर्दीनाथ २	२०६६ (२०१०)	१२५	३.१-४.२	तराई तथा भित्रीमधेश
३८.	तरहरा १	२०६६ (२०१०)	११३- १२५	४.२	मध्य तथा पूर्वी तराई
३९.	खुमल-१०	२०६८ (२०११)	१३६ (१०७- १७०)	४.७८	काठमाण्डौ उपत्यका र सो सरहको हावापानी भएका पहाडी क्षेत्र

क्र. सं.	जात	सिफारिस वर्ष	पाक्ने दिन	उत्पादन क्षमता (मेटन/हे)	सिफारिस क्षेत्र
४०	खुमल-१३	२०६८ (२०११)	११७- १८३	४.१७	काठमाण्डौ उपत्यका र सो सरहको हावापानी भएका पहाडी क्षेत्र
४१	सुख्खा धान-१	२०६८ (२०११)	१२३- १२५	३.२-४.२	पुर्वी तथा पश्चिमी तराई, भित्री मधेश तथा मध्य पहाडको ५०० मिटरसम्मका वेसी तथा टार
४२.	सुख्खा धान-२	२०६८ (२०११)	१२२- १२४	२.३-३.५	पुर्वी तथा पश्चिमी तराई, भित्री मधेश तथा मध्य पहाडको ५०० मिटरसम्मका वेसी तथा टार
४३.	सुख्खा धान-३	२०६८ (२०११)	१२२- १२५	२.५-३.६	पुर्वी तथा पश्चिमी तराई, भित्री मधेश तथा मध्य पहाडको ५०० मिटरसम्मका वेसी तथा टार
४४	बर्षे -२०१४	२०६८ (२०११)	१३५- १४०	३.८	तराई
४५.	स्वर्ण सब-१	२०६८ (२०११)	१५०- १५५	४.०-५.०	तराई तथा भित्री मधेश र मध्य पहाडका ५०० मिटरसम्मका वेसीको सिंचित तथा घोल क्षेत्र
४६.	साँवा मसुली सब -१	२०६८ (२०११)	१४५- १५०	३.५-४.०	तराई तथा भित्री मधेश र मध्य पहाडका ५०० मिटरसम्मका वेसीको सिंचित तथा घोल क्षेत्र
४७.	लेकाली धान-१	२०७१ (२०१४)	१५८	४.०७	१५००-२६०० मिटर सम्मको उच्च पहाडी क्षेत्र

क्र. सं.	जात	सिफारिस वर्ष	पाक्ने दिन	उत्पादन क्षमता मे.टन/हे)	सिफारिस क्षेत्र
४८.	लेकाली धान-३	२०७१ (२०१४)	१५२	३.९	१५००-२६०० मिटर सम्मको उच्च पहाडी क्षेत्र
४९.	सुख्खा धान-४	२०७१ (२०१४)	११८- १२५	२.७-४.०	तराई र भित्रि मधेशको असिंचित खेत र मध्य पहाडको ५०० मिटर उचाईको टार वेसी
५०.	सुख्खा धान-५	२०७१ (२०१४)	१२५	३.२-४.२	तराई र भित्रि मधेशको असिंचित खेत र मध्य पहाडको ५०० मिटर उचाईको टार वेसी
५१.	सुख्खा धान-६	२०७१ (२०१४)	१२०- १२५	३.०-४.०	तराई र भित्रि मधेशको असिंचित खेत र मध्य पहाडको ५०० मिटर उचाईको टार वेसी
५२.	राधा १४	२०७३ (२०१६)	१३२- १३५	४.४	तराई, भित्रि मधेश, रिभर वेसिन र उपत्यकाको ७०० मिटर उचाई सम्म
५३	सुगन्धित धान १	२०७३ (२०१६)	१४२- १४५	४.५	तराई, भित्रि मधेश, रिभर वेसिन र उपत्यकाको ७०० मिटर उचाई सम्म
५४	राधा १३	२०७३ (२०१७)	१४२- १४८	३-४.२	तराई र भित्रि मधेशका असिंचित तथा समुन्द्र सतहबाट ७०० मिटर सम्मको नदी किनार, वैसी तथा समतल फाँट र उपत्यकाका सिंचित क्षेत्र

क्र. सं.	जात	सिफारिस वर्ष	पाक्ने दिन	उत्पादन क्षमता (मे.टन/हे)	सिफारिस क्षेत्र
५५.	सेहराङ्ग सब १	२०७३ (२०१७)	१२२- १२५	४.४-४.९	समुन्द्र सतहबाट ७०० मिटर उचाइसम्मको तराई, भित्रि मधेश, नदी किनार, वैसी तथा समतल फाँट र उपत्यकाका सिञ्चित क्षेत्र
५६.	बहुगुणी धान १	२०७४ (२०१८)	१३५	५.५	समुन्द्र सतहबाट ७०० मिटर उचाइसम्मको तराई, भित्रि मधेश, नदी किनार, वैसी तथा समतल फाँट
५७.	बहुगुणी धान २	२०७४ (२०१८)	१४२	४.८	समुन्द्र सतहबाट ७०० मिटर उचाइसम्मको तराई, भित्रि मधेश, नदी किनार, वैसी तथा समतल फाँट
५८.	हर्दिनाथ ३	२०७४ (२०१८)	१२५	५.५	समुन्द्र सतहबाट ७०० मिटर उचाइसम्मको तराई, भित्रि मधेश, नदी किनार, वैसी तथा समतल फाँट
५९.	हर्दिनाथ १ F1	२०७७			समुन्द्र सतहबाट १००० मिटर उचाइसम्मको तराई, भित्रि मधेश, नदी किनारका फाँटहरू
६०.	हर्दिनाथ ३ F1	२०७७			समुन्द्र सतहबाट १००० मिटर उचाइसम्मको तराई, भित्रि मधेश, नदी किनारका फाँटहरू

क्र. सं.	जात	सिफारिस वर्ष	पाक्ने दिन	उत्पादन क्षमता मे.टन/हे)	सिफारिस क्षेत्र
६१.	हर्दिनाथ बोरो धान १	२०७७			समुन्द्र सतह देखी ५०० मिटर उचाईसम्मको तराई देखी पूर्वी तराईका क्षेत्रहरू
६२.	शुद्धोधन कालानमक	२०७७			समुन्द्र सतह देखी ५०० मिटर उचाईसम्मको तराई तथा भित्रि मधेशको सिंचित एवम् आंशिक सिंचाई सुविधा भएको क्षेत्र
६३.	हर्दिनाथ सावाँ मन्सुली	२०७७			समुन्द्र सतहदेखि ७०० मिटर उचाईसम्मको तराई, भित्रि मधेश तथा नदी किनारका वेसीहरूको सिंचित एवम् आंशिक सिंचित सुविधा भएको क्षेत्र
६४.	कलोनूनिया (उन्नत)(पन्जी करण मात्र)	२०७७			समुन्द्र सतह देखि २०० मिटर उचाईसम्मको झापा, मोरङ र सुनसरी जिल्लाहरूको सिंचित एवम् आंशिक सिंचित सुविधा भएको क्षेत्र

लाभ लागत अध्ययन

म्याग्दी जिल्लाको मङ्गला, रघुगंगा, मालीका गाँउपालिका तथा बेनी नगरपालीकाका विभिन्न ठाँउमा १/१ रोपनी क्षेत्रफलमा धान खेती गर्दा हुने अनुमानित उत्पादन लागत र लाभलाई निम्नअनुसार तालीकामा प्रस्तुत गरी अनुपात निकालीएको छ । लाभ लागत अध्ययनको लागी छनोट गरिएका धानका जातहरूमा सबभन्दा धेरै लाभ लागत अनुपात गौरीया धानमा पाइएको छ भने अरु सबै धानका जातहरूमा लाभ लागतको अनुपात १ भन्दा धेरै पाइएकोले ती धानका जात लगाउँदा पनि किसानलाई तुलनात्मक रूपमा फाइदा नै हुने देखिन्छ । म्याग्दी जिल्लामा धान खेती हुने क्षेत्रहरूमा ९० प्रतिशत भन्दा धेरै क्षेत्रफल रैथाने धान बालीले ओगटेको छ ।

तालीका नं. ३

क्र. सं.	विवरण	इकाई	परिमाण	दर रु	जम्मा रु
क	चल लागत खर्च				
१	खेत जोत्न	मिनिटिलर	घण्टा	१.५	८००
२	धान रोप्न ज्यामी	पुरुष	संख्या	०	०
		महिला	संख्या	३	४००
३	गोडमेल गर्न ज्यामी	महिला	संख्या	२	४००
४	रेखदेख तथा बाली कटानी गर्न		संख्या	३	५००
५	पशुश्रम		हल	०	०
६	पावर टिलर		घण्टा	०	०
७	सिंचाइ जडान		घण्टा	०	०

वाली : धान जात: गौरीया स्थान: मंगला-२, बाबियाचौर क्षेत्रफल: १ रोपनी						
क्र. सं.	विवरण		इकाई	परिमाण	दर रु	जम्मा रु
८	स्प्रेयर		घण्टा	०	०	०
९	विउ (स्थानीय)		के.जी	२	७५	१५०
१०	कम्पोष्ट मल		डोको	३५	७५	२६२५
११	रासायनिक मल					
क	यूरिया		के.जी	५	३०	१५०
ख	डि.ए.पी		के.जी	४	४५	१८०
ग	पोटास		के.जी	१	६०	६०
१२	विषादी तथा भिटामिन		प्याकेट			०
१३	विविध खर्च		रुपैया			१०००
जम्मा चल लागत खर्च (क)						८८६५
ख	अचल लागत खर्च					०
१	जग्गा कर		रुपैया	०	०	१००
२	पानी कर		रुपैया	०	०	०
३	मर्मत सम्भार खर्च		रुपैया	०	०	०
४	हास कट्टि		रुपैया	०	०	०
जम्मा अचल लागत खर्च (ख)						१००
जम्मा लागत खर्च (क+ख)						८९६५
१	मुख्य उत्पादन	धान	के.जी	१६०	९०	१४४००
२	सह उत्पादन	पराल	भारी	५	२५०	१२५०
३	जम्मा आमदानी		रुपैया			१५६५०
४	खुद नाफा		रुपैया			६७८५

वाली : धान	जात: गौरीया	स्थान: मंगला-२, बाबियाचौर	क्षेत्रफल: १ रोपनी		
क्र. सं.	विवरण	इकाई	परिमाण	दर रु	जम्मा रु
लाभ लागत अनुपात					१.७५

तालीका नं. ४

वाली: धान	जात: जाडो जर्मनी	स्थान: रघुगंगा ३, पिप्ले	क्षेत्रफल: ३ रोपनी			
क्र. सं.	विवरण	इकाई	परिमाण	दर रु	जम्मा रु	
क	चल लागत खर्च					
१	खेत जोत्त	मिनिटिलर	घण्टा	१.५	७५०	११२५
२	धान रोपन ज्यामी	पुरुष	संख्या	०	०	०
		महिला	संख्या	३	४००	१२००
३	गोडमेल गर्न	महिला	संख्या	२	४००	८००
४	रेखदेख तथा बाली कटानी गर्न	महिला	संख्या	५	४००	२०००
५	पावर टिलर		घण्टा	०	०	०
६	सिंचाइ जडान		घण्टा	०	०	०
७	स्प्रेयर		घण्टा	०	०	०
८	विउ (स्थानीय)		माना	६	३८	२२८
९	कम्पोष्ट मल		डोको	५०	७०	३५००
१०	रासायनिक मल					
क	यूरिया		के.जी	०	०	०
ख	डि.ए.पी		के.जी	०	०	०

वाली: धान जात: जाडो जर्मनी स्थान: रघुगंगा ३, पिप्ले क्षेत्रफल: ३ रोपनी						
क्र. सं.	विवरण		इकाई	परिमाण	दर रु	जम्मा रु
ग	पोटास		के.जी	०	०	०
११	विषादी तथा भिटामिन		प्याकेट	०	०	०
१२	अन्य विविध खर्च		रुपैया			१०००
जम्मा चल लागत खर्च (क)						९८५३
ख	अचल लागत खर्च					
१	जग्गा कर		रुपैया	३	६८	२०४
२	पानी कर		रुपैया	०	०	०
३	मर्मत सम्भार खर्च		रुपैया	०	०	०
४	हास कट्टि		रुपैया	०	०	०
जम्मा अचल लागत खर्च (ख)						२०४
जम्मा लागत खर्च (क+ख)						१००५७
१	मुख्य उत्पादन		के.जी	१६०	८५	१३६००
२	सह उत्पादन (पराल)		भारी	१०	२००	२०००
३	जम्मा आमदानी		रुपैया			१५६००
४	खुद नाफा		रुपैया			५५४३
लाभ लागत अनुपात						१.५५

तालीका नं. ५

बाली : धान		जात: गौरीया		स्थान: मंगला-३, वरंजा		क्षेत्रफल: १ रोपनी		
क्र. सं.	विवरण	इकाई	परिमाण	दर रु	जम्मा रु			
क	चल लागत खर्च							
१	खेत जोत्त	मिनिटिलर	घण्टा	१.५	७५०	११२५		
२	धान रोपन	पुरुष	संख्या	०	०	०		
		महिला	संख्या	३	४००	१२००		
३	गोडमेल गर्न	महिला	संख्या	२	३००	६००		
४	रेखदेख तथा बाली कटानी गर्न	महिला	संख्या	२	६००	१२००		
५	पशुश्रम		हल	०	०	०		
६	पावर टिलर		घण्टा	०	०	०		
७	सिंचाइ जडान		घण्टा	०	०	०		
८	स्प्रेयर		घण्टा	०	०	०		
९	विउ (स्थानीय)		के.जी	२	७५	१५०		
१०	कम्पोष्ट मल		डोको	२०	७०	१४००		
११	रासायनिक मल							
क	यूरिया		के.जी	३	३०	९०		
ख	डि.ए.पी		के.जी	२	४५	९०		
ग	पोटास		के.जी	१	६०	६०		
१२	विषादी तथा भिटामिन		प्याकेट	०	०	०		
१३	अन्य विविध खर्च		रुपैया			१०००		
जम्मा चल लागत खर्च (क)						६९१५		
ख	अचल लागत खर्च							

वाली: धान		जात: गौरीया		स्थान: मंगला-३, वरंजा		क्षेत्रफल: १ रोपनी	
क्र. सं.	विवरण		इकाई	परिमाण	दर रु	जम्मा रु	
१	जग्गा कर		रुपैया			१००	
२	पानी कर		रुपैया			०	
३	मर्मत सम्भार खर्च		रुपैया			०	
४	हास कट्टि					०	
जम्मा अचल लागत खर्च (ख)						१००	
जम्मा लागत खर्च (क+ख)						७०१५	
१	मुख्य उत्पादन	धान	के.जी	१५०	८५	१२७५०	
२	सह उत्पादन	पराल	भारी	४	३००	१२००	
३	जम्मा आमदानी		रुपैया			१३९५०	
४	खुद नाफा		रुपैया			६९३५	
लाभ लागत अनुपात						१.९९	

तालीका नं. ६

वाली: धान		जात: जेठो बुढो		स्थान: बे.न.पा.-४, सिंगा		क्षेत्रफल: १ रोपनी	
क्र. सं.	विवरण		इकाई	परिमाण	दर रु	जम्मा रु	
क	चल लागत खर्च						
१	खेत जोत्ने	मिनिटिलर	घण्टा	१.५	८००	१२००	
२	धान रोपन ज्यामी	महिला	संख्या	२	८००	१६००	
३	गोडमेल गर्न ज्यामी	महिला	संख्या	१	८००	८००	

वाली: धान		जात: जेठो बुढो		स्थान: बे.न.पा.-४, सिंगा		क्षेत्रफल: १ रोपनी	
क्र. सं.	विवरण		इकाई	परिमाण	दर रु	जम्मा रु	
४	रेखदेख तथा वाली कटानी गर्न	महिला	संख्या	३	८००	२४००	
५	चुट्न (थ्रेसिड)		जना	३	८००	२४००	
६	सिंचाइ जडान		घण्टा	०	०	०	
७	स्प्रेयर गर्ने ज्यामी		संख्या	०	०	०	
८	विउ (स्थानीय)		प्याकेट	२	१२०	२४०	
९	कम्पोष्ट मल		डोको	१३	८०	१०४०	
१०	रासायनिक मल						
क	यूरिया		के.जी	०	०	०	
ख	डि.ए.पी		के.जी	०	०	०	
ग	पोटास		के.जी	०	०	०	
११	विषादी तथा भिटामिन		प्याकेट	०	०	०	
१२	अन्य विविध खर्च		रुपैया			१०००	
जम्मा चल लागत खर्च (क)						१०६८०	
ख	अचल लागत खर्च						
१	जग्गा कर		रुपैया			१००	
२	पानी कर		रुपैया	०	०	०	
३	मर्मत सम्भार खर्च		रुपैया	०	०	०	
४	हास कट्टि		रुपैया	०	०	०	
जम्मा अचल लागत खर्च (ख)						१००	
जम्मा लागत खर्च (क+ख)						१०७८०	

वाली: धान		जात: जेठो बुढो		स्थान: बे.न.पा.-४, सिंगा		क्षेत्रफल: १ रोपनी	
क्र. सं.	विवरण	इकाई	परिमाण	दर रु	जम्मा रु		
१	मुख्य उत्पादन	के.जी	१८०	८०	१४४००		
२	सह उत्पादन (पराल)	भारी	१०	४००	४०००		
३	जम्मा आम्दानी	रुपैया			१८४००		
४	खुद नाफा	रुपैया			७७२०		
लाभ लागत अनुपात						१.७१	

१.२ गहुँ (Wheat)

बैज्ञानिक नाम (Botanical name): *Triticum aestivum*

परिवार (Family): Gramineae

गहुँ विश्वको एक प्रमुख अन्न बाली हो । दक्षिण पश्चिम एशियामा उत्पत्ती स्थल मानिएको गहुँ घाँस परिवार अन्तर्गत पर्ने एकवर्षिय बाली हो। यो विश्वका प्राय सबै देशमा खेती गरिन्छ । सन् १९६० दशकको अन्ततिर गरिएको हरित क्रान्तिले गहुँको उत्पादन वृद्धिमा धेरै प्रभावकारी असर पारेको थियो। गहुँ बालीको खेती खास गरेर चिसो हावापानी भएको सितोष्ण तथा समसितोष्ण क्षेत्रमा गरिन्छ। समुन्द्र सतह बाट ३३०० मिटरसम्म गहुँ लगाउन सकिन्छ। गहुँ खेती गर्न कम खनजोत वा सतही छराई गर्ने तरीकाबाट गर्न सकिन्छ ।

बिउ उम्रनको लागि २० देखि २५ डिग्री सेल्सियस तापक्रम उपयुक्त मानिन्छ भने पाकनको लागि औसत तापक्रम १४ देखि १५ डिग्री सेल्सियस हुनुपर्दछ। फुल खेल्ने बेलामा ० डिग्री भन्दा कम तापक्रम भएमा दाना लाग्दैन र बाली पाक्ने बेलामा तापक्रम बढी भएमा (२५ डिग्री भन्दा माथी) छिटो दाना पाक्छ र उत्पादन घट्छ। गाउँघरमा यस्को रोटी, ढिडो, हलुवा, पुरी बनाएर सेवन गर्ने गरिन्छ भने सहर बजारमा यस्को पाउरोटी, केक, बिस्कुट, चाउचाउ बनाउन प्रयोग गरिन्छ। गहुँको भुस र दानाहरु पनि गाई भैंसीलाइ खुवाउन प्रयोग गरिन्छ। नेपालमा आ.ब. २०७६/७७ मा ७०७५०५ हेक्टर क्षेत्रफलमा

गहुँ खेती भई बाषिक २१८५२८९ मेट्रिक टन गहुँ उत्पादन हुन्छ भने म्याग्दीमा आ.ब. २०७६/७७ मा गहुँको उत्पादन २८६१ हेक्टर क्षेत्रफलमा लगाई ७००४ मेट्रिक टन रहेको छ भने उत्पादकत्व २.४४ मेट्रिक टन प्रती हेक्टर रहेको छ ।

तालीका नं. ७ गहुँका जातहरु

क्र. सं.	बालीको जातहरु	सिफारिस वर्ष	पाक्ने समय	उत्पादन (मे.टन/हे)	सिफारिस क्षेत्र
१.	लेर्मा ५२	२०१७ (१९६०)	१७६	५.०	मध्यपहाड
२.	आर.आर.२१	२०२७ (१९७१)	११६- १६०	४.०	तराई र पहाड
३.	यू.पी. २६२	२०३५ (१९७८)	१२२	४.०	तराई
४.	नेपाल २९७	२०४२ (१९८५)	११७	५.०	तराई
५.	अन्नपूर्ण १	२०४५ (१९८८)	१६८	५.५	१००० मिटर उचाई भन्दा माथिको पहाड
६.	अन्नपूर्ण ३	२०४७ (१९९१)	१६५	५.५	लुम्ले र पाखीबास क्षेत्रको ११०० मिटरदेखि १७०० मिटर सम्मको भूमि
७.	वी. एल. १०२२	२०४८ (१९९१)	१२०	५.०	नारायणी नदीदेखि पश्चिमको तराई, टार र १००० मिटरसम्म उचाई भएका उपत्यकाहरु
८.	भृकुटी	२०५१ (१९९४)	१२०	५.०	तराई, टार र १००० मिटरसम्म उचाई भएका उपत्यकाहरु

क्र. सं.	बालीको जातहरु	सिफारिस वर्ष	पाक्ने समय	उत्पादन (मे.टन/हे)	सिफारिस क्षेत्र
९.	अन्नपूर्ण ४	२०५१ (१९९४)	१६१	५.०	मध्य र उच्च पहाड
१०.	वी.एल. ११३५	२०५१ (१९९४)	११५	५.०	तराई, टार र १००० मिटरसम्म उचाई भएका उपत्यकाहरु
११.	अच्युत	२०५४ (१९९७)	१२५	४.५	टार, १००० मिटरभन्दा कम उचाई भएका उपत्यकाको मध्यम तथा उच्च उर्वराभूमि
१२.	रोहीणी	२०५४ (१९९७)	११९	४.१	तराई टार, १००० मिटरभन्दा कम उचाई भएका उपत्यकाको सिञ्चित र मध्यम तथा उच्च उर्वराभूमि
१३.	पासाङ्गल्हामु	२०५४ (१९९७)	१७८	६.७	मध्यमपहाड जस्तै काठमाण्डौ र जुम्ला सरहको समान हावापानी भएको उच्च पहाड
१४.	कान्ति	२०५४ (१९९७)	१७४	५.५	पहाडी क्षेत्रको मध्यम र उच्च उर्वराभूमि
१५.	वी.एल. १४७३	२०५६ (१९९९)	११५	४.०	तराई, टार र १००० मिटरभन्दा कम उचाई भएका उपत्यकाको सिञ्चित र मध्यम तथा उच्च उर्वराभूमि
१६.	गौतम	२०६१ (२००४)	११९	३.४	तराई, टार तथा ५०० मिटर भन्दा कम उचाई भएको उपत्यका

क्र. सं.	बालीको जातहरू	सिफारिस वर्ष	पाक्ने समय	उत्पादन (मे.टन/हे)	सिफारिस क्षेत्र
१७.	डव्लु के १२०४	२०६४ (२००७)	१७९	३.४	मध्य पहाड र उच्च पहाड
१८.	आदित्य	२०६६ (२०१०)	११८	४.७९	तराई, टार र ५०० मी. सम्मको उपत्यका
१९.	एन.एल.९७१	२०६६ (२०१०)	१२२	४.५३	तराई, टार र ५०० मी. सम्मको उपत्यका
२०.	विजय	२०६७ (२०११)	१११- १२३	४.४५	तराई, टार र ५०० मी. सम्मको उपत्यका
२१.	गौरा (BL ३२३५)	२०६९ (२०१२)	१६०	४.२-५.०	मध्य तथा उच्च पहाड
२२.	धौलागिरी (BL ३५०३)	२०६९ (२०१२)	१५६	३.६-४.९	मध्य तथा उच्च पहाड
२३.	तिलोत्तमा	२०७२ (२०१५)	१०५- १२०	२.५-३.२	तराई र भित्रीमधेसको सिंचित तथा अर्ध सिंचित क्षेत्र
२४.	डॉफे	२०७२ (२०१५)	१६३- १७०	४.४८	मध्य तथा उच्च पहाड
२५.	बाणगंगा	२०७३ (२०१६)	११०	३.३	तराई, टार, होचो उपत्यका ७०० मिटरसम्मको उचाईमा सिंचित र अर्ध सिंचित क्षेत्रको लागि
२६.	स्वर्गद्वारी	२०७३ (२०१६)	१६३	४.४	मध्य तथा उच्च पहाड (७०० देखी १४०० मिटरसम्म) सिंचित तथा अर्ध सिंचित क्षेत्रको लागि
२७.	मुनाल	२०७४ (२०१८)	१६४	४.९१	समुन्द्र सतहको ६०० देखि २३०० मिटर उचाइ सम्मको

क्र. सं.	बालीको जातहरु	सिफारिस वर्ष	पाक्ने समय	उत्पादन (मे.टन/हे)	सिफारिस क्षेत्र
					मध्य तथा उच्च पहाडको सिंचित तथा असिंचित क्षेत्र
२८.	च्याखुरा	२०७४ (२०१८)	१५८	३.२६	समुन्द्र सतहको ६०० देखि १६०० मिटर उचाइ सम्मको मध्य पहाडको असिंचित क्षेत्र
२९.	खजुरा ड्युरम १	२०७४ (२०१८)	१२६	४.८६	समुन्द्र सतहदेखी ५०० मिटर उचाइ सम्मका दाङ, बाँके, बर्दिया, कैलाली, कञ्चनपुरका सिंचित क्षेत्र
३०.	खजुरा ड्युरम २	२०७४ (२०१८)	१२९	५.२६	समुन्द्र सतहदेखी ५०० मिटर उचाइ सम्मका दाङ, बाँके, बर्दिया, कैलाली, कञ्चनपुरका सिंचित क्षेत्र
३१.	वी.एल. ४३४१	२०७५ (२०१८)		५.०३	तराई र भित्री मधेश लगायत समुद्री सतहबाट ८०० मिटर उचाइ सम्म
३२.	पावै गहुँ (दर्ता)	२०७५ (२०१८)	३३०	२.१९	तराई र भित्री मधेश लगायत समुद्री सतहबाट ८०० मिटर उचाइ सम्म

लाभ लागत अध्ययन

म्याग्दी जिल्लाको मङ्गला तथा बेनी नगरपालीकामा १/१ रोपनी क्षेत्रफलमा गहुँ खेती गर्दा हुने अनुमानित उत्पादन लागत र लाभलाई निम्नअनुसार तालीकामा प्रस्तुत गरिएको गरी

अनुपात निकालीएको छ । लाभ लागत अध्ययनको लागी छनोट गरिएका गहुँका जातहरुमा लाभ लागतको अनुपात स्थानीय जातभन्दा गौतम जातमा धेरै पाइएको छ ।

तालीका नं. ८

बाली: गहुँ जात: स्थानिय स्थान: बे.न.पा.-१, रत्नेचौर क्षेत्रफल: १ रोपनी						
क्र. सं.	विवरण	इकाई	परिमाण	दर रु	जम्मा रु	
क	चल लागत खर्च					
१	खेत जोत्न ज्यामी	मिनिटिलर	घण्टा	१	८००	८००
२	गहुँ छर्न ज्यामी	महिला	संख्या	१	२००	२००
३	गोडमेल गर्न ज्यामी	महिला	संख्या	०	०	०
४	रेखदेख तथा बाली कटानी गर्न तथा चुट्ने काम	पुरुष	संख्या	१	६००	६००
		महिला	संख्या	२	६००	१२००
५	पशुश्रम		हल	०	०	०
६	पावर टिलर		घण्टा	०	०	०
७	सिंचाइ जडान		घण्टा	०	०	०
८	स्प्रेयर		घण्टा	०	०	०
९	विउ		के.जी	७	८०	५६०
१०	कम्पोष्ट मल		डोको	४०	८०	३२००
११	रासायनिक मल					
क	यूरिया		के.जी	५	३०	१५०
ख	डि.ए.पी		के.जी	३	६५	१९५
ग	पोटास		के.जी	०	०	०
१२	विषादी तथा भिटामिन		प्याकेट	०	०	०

बाली: गहुँ जात: स्थानिय स्थान: बे.न.पा.-१, रत्नेचौर क्षेत्रफल: १ रोपनी						
क्र. सं.	विवरण	इकाई	परिमाण	दर रु	जम्मा रु	
१३	अन्य विविध खर्च	रुपैया			१०००	
जम्मा चल लागत खर्च (क)					७९०५	
ख	अचल लागत खर्च					
१	जग्गा कर	रुपैया	०	०	१००	
२	पानी कर	रुपैया	०	०	०	
३	मर्मत सम्भार खर्च	रुपैया	०	०	०	
४	हास कट्टि	रुपैया	०	०	०	
जम्मा अचल लागत (ख)					१००	
जम्मा लागत खर्च (क+ख)					८००५	
१	मुख्य उत्पादन	गहुँ	के.जी	१४०	७०	९८००
२	सह उत्पादन	नल	भारी	५	२००	१०००
३	जम्मा आम्दानी		रुपैया			१०८००
४	खुद नाफा		रुपैया			२८९५
लाभ लागत अनुपात					१.३५	

तालीका नं. ९

बाली :गहुँ जात: गौतम स्थान: मंगला -२ रणबाङ्ग क्षेत्रफल: १ रोपनी						
क्र. सं.	विवरण	इकाई	परिमाण	दर रु	जम्मा रु	
क	चल लागत खर्च					
१	खेत जोत्न	मिनिटिलर	घण्टा	१	७००	७००

२	गहुँ छर्न ज्यामी	महिला	संख्या	१	२००	२००
३	गोडमेल गर्न ज्यामी	महिला	संख्या	०	०	०
४	रेखदेख तथा हार्भेष्ट तथा चुट्ने काम	पुरुष	संख्या	१	६५०	६५०
		महिला	संख्या	२	६५०	१३००
५	पशुश्रम		हल	०	०	०
६	पावर टिलर		घण्टा	०	०	०
७	सिंचाइ जडान		घण्टा	०	०	०
८	स्प्रेयर		घण्टा	०	०	०
९	वीउ		के.जी	७	८५	५९५
१०	कम्पोष्ट मल		डोको	३५	८०	२८००
११	रासायनिक मल					
क	यूरिया		के.जी	५	३०	१५०
ख	डि.ए.पी		के.जी	३	६५	१९५
ग	पोटास		के.जी			०
१२	विषादी तथा भिटामिन		प्याकेट	०	०	०
१३	अन्य विविध खर्च		रुपैया			१०००
जम्मा चल लागत खर्च (क)						७५९०
ख	अचल लागत खर्च					
१	जग्गा कर		रुपैया	०	०	१००
२	पानी कर		रुपैया	०	०	०
३	मर्मत सम्भार खर्च		रुपैया	०		०
४	हास कट्टि		रुपैया	०	०	०
	जम्मा अचल लागत (ख)					१००

	जम्मा लागत खर्च (क+ख)					७६९०
१	मुख्य उत्पादन	गहुँ	के.जी	१४५	७०	१०१५०
२	सह उत्पादन (पराल)	नल	भारी	१०	१८०	१८००
३	जम्मा आम्दानी		रुपैया			११९५०
४	खुद नाफा		रुपैया			४३६०
लाभ लागत अनुपात						१.५५

१.३ मकै (Maize)

बैज्ञानिक नाम (Scientific name): *Zea mays*

परिवार (Family): Gramineae

मकै विश्वको सबैभन्दा बढी उत्पादन हुने गहुँ र धान पछिको तेस्रो र नेपालको उत्पादनका हिसाबले दोस्रो बाली हो । मकैको उत्पत्ति मेक्सिकोमा भएको मानिन्छ । यो घाँसे परिवार अन्तर्गत पर्दछ । मकै नेपालको प्रमुख अन्नबाली हो । कुल क्षेत्रफलको ७० प्रतिशत भन्दा धेरै मकै खेती पहाडी भेगमा गरिन्छ । यो हिमाल, पहाड, तराई सबै भेगमा उत्पादन हुन्छ । मकैको मैदा वा पिठोलाई गहुँको मैदा, बेसन वा कोदोको पिठोसँग मिसाएर पाउरोटी पकौडा, मिठाइ आदि तयार गरिन्छ । मकैको पिठो सातु तथा भुटेर खाजाको रूपमा खाने चलन छ । मकैबाट ढिंडो, रोटी आदि परिकार तयार गर्न सकिन्छ । स्वादिष्ट सुप बनाउनका लागि हरियो दुधे मकैको पिठो (कर्न पाउडर) प्रयोग हुन्छ । अहिले मकैबाट खाने तेल पनि उत्पादन हुन थालेको छ । हाल नेपालमा आ.ब. २०७६/७७ मा ९५७६५० हेक्टर क्षेत्रफलमा मकै खेती भई वार्षिक २८३५६७४ मेट्रिक टन मकै उत्पादन भएको छ भने म्याग्दीमा आ.ब. २०७६/७७ मा मकैको उत्पादन ९४३१ हेक्टर क्षेत्रफलमा ३२२९७ मेट्रिक टन रहेको छ भने उत्पादकत्व ३.४२ मेट्रिक टन प्रती हेक्टर रहेको छ ।

तालीका नं १० मकैका जातहरु

क्र. सं.	बालीको जातहरु	सिफारिस वर्ष	पाक्ने समय दिन	उत्पादन (मे.ट.)/हे	सिफारिस क्षेत्र
१	खुमल पहेलो	२०२२ (१९६५)	१२०-१३०	४.९	मध्यपहाड
२	रामपुर कम्पोजिट	२०३२ (१९७५)	११०-११५	४.४	तराई, भित्रीमधेश, बेंसी र मध्यपहाड
३.	अरुण २	२०३९ (१९८१)	८०-९०	२.२	तराई, मध्यपहाड
४.	मनकामना १	२०४४ (१९८७)	१२०-१३०	४.०	मध्यपहाड, हिउँदमा तराई क्षेत्रमा पनि लगाउन सकिने)
५.	गणेश २	२०४६ (१९८९)	१५०-१८०	३.५	उच्च पहाड, हिउँदमा तराई र भित्री मधेशमा पनि लगाउन सकिने
६.	रामपुर २	२०४६ (१९८९)	१०५-११०	४.०	तराई, भित्रीमधेश, बेंशी र टार
७.	अरुण १	२०५२ (१९९५)	९०-१००	४.०	पश्चिम तराई र मध्य पहाड
८.	गणेश १	२०५४ (१९९७)	१७५	५.०	उच्च पहाड
९.	मनकामना ३	२०५९ (२००२)	१४२	५.५	पुर्वाञ्चल, मध्यमाञ्चल र पश्चिमाञ्चल विकास क्षेत्रका मध्य पहाडी क्षेत्र १००० मिटरदेखि १७०० मिटरसम्मको उचाईको लागि)

क्र. सं.	बालीको जातहरु	सिफारिस वर्ष	पाक्ने समय दिन	उत्पादन (मे.ट.)/हे	सिफारिस क्षेत्र
१०.	गौरव हाईब्रिड मकै	२०६१ (२००३)	११०-१५०	८.१	तराई र भित्रीमधेश (हिउँदे खेतीको लागी)
११.	देउती	२०६३ (२००६)	१३०-१३५	५.७	मध्यपहाड
१२.	सितला	२०६३ (२००६)	१३०-१३५	६.०८	पहाड
१३.	मनकामना ४	२०६५ (२००८)	११७	५.३	नेपालको पूर्वदिखि पश्चिम सम्म मध्य पहाडको १६०० मिटर भन्दा तल
१४.	पोसिलो मकै १	२०६५ (२००८)	१४५-१५५	५.३	नेपालको पूर्वदिखि पश्चिम सम्म मध्य पहाडको १६०० मिटर भन्दा तल
१५.	मनकामना ५	२०६६ (२०१०)	१४०-१४५	५.२७	कर्णाली पूर्वका मध्यपहाड
१६.	मनकामना ६	२०६६ (२०१०)	१४०-१४५	५.३४	पूर्वी मध्यपश्चिम पहाड
१७.	रामपुर हाईब्रिड २	२०६९ (२०१२)	१३०-१६० हिउदे, १२५ वर्षे	७.०, हिउदे	नारायणी नदी पूर्वका भित्री मधेश तथा तराई
१८.	खुमल हाईब्रिड मकै २	२०७१ (२०१४)	१५२, हिउँदे	९.०८, हिउँदे	मध्यपहाडी क्षेत्रमा वर्षा याममा र तराई तथा भित्री मधेशमा हिउदे मौसममा
१९.	के वाई एम-३३	२०७१ (२०१४)	६८	२.५	मध्यपहाडी क्षेत्रमा वर्षा याममा र तराई तथा भित्री मधेशमा हिउदे

क्र. सं.	बालीको जातहरु	सिफारिस वर्ष	पाक्ने समय दिन	उत्पादन (मे.ट.)/हे	सिफारिस क्षेत्र
					मौसममा
२०	के वाई एम-३५	२०७१ (२०१४)	६६	१.५	मध्यपहाडी क्षेत्रमा वर्षा याममा र तराई तथा भित्री मधेशमा हिउदे मौसममा
२१.	रेशुङ्गा कम्पोजीट	२०७१ (२०१४)	१२७	५.२	मध्य तथा पश्चिमाञ्चल क्षेत्रको ७०० देखि १४०० मिटरसम्मको उचाईको पहाडी क्षेत्र
२२.	अरुण ३	२०७२ (२०१५)	१००	३.९	मध्यपश्चिमदेखि पूर्वको तराई, भित्री मधेश र मध्य पहाड । तराई र भित्री मधेशमा हिउँदे र बसन्ते तथा मध्य पहाडमा गृष्म ऋतुमा खेती गर्न सकिने।
२३	अरुण ४	२०७२ (२०१५)	११३-११५	४.२	मध्यपश्चिमदेखि पूर्वको तराई, भित्री मधेश र मध्य पहाड । तराई र भित्री मधेशमा हिउँदे र बसन्ते तथा मध्य पहाडमा गृष्म ऋतुमा खेती गर्न सकिने।

क्र. सं.	बालीको जातहरु	सिफारिस वर्ष	पाक्ने समय दिन	उत्पादन (मे.ट.)/हे	सिफारिस क्षेत्र
२४.	अरुण ६	२०७२ (२०१५)	९०	३.५	मध्यपश्चिमदेखि पूर्वको तराई, भित्री मधेश र मध्य पहाड । तराई र भित्री मधेशमा हिउँदे र बसन्ते तथा मध्य पहाडमा गृष्म ऋतुमा खेती गर्न सकिने
२५.	रामपुर हाईब्रिड ४	२०७३ (२०१६)	१५५-१६५	६.९५	तराई र भित्री मधेशको हिउँदे सिजन ७०० मिटर सम्म
२६.	रामपुर हाईब्रिड ६	२०७३ (२०१६)	१५८-१६५	६.८	तराई र भित्री मधेशको हिउँदे सिजन ७०० मिटर सम्म
२७.	रामपुर ४	२०७४ (२०१८)	१७०	५.४०	तराई भित्रीमधेशको समुन्द्र सतह देखी ७०० मिटर उचाइ सम्म
२८.	पोषिलो मकै २	२०७४ (२०१८)	१२०-१६०	४.५	तराई भित्रीमधेशको समुन्द्र सतहदेखी ८०० मिटर सम्म (बर्षे तथा हिउदे सिजनका लागि) र मध्यपहाडको समुन्द्र सतहदेखी ८०० देखी १८०० मिटर उचाइ सम्म (बर्षे सिजनका

क्र. सं.	बालीको जातहरु	सिफारिस वर्ष	पाक्ने समय दिन	उत्पादन (मे.ट.)/हे	सिफारिस क्षेत्र
					लागि)
२९.	मनकामना ७	२०७४ (२०१८)	१५८	६.४६	मध्य पहाडको समुन्द्र सतहदेखी ७००-१६०० मिटर उचाइ सम्म
३०.	गुल्मी २ पञ्जीकरण मात्र	२०७१ (२०१४)	१२५	५.४	गुल्मी र अर्घाखाँची जिल्लाको ७०० देखी १४०० मिटर उचाईको क्षेत्र
३१.	रामपुर हाइब्रिड ८ F1 पञ्जीकरण मात्र	२०७४ (२०१८)	११०-१५५	७.५६	समुन्द्र सतह देखी ७०० मिटर उचाई सम्मका तराई र भित्रि मधेशमा हिउँदे सिजनको लागि
३२.	रामपुर हाइब्रिड १० f1 पञ्जीकरण मात्र	२०७४ (२०१८)	१२०-१६०	८.०५	समुन्द्र सतह देखी ७०० मिटर उचाई सम्मका तराई र भित्रि मधेशमा हिउँदे सिजनको लागि
३३.	एन.एम.एच ३३५५ १ (पञ्जीकरण मात्र)	२०७७			नारायणी नदी पूर्वका तराई तथा भित्रि मधेश (हिउँदे सिजनका लागि कार्तिक दोस्रो हप्तासम्म)

क्र. सं.	बालीको जातहरू	सिफारिस वर्ष	पाक्ने समय दिन	उत्पादन (मे.ट.)/हे	सिफारिस क्षेत्र
३४.	एन.एम.एच ५८९ (Suvarna) F1 (पञ्जीकरण मात्र)	२०७७			नारायणी नदी पूर्वका तराई तथा भित्रि मधेश (हिउँदे सिजनका लागि कार्तिक दोस्रो हप्तासम्म)
३५.	पि- ३३५५ F1 (पञ्जीकरण मात्र)	२०७७			नारायणी नदी पूर्वका तराई तथा भित्रि मधेश (हिउँदे सिजनका लागि कार्तिक दोस्रो हप्तासम्म)
३६.	एम.एम. २५६२ F1 (पञ्जीकरण मात्र)	२०७७			नारायणी नदी पूर्वका तराई तथा भित्रि मधेश (हिउँदे सिजनका लागि कार्तिक दोस्रो हप्तासम्म)
३७.	विस्को कनक- ५१ F1 (पञ्जीकरण मात्र)	२०७७			नारायणी नदी पूर्वका तराई तथा भित्रि मधेश (हिउँदे सिजनका लागि कार्तिक दोस्रो हप्तासम्म)
३८.	के.एम.एच १३११ F1 (पञ्जीकरण मात्र)	२०७७			नारायणी नदी पूर्वका तराई तथा भित्रि मधेश (हिउँदे सिजनका लागि कार्तिक दोस्रो हप्तासम्म)
३९.	स्टार-९ F1 (पञ्जीकरण मात्र)	२०७७			नारायणी नदी पूर्वका तराई तथा भित्रि मधेश (हिउँदे सिजनका लागि कार्तिक दोस्रो हप्तासम्म)

क्र. सं.	बालीको जातहरु	सिफारिस वर्ष	पाक्ने समय दिन	उत्पादन (मे.ट.)/हे	सिफारिस क्षेत्र
४०.	टि.एम.एम.एच- ८०६ F1 (पञ्जीकरण मात्र)	२०७७			नारायणी नदी पूर्वका तराई तथा भित्रि मधेश (हिउँदे सिजनका लागि कार्तिक दोस्रो हप्तासम्म)

लाभ लागत अध्ययन

म्याग्दी जिल्लाको मङ्गला र मालीका गाँउपालीकामा १/१ रोपनी क्षेत्रफलमा मकै खेती गर्दा हुने अनुमानित उत्पादन लागत र लाभलाई निम्नअनुसार तालीकामा प्रस्तुत गरी त्यस्को अनुपात निकालीएको छ । लाभ लागत अध्ययनको लागी छनोट गरिएका मकै जातहरुमा धेरै लाभ लागत स्थानीय जातभन्दा मनकामनामा पाइएको छ ।

तालीका नं ११

क्र. सं.	विवरण	इकाई	परिमाण	दर रु	जम्मा रु	
वाली : मकै जात: स्थानीय स्थान: मालीका- ७ क्षेत्रफल: १ रोपनी						
क	चल लागत खर्च					
१	खेत जोत्त	ज्यामी	संख्या	१	५००	५००
२	मकै रोपन	महिला	संख्या	१	२००	२००
३	गोडमेल गर्न	महिला	संख्या	४	२००	८००
४	रेखदेख तथा हारभेष्ट गर्न	महिला	संख्या	३	३००	९००
५	पशु श्रम		हल	१	७००	७००
६	सिंचाइ जडान		घण्टा	०	०	०
७	स्प्रेयर		घण्टा	०	०	०
८	विउ		के.जी	२.	७५	१५०
९	कम्पोष्ट मल		डोको	२०	८०	१६००
१०	रासायनिक मल					
क	यूरिया		के.जी	०	०	०
ख	डि.ए.पी		के.जी	०	०	०
ग	पोटास		के.जी	०	०	०
११	विषादी तथा भिटामिन		प्याकेट	०	०	०
१२	अन्य विविध खर्च		रुपैया			१०००
जम्मा चल लागत खर्च (क)						५८५०
ख	अचल लागत खर्च					
१	जग्गा कर		रुपैया			१००

वाली : मकै जात: स्थानीय स्थान: मालीका- ७ क्षेत्रफल: १ रोपनी						
क्र. सं.	विवरण		इकाई	परिमाण	दर रु	जम्मा रु
२	पानी कर		रुपैया	०	०	०
३	मर्मत सम्भार खर्च		रुपैया	०	०	०
४	हास कट्टि		रुपैया	०	०	०
जम्मा अचल लागत खर्च (ख)						१००
जम्मा लागत खर्च (क+ख)						५९५०
१	मुख्य उत्पादन		के.जी	१५०	५०	७५००
२	जम्मा आम्दानी		रुपैया			७५००
३	खुद नाफा		रुपैया			१५५०
लाभ लागत अनुपात						१.२६

तालीका नं १२

वाली: मकै जात: मनकामना-३ स्थान: मंगला -२, लहरेनी क्षेत्रफल: १ रोपनी						
क्र. सं.	विवरण	इकाई	परिमाण	दर रु	जम्मा रु	
क	चल लागत खर्च					
१	खेत जोत्त	ज्यामी	संख्या	१	७५०	७५०
२	मकै रोपन ज्यामी	पुरुष	संख्या	०	०	०
		महिला	संख्या	१	३००	३००
३	गोडमेल गर्न ज्यामी	महिला	संख्या	४	३००	१२००
४	रेखदेख तथा हारभेष्ट गर्न	महिला	संख्या	२	३००	६००
५	पशु श्रम		हल	१	७५०	७५०
६	सिंचाइ जडान		घण्टा	०	०	०
७	स्प्रेयर		घण्टा	०	०	०
८	विउ		के.जी	२	८०	१६०
९	कम्पोष्ट मल		डोको	२०	९०	१८००
१०	रासायनिक मल					
क	यूरिया		के.जी	५	३०	१५०
ख	डि.ए.पी		के.जी	२	६०	१२०
ग	पोटास		के.जी	०	०	०
११	विषादी तथा भिटामिन		प्याकेट	०	०	०
१२	अन्य विविध खर्च		रुपैया	०	०	१०००

जम्मा चल लागत खर्च (क)						६८३०
ख	अचल लागत खर्च					
१	जग्गा कर		रुपैया			१००
२	पानी कर		रुपैया	०	०	०
३	मर्मत सम्भार खर्च		रुपैया	०	०	०
४	हास कट्टि			०	०	०
जम्मा अचल लागत खर्च (ख)						१००
जम्मा लागत खर्च (क+ख)						६९३०
१	मुख्य उत्पादन		के.जी	१५०	५०	७५००
२	सह उत्पादन (डाँठ र भुत्ला)		भारी	१	२०००	२०००
३	जम्मा आम्दानी		रुपैया			९५००
४	खुद नाफा		रुपैया			२०००
लाभ लागत अनुपात						१.३७

२. तरकारी बालीको लाभ लागत विश्लेषण

२.१ आलु (Potato)

Scientific name: *Solanum tuberosum*

Family: Solanaceae

नेपालका मुख्य खाद्य वालीहरू मध्ये आलुले क्षेत्रफल अनुसार पाचौँ स्थान, उत्पादन अनुसार चौथो स्थान र उत्पादकत्व अनुसार पहिलो स्थान ओगटेको छ। आलुको उत्पत्ति पेरुमा भएको मानिएको छ । नेपालमा आलुको खेती हिमाल, पहाड र तराईमा सिजन अनुसार सफलता पूर्वक गर्न सकिन्छ। पहाडी क्षेत्रका कैयौँ स्थानहरू र उच्च पहाडी क्षेत्रहरूमा खाद्यान्न बालीको रूपमा र तराई क्षेत्रमा एक प्रमुख तरकारी बालीको रूपमा आलुको खेती गरिन्छ।

आलुमा कार्बोहाइड्रेट, पोट्यासियम, क्याल्सियम, फस्फोरस, भिटामिन ए, बी, फलाम हुन्छ । आलु सेवनले रक्तवाहिनीहरू लामो उमेरसम्म लचिला बनिरहन्छन् । आलुलाई पुरक आहारको रूपमा र रोग प्रतिरोधात्मक क्षमता भएको खाद्यन्न मानिन्छ । विज्ञानानुसार आलुको बोक्रा हटाउँदा धेरै पोषणतत्व नष्ट हुन्छ । यो बोक्रा नतासी पकाउदा फाईदाजनक हुन्छ । चोट लागेर रगत जमेर निलो भएको ठाउँमा काँचो आलु पिधेर लगाउँदा राम्रो हुन्छ । घामले डढेको, कालो पोतो, चाउरी परेको छालामा काँचो आलुको

रसले राम्रो फाइदा हुन्छ । अपच र एसिडिटी भएमा आलुको जुसले ठिक गर्छ । आलुमा अल्कोलाइड्स नामक औषधिय तत्व पनि हुन्छ ।

नेपालमा आ.व.२०७६/७७ मा १८८०९८ हेक्टर क्षेत्रफलमा लगाई ३१३१८३० मेट्रिक टन उत्पादन भएको पाइन्छ भने म्याग्दीमा आ.व २०७६/७७ मा आलुको उत्पादन १५९९ हेक्टर क्षेत्रफलमा लगाई २५६६० मेट्रिक टन रहेको छ भने उत्पादकत्व १६.०५ मेट्रिक टन प्रति हेक्टर रहेको छ ।

तालीका नं १३ आलुका जातहरु

क्र. सं.	बालीको जात	सिफारिस वर्ष	पाक्ने दिन	उत्पादन क्षमता (मे.टन/हे)	सिफारिस क्षेत्र
१.	कुफ्री ज्योती	२०४९ (१९९२)	११०	२३	पहाडमा वर्षे बालीको लागी माघ, फाल्गुण र चैत, हिउँदेबालीको लागी असोज र कार्तिकमा तथा कम वर्षा हुने पश्चिमका उच्च पहाडका लागी असार र साउन
२.	कुफ्री सिन्दुरी	२०४९ (१९९२)	११०- १२०	२३	तराईमा हिउँदे बालीको रूपमा, असोज देखी मंसिरसम्म र तल्लोपहाडी भेगमा कार्तिक देखि पुससम्म
३.	डेजिरे	२०४९ (१९९२)	९०- १२०	१८	तराईमा हिउँदेबालीको रूपमा असोज र कार्तिक, मध्यपहाड र तल्लोपहाडमा भाद्र र असोज तथा मध्य पहाड देखी उच्च पहाडमा वर्षेबालीको रूपमा माघ र फागुनमा
४.	जनकदेव	२०५६ (१९९९)	११०	३९.४	मध्य तथा उच्च पहाडी क्षेत्रमा गृष्म ऋतु, उपत्यकाका तथा तराई क्षेत्रमा शरद ऋतु र कम

क्र. सं.	बालीको जात	सिफारिस वर्ष	पाक्ने दिन	उत्पादन क्षमता (मे.टन/हे)	सिफारिस क्षेत्र
					पानी पर्ने उच्च पहाडी क्षेत्रमा वर्षा ऋतु
५.	खुमल सेतो १	२०५६ (१९९९)	११०	३८.७	मध्य तथा उच्च पहाडी क्षेत्रमा गृष्म ऋतु, कम पानी पर्ने उच्च पहाडी क्षेत्रमा र मध्यपहाडी क्षेत्रमा शरद ऋतु
६.	खुमल रातो २	२०५६ (१९९९)	९५	३६.२	तराई, भित्रीमधेश तथा खोचहरुमा शरद ऋतु
७.	खुमल लक्ष्मी	२०६५ (२००८)	१२०- १४०	२४-२८	मध्य तथा उच्च पहाडी भेग-वर्षे बाली, सुख्खा उच्च पहाडी भेग-मनसुन बाली, तराई तथा भित्रीमधेश शरद र हिउँदे ऋतुमा
८.	आईपीवाई ८	२०६५ (२००८)	११०- १२०	२५-२७	तराई तथा भित्री मधेश
९.	खुमल उज्वल	२०७१ (२०१४)	१००- १२०	२५	मध्य पहाड देखि उच्च पहाडी क्षेत्र
१०.	खुमल उपहार	२०७१ (२०१४)	११०- १२०	२४	तराई र मध्य पहाडको १२०० मिटर उचाई सम्म
११.	खुमल विकास	२०७५ (२०१८)	१००- ११०	२५.७५	मध्य पहाड देखि उच्च पहाडी क्षेत्र (१२०० मिटर देखि ३००० मिटरसम्म)
१२.	कार्डिनल (पञ्जीकरण मात्र)	२०७६ (२०१९)	८०- ११०	१८-३०	तराई देखि पहाडसम्म करिव (१०० देखि ४००० मिटर सम्म)
१३.	रोजिता (पञ्जीकरण मात्र)	२०७६ (२०१९)	१२०- १४०	१०-१४	मध्य र पूर्व उच्च पहाडी क्षेत्र (१६०० देखि ३५०० मिटर सम्म)

क्र. सं.	बालीको जात	सिफारिस वर्ष	पाक्ने दिन	उत्पादन क्षमता (मे.टन/हे)	सिफारिस क्षेत्र
१४.	एम.एस ४२.२ (पञ्जीकरण मात्र)	२०७६ (२०१९)	१००-१२०	१०-२४	तराई देखी पहाडी उपत्यका तथा खोंचसम्म (१०० देखी १६०० मिटर सम्म)

लाभ लागत अध्ययन

म्याग्दी जिल्लाको अन्नपूर्ण-६, मङ्गला-२, रघुगंगा-२ र बेनी नगरपालीका-५ मा १/१ रोपनी क्षेत्रफलमा आलु खेती गर्दा हुने अनुमानित उत्पादन लागत र लाभलाई निम्नअनुसार तालीकामा प्रस्तुत गरी त्यस्को अनुपात निकालीएको छ । लाभ लागत अध्ययनको क्रममा आलुलाई सामान्य तरिका भन्दा मल्लिङ गरेर लगाउदा तुलनात्मक रूपमा धेरै लाभ लागतको अनुपात पाइएको छ । मल्लिङ प्लाष्टिक प्रयोग गरेर आलु लगाउदा जनकदेव जातको उत्पादन कुफ्री ज्योती र एम एस ४२ भन्दा धेरै भएको पाइएको छ ।

तालीका नं १४

बाली: आलु	जात: जनकदेव	स्थान: रघुगंगा-२	क्षेत्रफल: १ रोपनी			
क्र. सं.	विवरण	इकाई	परिमाण	दर रु	जम्मा रु	
क	चल लागत खर्च					
१	खेत जोत्ने (१ पटक)	हाते ट्याक्टर	घण्टा	१.५	७००	१०५०
२	ड्याङ्ग बनाउने/आलु रोप्न ज्यामी	पुरुष	संख्या	२	७००	१४००
		महिला	संख्या	१	७००	७००
३	गोडमेल गर्न ज्यामी	महिला	संख्या	२	७००	१०५०
४	रेखदेख तथा बाली कटानी	महिला	संख्या	२	७००	१०५०

	गर्न					
५	पशु श्रम		हल	०	०	०
६	सिंचाइ जडान		घण्टा	०	०	०
७	स्प्रेयर	ज्यामी	जना	१	१०००	१०००
८	विउ आलु		के.जी	१००	८५	८५००
९	कम्पोष्ट मल		डोको	५०	५०	२५००
१०	रासायनिक मल					
क	यूरिया		के.जी	४	३०	१२०
ख	डि.ए.पी		के.जी	२	६०	१२०
ग	पोटास		के.जी	२	४५	९०
११	विषादी तथा भिटामिन		प्याकेट	२	११००	२२००
१२	अन्य विविध खर्च			१	१०००	१०००
जम्मा चल लागत खर्च (क)						२०७८०
ख	अचल लागत खर्च					
१	जग्गा कर		रुपैया			१००
२	पानी कर		रुपैया	०	०	०
३	मर्मत सम्भार खर्च		रुपैया	०	०	०
४	हास कट्टि		रुपैया	०	०	०
जम्मा अचल लागत खर्च (ख)						१००
जम्मा लागत खर्च (क+ख)						२०८८०
१	मुख्य उत्पादन		के.जी	८००	५०	४००००
२	सह उत्पादन		के.जी	०	०	०
३	जम्मा आम्दानी		रुपैया			४००००

४	खुद नाफा		रुपैया			१९१२०
लाभ लागत अनुपात						१.९२

तालीका नं १५

वाली: आलु		जात: जनकदेव		स्थान: बे.न.पा.- ५		क्षेत्रफल: १ रोपनी
क्र. सं.	विवरण	इकाई	परिमाण	दर रु	जम्मा रु	
मल्लिङ प्लाष्टिक प्रयोग गरेर						
क	चल लागत खर्च					
१	खेत जोत्ने (१ पटक)	हाते ट्याक्टर	घण्टा	२	७००	१४००
२	ड्याङ्ग बनाउने/मल्लिङ्ग प्लाष्टिक राख्ने/आलु रोप्न ज्यामी	पुरुष	संख्या	३	७००	२१००
		महिला	संख्या	१	७००	७००
३	गोडमेल गर्न ज्यामी	महिला	संख्या	०	७००	०
४	रेखदेख तथा बाली कटानी गर्न	महिला	संख्या	२	७००	१०५०
५	पशु श्रम		हल	०	०	०
६	सिंचाइ जडान		घण्टा	०	०	०
७	स्प्रेयर	ज्यामी	जना	१	१०००	१०००
८	वीउ आलु		के.जी	१३०	८५	११०५०
९	कम्पोष्ट मल		डोको	८०	५०	४०००
१०	रासायनिक मल					
क	यूरिया		के.जी	४	३०	१२०
ख	डि.ए.पी		के.जी	२	६०	१२०
ग	पोटास		के.जी	२	४५	९०

क्र. सं.	विवरण	इकाई	परिमाण	दर रु	जम्मा रु
११	विषादी तथा भिटामिन	प्याकेट	२	११००	२२००
१२	अन्य विविध खर्च	रुपैया			१०००
१३	मल्लिङ्ग प्लाष्टिक	रोल	०.५	५०००	२५००
जम्मा चल लागत खर्च (क)					२७३३०
ख	अचल लागत खर्च				
१	जग्गा कर	रुपैया			१००
२	पानी कर	रुपैया	०	०	०
३	मर्मत सम्भार खर्च	रुपैया	०	०	०
४	हास कट्टि	रुपैया	०	०	०
जम्मा अचल लागत खर्च (ख)					१००
जम्मा लागत खर्च (क+ख)					२७४३०
१	मुख्य उत्पादन	के.जी	१२००	५०	६००००
२	सह उत्पादन	रुपैया	०	०	०
३	जम्मा आमदानी	रुपैया			६००००
४	खुद नाफा	रुपैया			३२६७०
लाभ लागत अनुपात					२.१९

तालीका नं १६

क्र. सं.	विवरण	इकाई	परिमाण	दर रु	जम्मा रु	
क	चल लागत खर्च	मल्लिङ्ग प्रयोग गरेर				
१	खेत जोत्ने (१ पटक)	हाते ट्याक्टर	घण्टा	२	७००	१४००

२	ड्याङ्ग बनाउने/मल्लिचङ्ग प्लाष्टिक राख्ने/आलु रोप्न ज्यामी	पुरुष	संख्या	३	७००	२१००
		महिला	संख्या	१	७००	७००
३	गोडमेल गर्न ज्यामी	महिला	संख्या	०	७००	०
४	रेखदेख तथा बाली कटानी गर्न	महिला	संख्या	२	७००	१०५०
५	पशु श्रम		हल	०	०	०
६	सिंचाइ जडान		घण्टा	०	०	०
७	स्प्रेयर	ज्यामी	जना	१	१०००	१०००
८	विउ आलु		के.जी	१२५	८०	१००००
९	कम्पोष्ट मल		डोको	९०	८०	७२००
१०	रासायनिक मल					
क	यूरिया		के.जी	४	३०	१२०
ख	डि.ए.पी		के.जी	२	६०	१२०
ग	पोटास		के.जी	२	४५	९०
११	विषादी तथा भिटाभिन		प्याकेट	२	११००	२२००
१२	अन्य विविध खर्च		रुपैया			१०००
१३	मल्लिचङ्ग प्लाष्टिक		रोल	१	५०००	२५००
जम्मा चल लागत खर्च (क)						२९४८०
ख	अचल लागत खर्च					
१	जग्गा कर		रुपैया			१००
२	पानी कर		रुपैया	०	०	०
३	मर्मत सम्भार खर्च		रुपैया	०	०	०
४	हास कट्टि		रुपैया	०	०	०

जम्मा अचल लागत खर्च (ख)						१००
जम्मा लागत खर्च (क+ख)						२९५६०
१	मुख्य उत्पादन		के.जी	१२५०	५०	६२५००
२	सह उत्पादन		रुपैया	०	०	०
३	जम्मा आम्दानी		रुपैया			६२५००
४	खुद नाफा		रुपैया			३३०२०
लाभ लागत अनुपात						२.१२

तालीका नं १७

वाली: आलु		जात: कुफ्री ज्योती		स्थान: मंगला-२		क्षेत्रफल: १ रोपनी	
क्र. सं.	विवरण	इकाई	परिमाण	दर रु	जम्मा रु		
क	चल लागत खर्च	मल्लिङ प्रयोग गरेर					
१	खेत जोत्ने (१ पटक)	हाते ट्याक्टर	घण्टा	२	७००	१४००	
२	ड्याङ्ग बनाउने/मल्लिङ्ग प्लाष्टिक राख्ने/आलु रोप्न ज्यामी	पुरुष	संख्या	३	७००	२१००	
		महिला	संख्या	१	७००	७००	
३	गोडमेल गर्न ज्यामी	महिला	संख्या	०	७००	०	
४	रेखदेख तथा वाली कटानी गर्न	महिला	संख्या	२	७००	१०५०	
५	पशु श्रम		हल	०	०	०	
६	सिंचाइ जडान		घण्टा	०	०	०	
७	स्प्रेयर	ज्यामी	जना	१	१०००	१०००	

वाली: आलु जात: कुफ्री ज्योती स्थान: मंगला-२ क्षेत्रफल: १ रोपनी						
क्र. सं.	विवरण		इकाई	परिमाण	दर रु	जम्मा रु
८	विउ आलु		के.जी	१२५	८०	१००००
९	कम्पोष्ट मल		डोको	९०	८०	७२००
१०	रासायनिक मल					
क	यूरिया		के.जी	४	३०	१२०
ख	डि.ए.पी		के.जी	२	६०	१२०
ग	पोटास		के.जी	२	४५	९०
११	विषादी तथा भिटामिन		प्याकेट	२	११००	२२००
१२	अन्य विविध खर्च		रुपैया			१०००
१३	मल्लिङ्ग प्लाष्टिक		रोल	१	५०००	२५००
जम्मा चल लागत खर्च (क)						२९४८०
ख	अचल लागत खर्च					
१	जग्गा कर		रुपैया			१००
२	पानी कर		रुपैया	०	०	०
३	मर्मत सम्भार खर्च		रुपैया	०	०	०
४	हास कट्टि		रुपैया	०	०	०
जम्मा अचल लागत खर्च (ख)						१००
जम्मा लागत खर्च (क+ख)						२९५८०

वाली: आलु जात: कुफ्री ज्योती स्थान: मंगला-२ क्षेत्रफल: १ रोपनी						
क्र. सं.	विवरण		इकाई	परिमाण	दर रु	जम्मा रु
१	मुख्य उत्पादन		के.जी	११००	५०	५५०००
२	सह उत्पादन		रुपैया	०	०	०
३	जम्मा आम्दानी		रुपैया			५५०००
४	खुद नाफा		रुपैया			२५५२०
लाभ लागत अनुपात						१.८७

तालीका नं १८

वाली: आलु		जात: एम.एस. ४२		स्थान: बे.न.पा-१०		क्षेत्रफल: १ रोपनी	
क्र. सं.	विवरण	इकाई	परिमाण	दर रु	जम्मा रु		
क	चल लागत खर्च						
१	खेत जोत्र	पुरुष	संख्या	१	४००	४००	
२	आलु रोपन	पुरुष	संख्या	१	६००	६००	
		महिला	संख्या	१	६००	६००	
३	गोडमेल गर्न (२ पटक)	महिला	संख्या	३	४००	१०००	
४	रेखदेख तथा हारभेष्ट गर्न	महिला	संख्या	३	४००	१२००	
५	पशु श्रम		हल	१	६००	६००	
७	सिंचाइ जडान		घण्टा	१	६००	६००	
८	स्प्रेयर	ज्यामी	जना	१	१०००	१०००	
९	विउ आलु		के.जी	१००.	६०	६०००	
१०	कम्पोष्ट मल		डोको	५०	१००	५०००	
११	रासायनिक मल					०	
क	यूरिया		के.जी	१५	३५	५२५	
ख	डि.ए.पी		के.जी	१२	५५	६६०	
ग	पोटास		के.जी	८	४०	३२०	
१२	विषादी तथा भिटामिन		प्याकेट	३	५००	१५००	
१३	अन्य विविध खर्च		रुपैया			१०००	
जम्मा चल लागत खर्च (क)						२१००५	
ख	अचल लागत खर्च						
१	जग्गा कर		रुपैया			१००	

वाली: आलु		जात: एम.एस. ४२		स्थान: बे.न.पा-१०		क्षेत्रफल: १ रोपनी	
क्र. सं.	विवरण		इकाई	परिमाण	दर रु	जम्मा रु	
२	पानी कर		रुपैया	०	०	०	
३	मर्मत सम्भार खर्च		रुपैया	०	०	०	
४	हास कट्टि		रुपैया	०	०	०	
जम्मा अचल लागत खर्च (ख)						१००	
जम्मा लागत खर्च (क+ख)						२११०५	
१	मुख्य उत्पादन		के.जी	८७०	५५	४७८५०	
२	जम्मा आमदानी		रुपैया			३९९६०	
३	खुद नाफा		रुपैया			२६८४५	
लाभ लागत अनुपात						१.९०	

तालीका नं २०

वाली: आलु		जात: जनकदेव		स्थान: मंगला-१,मौलाथर		क्षेत्रफल: १ रोपनी	
क्र.सं.	विवरण		इकाई	परिमाण	दर रु	जम्मा रु	
क	चल लागत खर्च						
१	खेत जोत्त	मिनिटिलर	घण्टा	१	७००	७००	
२	आलु रोपन ज्यामी	पुरुष	संख्या	१	६००	६००	
		महिला	संख्या	२	५००	१०००	
३	गोडमेल गर्न ज्यामी	महिला	संख्या	२	५००	१०००	
४	रेखदेख तथा कटानी गर्न	महिला	संख्या	३	५००	१५००	
६	पावर टिलर		घण्टा	०	०	०	
७	सिंचाइ जडान		घण्टा	०	०	०	

वाली: आलु		जात: जनकदेव		स्थान: मंगला-१,मौलाथर		क्षेत्रफल: १ रोपनी	
क्र.सं.	विवरण	इकाई	परिमाण	दर रु	जम्मा रु		
८	स्प्रेयर	घण्टा	०	०	०		
९	वीउ	के.जी	१००	९०	९०००		
१०	कम्पोष्ट मल	डोको	३०	५०	१५००		
११	रासायनिक मल						
क	यूरिया	के.जी	५	३०	१५०		
ख	डि.ए.पी	के.जी	३	६५	१९५		
ग	पोटास	के.जी	२	६०	१२०		
१२	विषादी तथा भिटामिन	प्याकेट	१	२०००	२०००		
१३	अन्य विविध खर्च				१०००		
जम्मा चल लागत खर्च (क)						१८७६५	
ख	अचल लागत खर्च						
१	जग्गा कर	रुपैया	०	०	१००		
२	पानी कर	रुपैया	०	०	०		
३	मर्मत सम्भार खर्च	रुपैया	०	०	०		
४	हास कट्टि	रुपैया	०	०	०		
जम्मा अचल लागत खर्च (ख)						१००	
जम्मा लागत खर्च (क+ख)						१८८६५	
१	मुख्य उत्पादन	के.जी	७८०	४५	३५१००		
२	जम्मा आमदानी	रुपैया			३५१००		
३	खुद नाफा	रुपैया			१६३३५		
लाभ लागत अनुपात						१.८६	

तालीका नं २१

वाली: आलु जात: डेजिरे स्थान: मंगला-३, झाग्रिपानी क्षेत्रफल: १ रोपनी						
क्र.सं.	विवरण	इकाई	परिमाण	दर रु	जम्मा रु	
क	चल लागत खर्च					
१	खेत जोत्र	पुरुष	संख्या	१	५००	५००
२	आलुको ड्याङ्ग बनाउने तथा रोप्ने ज्यामी	पुरुष	संख्या	२	४००	८००
		महिला	संख्या	१	४००	४००
३	गोडमेल गर्न ज्यामी	महिला	संख्या	२	३००	६००
४	रेखदेख तथा कटानी गर्न	महिला	संख्या	२	३००	६००
५	पशु श्रम		हल	१	६००	६००
६	पावर टिलर		घण्टा	०	०	०
७	सिंचाइ जडान		घण्टा			०
८	स्प्रेयर		घण्टा			०
९	वीउ		के.जी	११०	१००	११०००
१०	कम्पोष्ट मल		डोको	१००	७०	७०००
११	रासायनिक मल					
क	यूरिया		के.जी	०	०	०
ख	डि.ए.पी		के.जी	०	०	०
ग	पोटास		के.जी	०	०	०
११	विषादी तथा भिटामिन		प्याकेट	०	०	०
१२	अन्य विविध खर्च					१०००
जम्मा चल लागत खर्च (क)						२२५००
ख	अचल लागत खर्च					

वाली: आलु जात: डेजिरे स्थान: मंगला-३, झाग्रिपानी क्षेत्रफल: १ रोपनी					
क्र.सं.	विवरण	इकाई	परिमाण	दर रु	जम्मा रु
१	जग्गा कर	रुपैया			१००
२	पानी कर	रुपैया			०
३	मर्मत सम्भार खर्च	रुपैया			०
४	हास कट्टि	रुपैया			०
जम्मा अचल लागत खर्च (ख)					१००
जम्मा लागत खर्च (क+ख)					२२६००
१	मुख्य उत्पादन	के.जी	८००	५५	४४०००
२	जम्मा आम्दानी	रुपैया			५२०००
३	खुद नाफा	रुपैया			२९५००
लाभ लागत अनुपात					२.३०

२.२ काउली (Cauliflower)

Scientific Name - *Brassica oleracea var botrytis*

Family- Cruciferae

काउली कुर्सीफेरी परिवार अन्तर्गत पर्ने जाडो मौसममा हुने एक प्रमुख तरकारी बाली हो । मौसम अनुसार तराईदेखी उच्च पहाडी क्षेत्रसम्म यसको खेती गर्न सकिन्छ । तराई र मध्य पहाडमा जाडो मौसममा खेती गरिन्छ भने उच्च पहाडमा यसको गर्मी मौसममा खेती गरिन्छ । काउलीमा हामीलाई चाहिने मात्रामा खनिज तत्व फस्फोरस, पोटासियम, आइरन, भिटामिन, बि, ए र सि को केही मात्रा पाइन्छ । यसको खाने भाग फूलको थुँगा जस्तो हुनाले यसलाई फूलगोभी पनि भन्ने गरिन्छ । काउलीको बोटको अघिल्लो स्थानबाट हाँगाहरु झुप्पामा निस्कने र तीनै धेरै पटक विभाजन भएर निस्केको वानस्पतिक कोपीला नै काउली हो । काउलीको खाने भागलाई कर्ड भनिन्छ । काउलीका जातहरुलाई अगौटे, मध्यम र पछौटे गरी ३ जातहरुमा विभाजन गर्न सकिन्छ ।

- अगौटे जात : पुषा कात्तिकि, हाइट टप, हाइट फल्यास, सर्लाही दिपाली, सिल्भर कप, ६० सुपर सेतो टप
- मध्यम जात : काठमाण्डौ स्थानिय, स्नोबल १६, स्नो क्राउन
- पछौटे जात: किबोजायन्ट, एन .एस ९०, डोल्पा स्नोबल, सिल्भर कप, युकोन

म्याग्दी जिल्लामा आ.ब. २०७६/७७ मा काउलीको उत्पादन ८९ हेक्टर क्षेत्रफलमा ८६७ मेट्रिक टन रहेको छ भने उत्पादकत्व ९.७ मेट्रिक टन प्रति हेक्टर रहेको छ ।

तालीका नं २२ काउलीका जातहरु

क्र. सं.	जात	सिफारिस बर्ष	पाक्ने समय	उत्पादन(मे.टन/हे)	सिफारिस क्षेत्र
१	काठमाण्डौ स्थानिय	२०४६ (१९९)	११०-१२०	२५	तराई, पहाड र उच्च पहाड
२	डोल्पा स्नोवल	२०५१ (१९९४)	११०-१२०	१५	तराई, मध्यपहाड र उच्च पहाड
३	सर्लाही दिपालि	२०५१ (१९९४)	५५-६०	८	तराई र मध्यपहाड
४	खुमल ज्यापु	(२०७२ २०१५)	६५-८०	२९-७	मध्य पहाडी क्षेत्र
पञ्जिकरण मात्र					
५	एन.एस ६० F1	२०६६ (२०१०)	५५-६०	२६-३०	तराई र पहाड
६	एन.एस १०६ F1	२०६६ (२०१०)	७०-७५	२८-३४	तराई, पहाड र उच्च पहाड
७	एन.एस ९० F1	२०६६ (२०१०)	९०-९५	४०-६०	तराई, पहाड र उच्च पहाड
८	अन्ना ९० F1	२०६६ (२०१०)	९०	४५-५६	तराई, पहाड र उच्च पहाड
९	अन्ना कप F1	२०६६	६०	३०	तराई, पहाड र उच्च

		(२०१०)			पहाड
१०	रेनी F1	२०६६ (२०१०)	८१	३६-४०	तराई, पहाड र उच्च पहाड
११	डमी F1	२०६६ (२०१०)	७०	४०-४४	तराई, पहाड र उच्च पहाड
१२	युमिको F1	२०६६ (२०१०)	७५	२६-३०	तराई, पहाड र उच्च पहाड
१३	स्नो मून F1	२०६७ (२०१०)	९०-१००	४०-४४	तराई र मध्यपहाड
१४	सिल्भर कप ६० F1	२०६७ (२०१०)	५०-६०	२४-३०	मध्यपहाड र तराई
१५	सिल्भर मन ६० F1	२०६७ (२०१०)	५०-६०	२०-२६	मध्यपहाड र तराई
१६	रेमी F1	२०६७ (२०१०)	५०-६०	२४-३०	मध्यपहाड र तराई
१७	देवि २ F1	२०६७ (२०१०)	११५	४८	मध्यपहाड र तराई
१८	एन २२ F1	२०६७ (२०१०)	१३०	६०	मध्यपहाड र तराई
१९	निम्पु F1	२०६७ (२०१०)	८०	२८	मध्यपहाड र तराई
२०	स्नो वेभ F1	२०७० (२०१३)	६०-६५	५०-५५	मध्यपहाड र तराई
२१	जुली F1	२०७० (२०१३)	५०-५५	३५-४०	मध्यपहाड र तराई
२२	फुजिएमा F1	२०७० (२०१३)	७०-८५	३५	तराई र मध्यपहाड
२३	बर्खा F1	२०७६ (२०१९)	६०-६५	३३-३९	मध्य पहाडको सिञ्चित क्षेत्र
२४	गिरिजा F1	२०७६	८५-९०	४४	मध्य पहाडको सिञ्चित

		(२०१९)			क्षेत्र
२५	विस्टर F1	२०७६ (२०१९)	७७-८०	३६	तराईको सिञ्चित क्षेत्र

लाभ लागत अध्ययन

म्याग्दी जिल्लाको मालीका ४, मङ्गला-१, रघुगंगा-२ र बे.न.पा ५ मा १/१ रोपनी क्षेत्रफलमा काउली खेती गर्दा हुने अनुमानित उत्पादन लागत र लाभलाई निम्नअनुसार तालीकामा प्रस्तुत गरी त्यसको अनुपात निकालीएको छ । लाभ लागत अध्ययनमा काउलीको स्नो मीस्टिक जातमा तुलनात्मक रूपमा धेरै लाभ लागतको अनुपात पाइएको छ ।

तालीका नं २३

वाली: काउली		जात: स्नो मिस्टिक		स्थान: बे.न.पा.-५		क्षेत्रफल: १ रोपनी	
क्र.सं.	विवरण	इकाई	परिमाण	दर रु	जम्मा रु		
क	चल लागत खर्च						
१	खेत जोत्ने (१ पटक)	हाते ट्याक्टर	घण्टा	१	७००	७००	
२	बिरुवा रोप्न ज्यामी	पुरुष	संख्या	१	७००	७००	
		महिला	संख्या	१	७००	७००	
३	गोडमेल गर्न ज्यामी	महिला	संख्या	३	७००	२१००	
४	रेखदेख तथा हारभेष्ट गर्न	महिला	संख्या	२	७००	१४००	
५	पशु श्रम		हल	०	०	०	
६	सिंचाइ जडान		घण्टा	०	०	०	
७	स्प्रेयर		जना	०	०	०	
८	वीउ (स्थानीय)		प्याकेट	१	४००	४००	

वाली: काउली		जात: स्नो मिस्टिक		स्थान: बे.न.पा.-५		क्षेत्रफल: १ रोपनी	
क्र.सं.	विवरण		इकाई	परिमाण	दर रु	जम्मा रु	
९	कम्पोष्ट मल		डोको	१२०	५०	६०००	
१०	रासायनिक मल						
क	यूरिया		के.जी	८	३०	२४०	
ख	डि.ए.पी		के.जी	३	६०	१८०	
ग	पोटास		के.जी	३	४५	१३५	
११	विषादी तथा भिटामिन		प्याकेट	१	१०००	१०००	
१२	अन्य विविध खर्च		रुपैया			१०००	
जम्मा चल लागत खर्च (क)						१४५५५	
ख	अचल लागत खर्च						
१	जग्गा कर		रुपैया	०	०	१००	
२	पानी कर		रुपैया	०	०	०	
३	मर्मत सम्भार खर्च		रुपैया	०	०	०	
४	हास कट्टि		रुपैया	०	०	०	
जम्मा अचल लागत खर्च (ख)						१००	
जम्मा लागत खर्च (क+ख)						१४६५५	
१	मुख्य उत्पादन		के.जी	१०००	५०	५००००	
२	जम्मा आम्दानी		रुपैया			५००००	
३	खुद नाफा		रुपैया			३५४४५	
लाभ लागत अनुपात						३.४४	

तालीका नं २४

वाली: काउली जात: देवी १ स्थान: फुलवारी मालिका-४ क्षेत्रफल: १०० वर्ग मी

क्र. सं.	विवरण	इकाई	परिमाण	दर रु	जम्मा रु	
क	चल लागत खर्च					
१	खेत जोत्ते	हाते ट्याक्टर	घण्टा	१.५	६००	९००
२	काउली रोपन र ड्याडक बनाउन ज्यामी	पुरुष	संख्या	१	६००	६००
		महिला	संख्या	२.	६००	१२००
३	गोडमेल गर्न (२ पटक)	महिला	संख्या	४	६००	२४००
४	रेखदेख तथा हारभेष्ट गर्न	महिला	संख्या	२		०
५	सिंचाइ जडान		महिना	३	१०००	३०००
६	विउ		प्याकेट	२	६००	१२००
७	कम्पोष्ट मल		डोको	४०	८०	३२००
८	रासायनिक मल					०
क	यूरिया		के.जी	५	३०	१५०
ख	डि.ए.पी		के.जी	३	६०	१८०
ग	पोटास		के.जी	२	४५	९०
९	विषादी तथा भिटाभिन		प्याकेट	२	५००	१०००
१०	अन्य विविध खर्च		रुपैया			१०००
जम्मा चल लागत खर्च (क)						१४९२०
ख	अचल लागत खर्च					
१	जग्गा भाडा		रोपनी	१	२०००	२०००
२	पानी कर		रुपैया			०

वाली: काउली जात: देवी १ स्थान: फुलवारी मालिका-४ क्षेत्रफल: १०० वर्ग मी						
क्र. सं.	विवरण	इकाई	परिमाण	दर रु	जम्मा रु	
३	मर्मत सम्भार खर्च (बासको प्लाष्टिक घर)	पटक	१	२०००	२०००	
४	हास कट्टि	रुपैया	०	०	०	
जम्मा अचल लागत खर्च (ख)					४०००	
जम्मा लागत खर्च (क+ख)					१८९२०	
१	मुख्य उत्पादन	के.जी	६००	६०	३६०००	
२	जम्मा आम्दानी	रुपैया			३६०००	
३	खुद नाफा	रुपैया			१७०८०	
लाभ लागत अनुपात					१.९०	

तालीका नं २५

वाली: काउली जात: स्नो मिस्टिक स्थान: मंगला-१, कुहुँ क्षेत्रफल: १ रोपनी						
क्र. सं.	विवरण	इकाई	परिमाण	दर रु	जम्मा रु	
क	चल लागत खर्च					
१	खेत जोत्त	मिनिटिलर	घण्टा	१	७००	७००
२	काउली रोपन ज्यामी	महिला	संख्या	२	५००	१०००
३	गोडमेल गर्न ज्यामी	महिला	संख्या	३	५००	१५००
४	रेखदेख तथा बाली कटानी गर्न	महिला	संख्या	२	५००	१०००
५	पशुश्रम		संख्या	०	०	०
६	सिंचाइ जडान		घण्टा	०	०	०
७	स्प्रेयर		घण्टा	१	१६००	१६००
८	वीउ		प्याकेट	१.	५५०	५५०
९	कम्पोष्ट मल		डोको	४५	७५	३३७५
१०	रासायनिक मल					
क	यूरिया		के.जी	३	३०	९०
ख	डि.ए.पी		के.जी	२	७०	१४०
ग	पोटास		के.जी	१	६०	६०
११	विषादी तथा भिटामिन		प्याकेट	२	३००	६००
१२	अन्य विविध खर्च		रुपैया			१०००
जम्मा चल लागत खर्च (क)						११६१५
ख	अचल लागत खर्च					
१	जग्गा कर		रुपैया	०	०	१००

वाली: काउली जात: स्नो मिस्टिक स्थान: मंगला-१, कुहुँ क्षेत्रफल: १ रोपनी						
क्र. सं.	विवरण		इकाई	परिमाण	दर रु	जम्मा रु
२	पानी कर		रुपैया	०	०	०
३	मर्मत सम्भार खर्च		रुपैया	०	०	०
४	हास कट्टि		रुपैया	०	०	०
जम्मा अचल लागत खर्च (ख)						१००
जम्मा लागत खर्च (क+ख)						११७१५
१	मुख्य उत्पादन		के.जी	८००	५०	४००००
२	जम्मा आमदानी		रुपैया			४००००
३	खुद नाफा		रुपैया			२८३८५
लाभ लागत अनुपात						३.४१

तालीका नं २६

वाली: काउली जात: स्नो मीस्टिक स्थान: रघुगंगा-२ रणवाङ्ग क्षेत्रफल:१ रोपनी						
क्र. सं.	विवरण		इकाई	परिमाण	दर रु	जम्मा रु
क	चल लागत खर्च					
१	खेत जोत्र	पुरुष	संख्या	१	५००	५००
२	काउली रोपन	महिला	संख्या	२	४००	८००
३	गोडमेल गर्न	महिला	संख्या	३	३००	९००
४	रेखदेख तथा हारभेष्ट गर्न	महिला	संख्या	१	३००	३००
५	पशुश्रम		वटा	२	४००	८००
६	सिंचाइ जडान		घण्टा			०

७	स्प्रेयर		घण्टा	१	१६००	१६००
८	वीउ		प्याकेट	१.	५००	५००
९	कम्पोष्ट मल		डोको	२५	५०	१२५०
१०	रासायनिक मल					
क	यूरिया		के.जी	४	३०	१२०
ख	डि.ए.पी		के.जी	४	४५	१८०
ग	पोटास		के.जी	२	६०	१२०
११	विषादी तथा भिटामिन		प्याकेट	३	४००	१२००
१२	अन्य विविध खर्च		रुपैया			१०००
जम्मा चल लागत खर्च (क)						९२७०
ख	अचल लागत खर्च					
१	जग्गा कर		रुपैया			१००
२	पानी कर		रुपैया			०
३	मर्मत सम्भार खर्च		रुपैया			०
४	हास कट्टि		रुपैया			०
जम्मा अचल लागत खर्च (ख)						१००
जम्मा लागत खर्च (क+ख)						९३७०
१	मुख्य उत्पादन		के.जी	७००	५०	३५०००
२	जम्मा आम्दानी		रुपैया			३५०००
३	खुद नाफा		रुपैया			२५७३०
लाभ लागत अनुपात						३.७४

२.३ बन्दा (Cabbage)

Scientificname-*Brassica oleracea var. capitata*

Family- Cruciferae

बन्दा कुर्सीफिरी परिवार अन्तर्गत पर्ने जाडो मौसममा हुने एक प्रमुख तरकारी बाली हो । यसको तराईमा जाडो मौसममा खेती गरिन्छ भने उच्च पहाडमा यसको वर्षेभरी गर्न सकिन्छ र यस्ले काउलीबन्दा केही ज्यादा तापक्रम सहन सक्छ । यसलाई १५° देखी २८° से तापक्रममा उत्पादन गर्न सकिन्छ ।

बन्दामा डिनडली मिथेन, सिनिग्रिन, ल्युपेल, सल्फोरेन, इन्डोल श्री कार्बिनल जस्ता तत्व हुन्छन् । यिनीहरूले क्यान्सरबाट जोगाउन महत्वपूर्ण भूमिका खेल्छन् । बन्दागोभीको नियमित सेवनले खासगरी पेटको अल्सर तथा क्यान्सरको जोखिम कम गर्छ । बन्दाको नियमित सेवनले सरीरमा रोग प्रतिरोधी क्षमताको विकाश गर्छ । बन्दामा भिटामिन सी प्रसस्त मात्रामा पाइन्छ । विज्ञहरूका अनुसार बन्दाको नियमित भोजनले आँखाका विभिन्न खाले समस्याका साथै मोतियाविन्दु तथा रतन्धोको जोखिम पनि कम हुन्छ । बन्दाको नियमित सेवनले अल्जाइमरको जोखिम पनि कम हुन्छ । वजन घटाउन वा नियन्त्रण गर्न चाहनेहरूका लागि पनि बन्दा लाभदायी हुन्छ । बन्दाको सलाद, अचार वा तरकारी नियमित खाने गर्नाले अनुहारको छाला चम्किलो बन्दछ । बन्दागोभीमा ल्याक्टिक एसिड पर्याप्त मात्रामा पाइन्छ । यसका कारण मांशपेशीको दुखाइ कम गर्नुका साथै विभिन्न खाले चोट छिटो निको हुनका लागि समेत सहयोग गर्छ ।

म्याग्दी जिल्लामा आ.ब. २०७६/७७ मा बन्दाको उत्पादन १०५ हेक्टर क्षेत्रफलमा १२९० मेट्रिक टन रहेको छ। म्याग्दीमा बन्दाको उत्पादकत्व १२.३ मेट्रिक टन प्रति रहेको छ ।

तालीका नं २७ बन्दाका जातहरू

क्र. सं	बालीको जातहरू	सिफारिस बर्ष	पाक्ने समय	उत्पादन (मे.टन/हे)	सिफारिस क्षेत्र
१	कोपनहेगन मार्केट	२०५१(१९९४)	७०-९०	३५	तराई र मध्यपहाड
पञ्जिकरण मात्र					
२	नेपा ग्रिन ७७७ F1	२०६६(२०१०)	८५-९०	७५	तराई र मध्यपहाड
३	बिगसन १७१ F1	२०६६(२०१०)	९५-१००	८०	उच्च पहाड
४	नेपाराउन्ड F1	२०६६(२०१०)	९०	७५	तराई
५	सुपर ग्रिन F1	२०६६(२०१०)	९०-१००	४०-५०	तराई, पहाड र उच्च पहाड
६	रेयल बल F1	२०६६(२०१०)	९०	३६-४०	तराई, पहाड र उच्च पहाड
७	ग्रिनकोरोनेट F1	२०६६(२०१०)	७५-८०	३५-३८	तराई र पहाड
८	नेपा स्टार F1	२०६६(२०१०)	७५-८०	२२-२५	तराई र पहाड
९	टि ६२९ F1	२०६६(२०१०)	५५-६०	१८-२०	तराई र पहाड
१०	रुबि किड F1	२०६६(२०१०)	७५	२२-२५	तराई र पहाड
११	समर क्रस F1	२०६६(२०१०)	५३-५८	४५-६०	तराई र पहाड
१२	ग्रिन हिरो F1	२०६६(२०१०)	५३-५८	४५-६०	तराई र पहाड
१३	नेपाम्याजिक F1	२०६६ (२०१०)	६०-६५	४५-६०	तराई र पहाड
१४	बोनस F1	२०६६ (२०१०)	८०-८५	६०-७०	तराई र पहाड
१५	ग्रिन टप F1	२०६७ (२०१०)	११०	४८	मध्यपहाड र तराई

१६	एन.एस.आर F1	२०६७ (२०१०)	१००	४२	मध्यपहाड र तराई
१७	के.एफ. ६५ F1	२०६७ (२०१०)	९५	३९.२	मध्यपहाड र तराई
१८	एन ७६६ F1	२०६७ (२०१०)	१००	४८	मध्यपहाड र तराई
१९	प्रिन हट F1	२०६७ (२०१०)	७५-८०	५०-६०	तराई, पहाड र उच्च पहाड
२०	जेनिथ F1	२०७० (२०१३)	५५-६५	४०	तराई
२१	फुटोस्की F1	२०७० (२०१३)	९०	३०-४५	तराई र मध्यपहाड
२२	वन्डर वल F1	२०७६ (२०१९)	९२-९६	७१.७	मध्यपहाडको सिञ्चित क्षेत्र
२३	प्रिनच्यालेन्जर मन्सान्टो F1	२०७६ (२०१९)	९२-९६	५६.४१	मध्यपहाडको सिञ्चित क्षेत्र
२४	मिलेनियम १११ F1	२०७६ (२०१९)	८७	६५-७०	तराईको सिञ्चित क्षेत्र
२५	सौर्या F1	२०७६ (२०१९)	८६-९७	६०-६७	तराईको सिञ्चित क्षेत्र

लाभ लागत अध्ययन

म्याग्दी जिल्लाको मङ्गला ३, रघुगंगा-२ र बे.न.पा ४ मा १/१ रोपनी क्षेत्रफलमा बन्दा खेती गर्दा हुने अनुमानित उत्पादन लागत र लाभलाई निम्नअनुसार तालीकामा प्रस्तुत गरी त्यसको अनुपात निकालिएको छ । लाभ लागत अध्ययनमा बन्दामा काउलीमा भन्दा कम लाभ लागतको अनुपात पाइएको छ ।

तालीका नं २८

वाली: बन्दा	जात: ग्रीन कोरोनेट	स्थान: बे.न.पा.-४	क्षेत्रफल: १ रोपनी		
क्र. सं.	विवरण	इकाई	परिमाण	दर रु	जम्मा रु
क	चल लागत खर्च				

वाली: बन्दा		जात: ग्रीन कोरोनेट		स्थान: बे.न.पा.-४		क्षेत्रफल: १ रोपनी	
क्र. सं.	विवरण		इकाई	परिमाण	दर रु	जम्मा रु	
१	खेत जोत्ते (१ पटक)	हाते ट्याक्टर	घण्टा	१	७००	७००	
२	बिरुवा रोपन ज्यामी	पुरुष	संख्या	२	७००	१४००	
		महिला	संख्या	०	०	०	
३	गोडमेल गर्न ज्यामी	महिला	संख्या	३	७००	२१००	
४	रेखदेख तथा हारभेष्ट गर्न	महिला	संख्या	२	७००	१४००	
५	पशु श्रम		हल	०	०	०	
६	सिंचाइ जडान		घण्टा	०	०	०	
७	स्प्रेयर		जना	०	०	०	
८	वीउ (स्थानीय)		प्याकेट	१.	३५०	३५०	
९	कम्पोष्ट मल		डोको	१२०	५०	६०००	
१०	रासायनिक मल						
क	यूरिया		के.जी	८	३०	२४०	
ख	डि.ए.पी		के.जी	३	६०	१८०	
ग	पोटास		के.जी	३	४५	१३५	
११	विषादी तथा भिटामिन		प्याकेट	१	१०००	१०००	
१२	अन्य विविध खर्च		रुपैया			१०००	
जम्मा चल लागत खर्च (क)						१४५०५	
ख	अचल लागत खर्च						
१	जग्गा कर		रुपैया			१००	
२	पानी कर		रुपैया	०	०	०	
३	मर्मत सम्भार खर्च		रुपैया	०	०	०	

क्र. सं.	विवरण	इकाई	परिमाण	दर रु	जम्मा रु
४	हास कट्टि	रुपैया	०	०	०
जम्मा अचल लागत खर्च (ख)					१००
जम्मा लागत खर्च (क+ख)					१४६०५
१	मुख्य उत्पादन	के.जी	१०००	३०	३००००
२	जम्मा आमदानी	रुपैया			३००००
३	खुद नाफा	रुपैया			१५४९५
लाभ लागत अनुपात					२.०७

तालीका नं २९

क्र. सं.	विवरण	इकाई	परिमाण	दर रु	जम्मा रु
क	चल लागत खर्च				
१	खेत जोत्न	मिनिटिलर	घण्टा	१	८००
२	बन्दा रोपन ज्यामी	महिला	संख्या	२	६००
३	गोडमेल गर्न ज्यामी	महिला	संख्या	२	६००
४	रेखदेख तथा हारभेष्ट गर्न	महिला	संख्या	१	६००
५	पावर टिलर		घण्टा	०	०
६	सिंचाइ जडान		घण्टा	०	०
७	स्प्रेयर		घण्टा	१	१०००
८	वीउ		प्याकेट	१.	५००

वाली : बन्दा		जात: ग्रिन कोरोनेट		स्थान: रघुगंगा २		क्षेत्रफल: १ रोपनी	
क्र. सं.	विवरण	इकाई	परिमाण	दर रु	जम्मा रु		
९	कम्पोष्ट मल	डोको	३०	५०	१५००		
१०	रासायनिक मल				०		
क	यूरिया	के.जी	४	३०	१२०		
ख	डि.ए.पी	के.जी	५	६५	३२५		
ग	पोटास	के.जी	२	४५	९०		
११	विषादी तथा भिटामिन	प्याकेट	४	४००	१६००		
१२	अन्य विविध खर्च	रुपैया			१०००		
जम्मा चल लागत खर्च (क)						९९३५	
ख	अचल लागत खर्च						
१	जग्गा कर	रुपैया			१००		
२	पानी कर	रुपैया			०		
३	मर्मत सम्भार खर्च	रुपैया			०		
४	हास कट्टि	रुपैया			०		
जम्मा अचल लागत खर्च (ख)						१००	
जम्मा लागत खर्च (क+ख)						१००३५	
१	मुख्य उत्पादन	के.जी	११५०	२५	२८७५०		
२	सह उत्पादन	के.जी	०	०	०		
३	जम्मा आमदानी	रुपैया			२८७५०		
४	खुद नाफा	रुपैया			१८८१५		
लाभ लागत अनुपात						२.८६	

तालीका नं ३०

वाली: बन्दा		जात: ग्रिन कोरोनेट		स्थान: मंगला-३		क्षेत्रफल: १ रोपनी	
क्र. सं.	विवरण	इकाई	परिमाण	दर रु	जम्मा रु		
क	चल लागत खर्च						
१	खेत जोत्त	मिनिटिलर	घण्टा	१	८००	८००	
२	बन्दा रोपन ज्यामी	महिला	संख्या	२	५००	१०००	
३	गोडमेल गर्न ज्यामी	महिला	संख्या	२	५००	१०००	
४	रेखदेख तथा हारभेष्ट गर्न	महिला	संख्या	१	८००	८००	
५	पावर टिलर		घण्टा	०	०	०	
६	सिंचाइ जडान		घण्टा	०	०	०	
७	स्प्रेयर		घण्टा	१	१५००	१५००	
८	वीउ		प्याकेट	१.	५००	५००	
९	कम्पोष्ट मल		डोको	४०	७५	३०००	
१०	रासायनिक मल					०	
	यूरिया		के.जी	७	३०	२१०	
	डि.ए.पी		के.जी	५	६५	३२५	
	पोटास		के.जी	२	४५	९०	
११	विषादी तथा भिटामिन		प्याकेट	१	२०००	२०००	
१२	अन्य विविध खर्च		रुपैया			१०००	
जम्मा चल लागत खर्च (क)						१२२२५	
ख	अचल लागत खर्च						
१	जग्गा कर		रुपैया	०	०	१००	
२	पानी कर		रुपैया	०	०	०	

वाली: बन्दा		जात: गिन कोरोनेट		स्थान: मंगला-३		क्षेत्रफल: १ रोपनी	
क्र. सं.	विवरण		इकाई	परिमाण	दर रु	जम्मा रु	
३	मर्मत सम्भार खर्च		रुपैया	०	०	०	
४	हास कट्टि		रुपैया	०	०	०	
जम्मा अचल लागत खर्च (ख)						१००	
जम्मा लागत खर्च (क+ख)						१२३२५	
१	मुख्य उत्पादन		के.जी	११५०	३०	३४५००	
२	जम्मा आमदानी		रुपैया			३२०००	
३	खुद नाफा		रुपैया			२२२७५	
लाभ लागत अनुपात						२.६०	

२.४ गोलभेंडा (Tomato)

Scientific Name- *Lycopersicon esculentum*

Family- Solanaceae

नेपालमा गोलभेंडा आलुपछी सबभन्दा धेरै स्थान ओगटेको एक उच्च कोटीको तरकारी हो । गोलभेंडा सोलानेसी परिवार अन्तर्गत पर्ने फल समुहको तरकारी बाली हो । गोलभेंडालाई पकाएर, सलाद बनाएर वा प्रशोधन गरेर खानको परीकार तयार पार्न सकिन्छ । गोलभेंडा औषधिको गुणहरूले सम्पन्न शक्तिको श्रोत पनि हो । यसमा पाइने लाइकोपिन क्यान्सर रोग विरुद्ध लड्न सक्ने क्षमता भएको हुन्छ । गोलभेंडामा भिटामिन ए, बी, सी, डी र खनिजतत्वहरूमा फस्फोरस, क्याल्सीयम, फलाम आदी पाईन्छ । यसमा प्रशस्त भिटामिन सी पाइने भएकोले यस्ताई गरिबको सुन्तला पनि भनिन्छ ।

भिटामिन सी बाहेक यसमा ए, बी, ई तथा क्याल्सीयम पनि पाइन्छ । गोलभेंडा सामान्यतया चिसो सुख्खा र घाम लाग्ने मौसममा राम्रो हुन्छ साथै यसले धेरै तुसारो तथा वर्षा सहन सक्दैन । गोलभेंडा न्यानो तथा गर्मी हावापानी चाहीने बाली हो । गोलभेंडा पहाडमा ग्रीष्म र वर्षायाममा र तराइको लागि हिउदे तरकारी बाली हो र बाली उत्पादनको लागि लामो याम चाहिन्छ । यसको खेतिको लागि उपयुक्त तापक्रमको दायरा २० देखि २४ डिग्री सेन्टिग्रेड हो र १६ डिग्री से. भन्दा कम र २७ डिग्री से. भन्दा बढी उपयुक्त हुदैन । विउ अंकुरणको लागि उपयुक्त तापक्रम १८ डिग्री से. देखि २६ डिग्री से. सम्म हो । तापक्रम ५ डिग्री से.भन्दा तल भएमा बोट मर्दछ । फल लाग्नलाई २५

देखि २८ डिग्री से. सबैभन्दा राम्रो हुन्छ । ३५ डिग्री से. भन्दा माथिको तापक्रममा परागकण सुक्ने भएकोले फल लाग्दैन र फल लागे पनि फलको आकार बिग्रिन्छ । गोलभेंडाको फलमा ३ किसिमका रंग चढ्छन् । १० डिग्री से. भन्दा कम तापक्रममा गोलभेंडाको फलमा रातो र पहेलो रङ्ग चढ्न सक्दैन । २० देखि २५ डिग्री सेन्टिग्रेडमा रातो र पहेलो दुवै रङ्गको बिकास हुन्छ । तापक्रम ४० डिग्री से. भन्दा माथी गएमा फलमा रातो रङ्गको बिकास रोकिन्छ ।

गोलभेंडा खेती मौसमी तथा बेमौसमी दुवै किसिमबाट गर्न सकिन्छ । नेपालमा प्लाष्टिक टनेलभित्र बेमौसमी तरकारी खेतीको शुरुवात आजभन्दा २२-२५ वर्ष अघि क्षेत्रिय कृषि अनुसन्धान केन्द्र लुम्लेको अगुवाईमा भएको हो । हाल विभिन्न पहाडी जिल्लामा किसानहरु सिलपोलीन तथा युभि प्लाष्टिकको प्रयोग गरी ब्यवसायीक बेमौसमी गोलभेंडा खेती तर्फ आकर्षित भएका छन् । प्लाष्टिक घर निर्माण गर्दा निर्माण गर्ने ठाँउको तापक्रम तथा लगाउने जातमा बिचार पुर्याउनु पर्छ । यदि उचाइ कम भएको ठाँउ छ भने तापक्रम बढी हुने हुँदा अग्लो घर बनाउनु पर्दछ । बढी उचाइ भएको ठाँउमा प्लाष्टिक घर केही होचो बनाउँदा हुन्छ । घर बनाउदा हावा ओहोरदोहोर गर्ने ठाँउ भएको बनाउनु अत्यावश्यक छ । यसो गर्दा तापक्रममा नियन्त्रित भई रोग तथा किराहरुको प्रकोपलाई न्युनीकरण गर्न सकिन्छ ।

म्याग्दी जिल्लामा आ.ब. २०७६/७७ मा गोलभेंडाको उत्पादन १९ हेक्टर क्षेत्रफलमा १७६ मेट्रिक टन रहेको छ । म्याग्दीमा गोलभेंडाको उत्पादकत्व ९.३ मेट्रिक टन प्रति रहेको छ ।

तालीका नं ३१ गोलभेंडा जातहरु

क्र. सं.	जातहरु	सिफारिस बर्ष	पाक्ने समय	उत्पादन (मे.टन/हे)	सिफारिस क्षेत्र
१	पुसारुबी	२०४६ (१९९०)	६०	१५	तराई र पहाड
२	रोमा	२०५१ (१९९४)	६५-७०	१२-१५	तराई र मध्यपहाड
३	मनप्रेकस	२०५१ (१९९४)	८०-९०	२०-४०	मध्यपहाड र उच्चपहाड

क्र. सं.	जातहरु	सिफारिस बर्ष	पाक्ने समय	उत्पादन (मे.टन/हे)	सिफारिस क्षेत्र
४	एन.सी.एल १	२०५१ (१९९४)	६५-७०	२०-३०	तराई र मध्यपहाड
पञ्जिकरण मात्र					
५	सृजना F1	२०६६(२०१०)	७०-८०	१०५-११०	मध्यहाड: ८०० मि.देखि १६०० मि
६	गौरब५५५ F1	२०६६(२०१०)	१००-१०५	१०६	तराई : १५० मि. माथि
७	अमिता F1	२०६६(२०१०)	९५-१००	९६.२	तराई तथा मध्यपहाड
८	एन.एस ८१५ F1	२०६६(२०१०)	७०-८०	८०-९०	तराई तथा मध्यपहाड
९	स्वरक्षा F1	२०६६(२०१०)	७५-८०	८०-९०	तराई र पहाड तथा रिभर बेसिन
१०	सेन्स F1	२०६६ (२०१०)	१०७	११५	तराई र पहाड
११	सेरेस f1	२०६६(२०१०)	११२	१०५	तराई र पहाड
१२	स्पेक्ट्रा F1	२०६६(२०१०)	१०१	१२२	तराई र पहाड
१३	नोभा F1	२०६६(२०१०)	१०७	१५२	तराई र पहाड
१४	मारिना F1	२०६६(२०१०)	१०५	११३	तराई र पहाड
१५	अमरुता F1	२०७० (२०१३)	६०-७०	४०-५०	तराई क्षेत्र
१६	मिन्टो F1	२०७० (२०१३)	६०-६५	१००-१२०	तराई र मध्यपहाड
१८	रेड कभर F1	२०७६ (२०१९)	७०-८०	७५-८५	तराईको सिञ्चित क्षेत्र
१९	रेड म्लोरी F1	२०७६ (२०१९)	७०-८०	७०-८०	तराईको सिञ्चित क्षेत्र

लाभ लागत अध्ययन

म्याग्दी जिल्लाको मङ्गला-५ र बे.न.पा १ मा विभिन्न आकारका टनेलमा गोलभेंडा खेती गर्दा हुने अनुमानित उत्पादन लागत र लाभलाई निम्नअनुसार तालीकामा प्रस्तुत गरी त्यस्को अनुपात निकालीएको छ । गोलभेंडा खेती गर्दा टनेल निर्माण गर्दाको पहिलो वर्ष लाभ लागत १ भन्दा कम भएतापनी दोश्रो वर्षमा ३ भन्दा बढी पाइएको छ । त्यस्तै गरी अस्थायी बाँसबाट निर्माण गरेको भन्दा टनेल स्थायी प्लाष्टिक टनेल (UV प्लाष्टिक र किरा छेक्ने जालीको प्रयोग) निर्माण गरेर गोलभेंडा उत्पादन गरेकोमा बढी लाभ लागतको अनुपात पाइएको छ ।

तालीका नं ३२

बाली: टमाटर जात: विन्सरी			स्थान: मंगला-५			क्षेत्रफल: १४४ वर्गमिटर		
क्र. सं.	विवरण	इकाई	पहिलो वर्ष			दोस्रो वर्ष		
			परिमाण	दर रु	जम्मा रु	परिमाण	दर रु	जम्मा रु
क	चल लागत खर्च							
१	खेत जोत्ने	पुरुष घण्टा	१	७००	७००	१	७००	७००
२	टमाटर रोप्न र ड्याड बनाउन ज्यामी	पुरुष संख्या	२	७००	१४००	२	७००	१४००
		महिला संख्या	२	७००	१४००	२	७००	१४००
३	गोडमेल गर्न ज्यामी	महिला संख्या	६	७००	४२००	६	७००	४२००
४	रेखदेख तथा हारभेष्ट गर्न	महिला संख्या	२	७००	१४००	२	७००	१४००
५	सिंचाइ जडान	घण्टा	०		०	०		०
६	वीउ खरिद	प्याके	२	५५०	११००	२	५५०	११००

बाली: टमाटर जात: विन्सरी स्थान: मंगला-५ क्षेत्रफल: १४४ वर्गमिटर

क्र. सं.	विवरण	इकाई	पहिलो वर्ष			दोस्रो वर्ष		
			परिमाण	दर रु	जम्मा रु	परिमाण	दर रु	जम्मा रु
		ट						
७	कम्पोष्ट मल	डोको	५५	१००	५५००	५५	१००	५५००
८	रासायनिक मल				०			०
क	यूरिया	के.जी	५	३०	१५०	५	३०	१५०
ख	डि.ए.पी	के.जी	३	६०	१८०	३	६०	१८०
ग	पोटास	के.जी	२	४५	९०	२	४५	९०
९	पोषण	प्याके ट	४	२५०	१०००	४	२५०	१०००
१०	जिङ्क	प्याके ट	४	१३०	५२०	४	१३०	५२०
११	विषादी तथा भिटामिन खरिद	प्याके ट	१०	६००	६०००	१०	६००	६०००
१२	अन्य विविध खर्च	रुपैया			१०००			१०००
जम्मा चल लागत खर्च (क)					२४६४			२४६४
					०			०
ख	अचल लागत खर्च							
१	स्थायी प्लाष्टिक घर निर्माण	वटा	१	१८००	१८००	०	०	०
				००	००			
२	जग्गा कर	रुपैया			१००			१००

बाली: टमाटर जात: विन्सरी			स्थान: मंगला-५			क्षेत्रफल: १४४ वर्गमिटर			
क्र. सं.	विवरण	इकाई	पहिलो वर्ष			दोस्रो वर्ष			
			परिमाण	दर रु	जम्मा रु	परिमाण	दर रु	जम्मा रु	
३	मर्मत सम्भार खर्च	रुपैया	०	०	०	०	०	२०००	
४	हास कट्टि	रुपैया	०	०	०	०	०	५००	
जम्मा अचल लागत खर्च (ख)					१८०१०			२६००	
जम्मा लागत खर्च (क+ख)					२०४७			२७२४०	
१	मुख्य उत्पादन	के.जी	२००	५०	१०००	१९५	५	१०७२५०	
२	जम्मा आमदानी	रुपैया			१०००			१०७२५०	
३	खुद नाफा	रुपैया			-			८००१०	
लाभ लागत अनुपात					०.४९			३.९४	

तालीका नं ३३

बाली: टमाटर जात: सिर्जना			स्थान: बे.न.पा.-१			क्षेत्रफल: ७२ वर्ग मि प्लाष्टिक घर			
क्र. सं.	विवरण	इकाई	पहिलो वर्ष			दोस्रो वर्ष			
			परिमाण	दर रु	जम्मा रु	परिमाण	दर रु	जम्मा रु	
क	चल लागत खर्च								
१	खेत जोत्न	मिनिट	घण्टा	०.५	७००	३५०	०.५	७००	३५०
		लर							

वाली: टमाटर जात: सिर्जना स्थान: बे.न.पा.-१ क्षेत्रफल: ७२ वर्ग मि प्लाष्टिक घर

क्र. सं.	विवरण		इकाई	पहिलो वर्ष			दोस्रो वर्ष		
				परिमाण	दर रु	जम्मा रु	परिमाण	दर रु	जम्मा रु
२	टमाटर रोपन ज्यामी	पुरुष	संख्या	१	६००	६००	१	६००	६००
		महिला	संख्या	१	६००	६००	१	६००	६००
३	गोडमेल र काँटछाँट गर्न ज्यामी	महिला	संख्या	९	६००	५४००	९	६००	५४००
४	रेखदेख तथा हारभेष्ट गर्न	महिला	संख्या	२	६००	१२००	२	६००	१२००
५	सिंचाइ जडान		घण्टा	०	०	०	०	०	०
६	स्प्रेयर		घण्टा	०	०	०	०	०	०
७	वीउ (स्थानीय)		ग्राम	२.	३५०	७००	२.	३५०	७००
८	कम्पोष्ट मल		डोको	३०	५०	१५००	३०	५०	१५००
९	रासायनिक मल								
क	यूरिया		के.जी	३	३०	९०	३	३०	९०
ख	डि.ए.पी		के.जी	२	६०	१२०	२	६०	१२०
ग	पोटास		के.जी	१	४५	४५	१	४५	४५
१०	विषादी तथा भिटामिन		प्याकेट	४	५००	२०००	४	५००	२०००
११	अन्य विविध खर्च		रुपैया			१०००			१०००
जम्मा चल लागत खर्च (क)						१३६०५			१३६०५

वाली: टमाटर जात: सिर्जना स्थान: बे.न.पा.-१ क्षेत्रफल: ७२ वर्ग मि प्लाष्टिक घर									
क्र. सं.	विवरण	इकाई	पहिलो वर्ष			दोस्रो वर्ष			
			परिमाण	दर रु	जम्मा रु	परिमाण	दर रु	जम्मा रु	
ख	अचल लागत खर्च								
१	टनेल निर्माण	वटा	१	९०,०००	९००००	०	०	०	
२	पानी कर	रुपैया	०	०	०	०	०	०	
३	मर्मत सम्भार खर्च	रुपैया	०	०	०	१	२०००	२०००	
४	हास कट्टि	रुपैया	०	०	०	०	०	०	
जम्मा अचल लागत खर्च (ख)					९००००			२०००	
जम्मा लागत खर्च (क+ख)					१०३६०५			१५६०५	
१	मुख्य उत्पादन	के.जी	९००	६०	५४०००	९००	६०	५४०००	
२	जम्मा आम्दानी	रुपैया			५४०००			५४०००	
३	खुद नाफा	रुपैया			-४९६०५			३८३९५	
लाभ लागत अनुपात					०.५२			३.४६	

तालीका नं ३४

वाली: टमाटर जात: वन्सरी स्थान: मंगला-५, पिपलवोट क्षेत्रफल: ७२ वर्गमिटर प्लाष्टिक घर									
क्र. सं.	विवरण	इकाई	पहिलो वर्ष			दोस्रो वर्ष			
			परिमाण	दर रु	जम्मा रु	परिमाण	दर रु	जम्मा रु	
क	चल लागत खर्च								

वाली: टमाटर जात:वन्सरी स्थान:मंगला-५, पिपलवोट
क्षेत्रफल: ७२ वर्गमिटर प्लाष्टिक घर

क्र. सं.	विवरण	इकाई	पहिलो वर्ष			दोस्रो वर्ष			
			परिमाण	दर रु	जम्मा रु	परिमाण	दर रु	जम्मा रु	
१	जमिनको तयारी	पुरुष	संख्या	१	८००	८००	१	८००	८००
२	टमाटर रोप्न र ड्याड बनाउन ज्यामी	पुरुष	संख्या	१	८००	८००	१	८००	८००
३	गोडमेल गर्न ज्यामी	महिला	संख्या	२	४००	८००	२	४००	८००
४	रेखदेख तथा हारभेष्ट गर्न	महिला	संख्या	२	४००	८००	२	४००	८००
५	पावर टिलर		घण्टा	०	०	०	०	०	०
६	स्प्रेयर		घण्टा	१	२०००	२०००	१	२०००	२०००
७	बीउ		प्याकेट	१	५००	५००	१	५००	५००
८	कम्पोष्ट मल		डोको	४०	१००	४०००	४०	१००	४०००
९	रासायनिक मल					०			०
क	यूरिया		के.जी	५	३०	१५०	५	३०	१५०

वाली: टमाटर जात:वन्सरी स्थान:मंगला-५, पिपलवोट
क्षेत्रफल: ७२ वर्गमीटर प्लाष्टिक घर

क्र. सं.	विवरण	इकाई	पहिलो वर्ष			दोस्रो वर्ष		
			परिमाण	दर रु	जम्मा रु	परिमाण	दर रु	जम्मा रु
ख	डि.ए.पी	के.जी	३	६०	१८०	३	६०	१८०
ग	पोटास	के.जी	१	४५	४५	१	४५	४५
१	विषादि तथा	प्याके	४	५००	२००	४	५००	२०००
१	भिटामिन	ट			०			
१	अन्य विविध				१००			१०००
२	खर्च				०			
जम्मा चल लागत खर्च (क)					१३०७			१३०७५
					५			
ख	अचल लागत खर्च							
१	अस्थायी बासँको घर	वटा	१	२५०००	२५००	१	०	०
२	पानी कर	रुपैया	०	०	०	०	०	०
३	मर्मत सम्भार खर्च	रुपैया	०	०	०	०	०	२०००
४	हास कट्टि	रुपैया	०	०	०	०	०	०
जम्मा अचल लागत खर्च (ख)					२०००			०
					०			
जम्मा लागत खर्च (क+ख)					३३०७५			१३०७५
१	मुख्य उत्पादन	के.जी	७००	५०	३५०००	७००	५	३५०००
							०	

वाली: टमाटर जात:वन्सरी स्थान:मंगला-५, पिपलवोट
क्षेत्रफल: ७२ वर्गमिटर प्लाष्टिक घर

क्र. सं.	विवरण	इकाई	पहिलो वर्ष			दोस्रो वर्ष		
			परिमाण	दर रु	जम्मा रु	परिमाण	दर रु	जम्मा रु
२	जम्मा आमदानी		रुपैया			३५०००		३५०००
३	खुद नाफा		रुपैया			२१९२५		२१९२५
लाभ र लागतको अनुपात						१.०६		२.६८

२.५ काँक्रो (Cucumber)

Scientific name: *Cucumis sativus*

Family: Cucurbitaceae

काँक्रो नेपालको एक महत्वपूर्ण लहरे बाली हो । यसको उत्पत्ती नेपालको पहाडी क्षेत्रमा भएको विश्वास गरीएको छ । यसको खेती गर्मी तथा न्यानो मौसमको आवश्यकता पर्दछ । यसको खेती नेपालका परापूर्वकालदेखि नै गर्दै आएको पाइन्छ । सलादको रूपमा काँचै, चिरापारी नून खुर्सानी दली खाने तरकारी खाने अचार बनाई पनि गरिन्छ । नेपालमा यसको खेती मौसमी बालीको रूपमा चैत्र बैशाखमा लगाई भाद्र आश्विनसम्म फल लिने गरिन्थ्यो भने हाल व्यवसायिक रूपमा यसको वर्षेभरि गर्न सुरु गरिएको छ ।

काँक्रोमा पानीको मात्रा ९६ प्रतिशत हुन्छ, मानिसमो शरीरमा पानी आपूर्ति गर्न काँक्रो सबैभन्दा महत्वपूर्ण हुन्छ । सूर्यको किरणद्वारा उत्पन्न हुने समस्याका लागि काँक्रो लाभदायी हुन्छ । यसको बोकामा नै म्याग्नेसियम, पोट्यासियम र सिलिकनजस्ता तत्व हुन्छन् । यसले शरीरमा भएको हानिकारक तत्वलाई प्रभावकारी रूपमा बाहिर निकाल्छ । मिर्गौलाको पत्थरीमा यो निकै लाभकारी मानिन्छ । काँक्रो एन्टिअक्सिडेन्टले भरिपूर्ण हुन्छ । यसमा पाइने भिटामिन ए, बि र सि ले रोगप्रतिरोधी क्षमतामा वृद्धि गर्छ र यसमा पाइने फाइबर र पानीले खाना पचाउने सहयोग गर्छ । काँक्रोमा पाइने सिलिका कपाल, नड र छालाका लागि महत्वपूर्ण मानिन्छन्, त्यसैले काँक्रो सौन्दर्यता बढाउने खाद्यपदार्थ हो । यसमा पाइने उच्च एन्टिअक्सिडेन्टले जोर्नी दुखाईलाई कम गर्न मद्दत गर्छ । यसले युरिक एसिडको लेभललाई पनि घटाउँछ । यसले इन्सुलिन उत्पादनका लागि

प्याडक्रियाजलाई सहयोग गर्छ, त्यसैले काँक्रो मधुमेहका रोगीका लागि उपयोगी हुन्छ । म्याग्दी जिल्लामा आ.ब. २०७६/७७ मा काँक्रोको उत्पादन ६९ हेक्टर क्षेत्रफलमा १०२५ मेट्रिक टन रहेको छ । म्याग्दीमा गौलभेडाको उत्पादकत्व १४.९ मेट्रिक टन प्रति रहेको छ ।

लाभ लागत अध्ययन

म्याग्दी जिल्लाको बे.न.पा ४ सिँगामा १ रोपनी क्षेत्रफलमा काँक्रो खेती गर्दा हुने अनुमानित उत्पादन लागत र लाभलाई निम्नअनुसार तालीकामा प्रस्तुत गरी त्यसको अनुपात निकालिएको छ । काँक्रो खेती गर्दा लाभ लागतको अनुपात ३ भन्दा बढी पाइएको छ ।

तालीका नं ३५

वाली: काक्रो		जात: भक्तपुर लोकल		स्थान बे.न.पा.-४		क्षेत्रफल १ रोपनी	
क्र. स	विवरण	इकाई	परिमाण	दर	जम्मा		
क	चालु खर्च						
१	जमिनको तयारी मिनिटिलर	घन्टा	१	७००	७००		
२	बिरुवा रोप्ने ज्यामी	जना	२.०	६००	१२००		
३	थाक्राका लागी बास	वटा	८०	२००	१६०००		
४	स्प्रेयर	घन्टा	०	०	१०००		
५	बिउ	प्याकेट	१	३५०	३५०		
६	प्राङ्गारिक मल	डोको	१००	७५	७५००		
७	रासायनिक मल						
क	युरिया	के.जी	३	३०	९०		
ख	डि ए पि	के.जी	२	४८	९६		
ग	पोटास	के.जी	१	६०	६०		
द	सुक्ष्म खाद्य तत्व	ल.स	१	५००	५००		

वाली: काको		जात: भक्तपुर लोकल		स्थान बे.न.पा.-४		क्षेत्रफल १ रोपनी	
क्र.स	विवरण	इकाई	परिमाण	दर	जम्मा		
९	वाली संरक्षण	ल.स	०	०	५००		
१०	व्यवस्थापन	ल.स	१	१०००	१०००		
११	सिंचाइ व्यवस्थापन	ल.स	१	५००	५००		
जम्मा चल लागत खर्च (क)						२९४९६	
ख	स्थिर खर्च						
१.	जग्गा कर	रुपैया			१००		
२.	पानी कर	रुपैया			०		
३	मर्मत सम्भार खर्च	रुपैया			०		
४	हास कट्टी	रुपैया			०		
जम्मा स्थिर खर्च (ख)						१००	
जम्मा लागत खर्च (क+ख)						२९५९६	
१	मुख्य उत्पादन	के.जी	१५००		१५००		
२	जम्मा मुल्य	रुपैया	१५००	६०	९००००		
३	जम्मा आम्दानी	रुपैया			९००००		
४	खुद नाफा	रुपैया			६०४०४		
नाफा र लागत अनुपात						३.०४	

२.६ च्याउ (Mushroom)

च्याउ एक प्रकारको ढुसी हो । यो पौष्टिक रूपमा एकदमै स्वादिलो र गुणकारी हुन्छ । च्याउलाई सेतो तरकारी (White vegetable) वा हाडरहित तरकारी (Boneless Vegetable Meat) पनि भनिन्छ । च्याउमा प्रोटीन, भिटामिन (ए, बि, सि) मिनरल, क्याल्सियम, फस्फोरस इत्यादी पाइन्छ । च्याउमा कम चिल्लो पदार्थ, कार्बोहाइड्रेट पाइने भएकोले मुटुको बिरामी र मधुमेहको बिरामीको लागि अत्यन्त राम्रो मानीन्छ । धेरै मात्रामा रेसा पाइने हुनाले पाचन क्षमतालाई पनि बढाउँछ । हामीले खाने च्याउको भागलाई फलनायक (Fruiting body) भनिन्छ । च्याउमा हरितकण हुँदैन र यसले आफ्नो खाना आफै बनाउन सक्दैन । त्यसैले च्याउ खेती गर्दा खानाको स्रोत उपलब्ध गराउनुपर्दछ ।

नेपालमा विषालु जडगली च्याउदेखी विभिन्न खानयोग्य च्याउहरू पाइन्छन् । नेपालमा अहिले निम्नलिखित खानयोग्य च्याउहरूको खेती गरिँदै आएको छ ।

- गोब्रे च्याउ (White button mushroom)
- कन्ये च्याउ (Oyster mushroom)
- मृगे च्याउ (Shitake mushroom)
- पराले च्याउ (Paddy straw mushroom)
- भुटकी वा सफेरा (Puff balls)
- सडाँका वा भुँइफोर (Termitomyces spp.)
- गुच्छी च्याउ (Morcella spp.)

नेपालमा बढी मात्रामा व्यवसायिक रूपमा गोब्रे र कन्ये च्याउ उत्पादन गरिन्छ भने अहिले आएर सिताके च्याउको व्यवसायिक रूपमा खेती विभिन्न ठाउँमा फस्टाउँदै गएको छ ।

१. गोब्रे च्याउ खेती गर्ने तरिका

क. खेती गर्ने ठाँउ

अरु बाली जस्तो च्याउलाई माटोमा लगाइदैन । च्याउ खेती गर्नको लागि उचित तापक्रम सापेक्षिक आर्द्रता र हावाको प्रवाह भएको छुट्टै घर वा कुनै टनेल बनाइन्छ । घर निर्माणका लागि भन्दा कम लागत लाग्ने हुनाले आजभोली च्याउ खेती गर्नका लागि टनेल परालको छाप्रो आदिको प्रयोग गर्न थालिएको छ ।

ख. खेती गर्ने समय

प्रायः नेपालको तराई भूभागदेखी लिएर उच्च पहाडी क्षेत्रमा गोब्रे च्याउको खेती गर्न सकिन्छ तर त्यसका लागि उपयुक्त समय छान्नु जरुरी हुन्छ ।

तालीका नं ३६ विभिन्न क्षेत्रमा च्याउलाई लगाउने र च्याउ बाली लिने समय

भौगोलिक क्षेत्र	लगाउने समय	उत्पादन लिने समय
पहाडी क्षेत्र	आषाढ श्रावण	असोज देखी मङ्सिर
तराई क्षेत्र	कार्तिक अन्त्यतिर	पौष माघ

ग. कम्पोस्टको तयारी

च्याउलाई खानेकुरा प्रदान गरेर यसलाई विकास गर्न प्रयोग हुने माध्यमलाई कम्पोस्ट भनिन्छ ।

घ. खेती गर्ने कोठाको सरसफाइ

च्याउ खेती गर्ने कोठाको कुना कप्चेरा सबै सफा गर्नुपर्दछ । कोठालाई विसंक्रण गर्नको लागि ढुसीनाशक विषादी २५ ग्राम बेभिस्टिन प्रति लिटर पानीमा मिसाएर छर्न सकिन्छ ।

ड. ब्याड बनाउने तरिका

पाकेको कम्पोस्टलाई कोठाको वा टनेलको करिब ७इन्च जति मज्जाले थिचेर राखिन्छ ।

च. बिउ छर्ने तरिका

ब्याडमा च्याउको बिउ छरिन्छ । बिउ छर्ने बेलामा ब्याडमाथी बिउ राखिन्छ त्यसको २ इन्च माथि कम्पोस्ट राखिन्छ र फेरी बिउ राखिन्छ । १००० के.जी. परालबाट बन्ने कम्पोस्टमा ५ के.जि. च्याउको बिउ लगाइन्छ । बिउलाई छरिसकेपछि ब्याडलाई प्लास्टिकले छोपिन्छ । बिउलाई हातले समात्नु अगाडि विसंक्रण गर्नुपर्छ ।

छ. ब्याडमा केसिड गर्ने तरिका

कुनै अध्यारो कोठामा ब्याडमा बिउ छरिन्छ तब २० दिनको अन्तराल पश्चात ब्याड सबै ढुसिले भरिन्छ । यस्तो ब्याडलाई १-२ इन्च बाक्लो गरि माटोले छोप्ने प्रक्रियालाई केसिंग भनिन्छ । केसिंग गर्ने करिब ७-११ इन्च मुनिको दोमट वा चिम्टाइलो माटो निकालिन्छ । यसरी निकालिएको १०० के जी माटोको लागी करिब २ के.जि. चुना मिसाइन्छ । त्यसपछि माटामा फर्माकिन र पानी २:३ को अनुपातमा मिसाइन्छ । जबसम्म फर्माकिनको गन्ध हट्दैन तबसम्म माटोलाई छोपेर राखिन्छ ।

ज. तापक्रम व्यवस्थापन

च्याउ रोपेको करिब ११ दिनसम्म तापक्रम २५^० से राखिन्छ भने सापेक्षिक आर्द्रता ८० % हुनुपर्दछ । च्याउ रोपेको ११ दिनपश्चात १४-१५^० से तापक्रममा राख्न सकिन्छ ।

झ. च्याउ टिप्ने तरिका

केसिङ गरेको करिब ३ हप्ता पश्चात च्याउ उम्रेर कनिका जस्तो देखिन्छ । त्यसको एक हप्तामै टिप्न लायक हुन्छ । जसलाई करिब ३ महिनासम्म टिप्न सकिन्छ । १००० के जि परालबाट करिब २५० केजिसम्म च्याउ उत्पादन गर्न सकिन्छ । च्याउ टिप्दा कुनै पनि भाग माटामा नछुट्ने गरी टिप्नुपर्दछ ।

२. कन्ये च्याउ खेती प्रविधि

नेपालमा बढी मात्रामा उत्पादन गरीने च्याहरुमध्ये कन्ये च्याउ एक हो ।

तापक्रम व्यवस्थापन

कन्ये च्याउ खेती गर्दा सामान्यतया २० देखि ३०^० से सम्मको तापक्रम आवश्यक पर्दछ । च्याउलाई गुम्साउँदा केहि मात्रामा बढी तापक्रम र फल्ने बेलामा केही कम तापक्रम आवश्यक पर्दछ । त्यस्तै यो च्याउ ७० देखि ८५ प्रतिशतसम्म सापेक्षिक आर्द्रता भएमा राम्रो मानिन्छ । त्यस्तो अवस्था सिर्जना गर्न सकेमा च्याउलाई जुनसुकै ठाँउमा जतिबेला पनि लगाउन सकिन्छ ।

क. च्याउ खेती गर्ने ठाँउ छनोट

बजारबाट नजिक भएको, कुखुरा र बङ्गुर पालनबाट केही टाढा रहेको राम्रो हावाको संचार भएको ठाँउ उपयुक्त हुन्छ ।

ख. खेती गर्ने कोठा र त्यसको सरसफाइ

च्याउ खेती गर्न पक्की घर वा कच्ची पोलिथीनको टनेल वा छाप्रो प्रयोग गर्न सकिन्छ । कोठा एकदम सफा र संक्रामक जीवाणुरहित हुनुपर्छ । च्याउलाई गुम्साउँदा अध्यारो कोठा र फलाउँदा अलि खुला रूपमा फैलाउनुपर्छ ।

ग. परालको तयारी

कन्ये च्याउ सामान्यतया परालमा राख्ने गरिन्छ । परालमा बिउ राख्नुभन्दा अगाडी बाफले वा रसायनले विसंक्रमण गर्नुपर्छ ।

घ. बिउ रोप्ने

च्याउको बिउलाई बोलीचालीको भाषामा स्पन भनिन्छ । तयार भएको पराललाई चिसो हुन दिएपछि १२ इन्च × १८ इन्च वा १८ इन्च × २४ इन्चको प्लास्टिकको झोलामा राख्दै च्याउको बिउ राख्नुपर्छ । ३०० ग्राम च्याउको बिउ १६ के.जी. परालमा राखिन्छ । बिउ राखिसकेपछि धागोले हावा नछिर्ने गरी प्लास्टिकलाई बाधिन्छ ।

ड. च्याउलाई गुम्साउने

बिउ राखेर पराल खाँदैर पोको पारेको प्लास्टिकलाई बाधिँएको पोकालाई अँध्यारो कोठामा २५० से तापक्रममा करिब ३ हप्ता जती राखिन्छ । यस अवधीमा सबै पराललाई ढुसीले ढाकेको हुन्छ । प्लास्टिक काटेर हटाएपछी पोकालाई च्याउ फलाउने कोठामा राखिन्छ ।

च. च्याउलाई फलाउने

यस्को लागी पनि विसंक्रण गरेको कोठा हुनुपर्छ । च्याउका पोकाहरुलाई एक अर्कालाई नछुने गरी राख्नुपर्दछ । च्याउ फल्ने कोठामा सापेक्षिक आर्द्रता बढी चाहीने हुनाले दिनमा ३-४ पटकसम्म पानी छर्कनुपर्छ । कोठामा राखेको ३-४ दिनसम्ममा कनीका जस्ता च्याउहरु देखिन थाल्दछन् र त्यसको ४-५ दिनमा पुर्ण च्याउ फल्छ ।

लाभ लागत अध्ययन

म्याग्दी जिल्लाको मङ्गला-२ मा १ रोपनी क्षेत्रफलमा कन्ये च्याउ खेती गर्दा हुने अनुमानित उत्पादन लागत र लाभलाई निम्नअनुसार तालीकामा प्रस्तुत गरी त्यस्को अनुपात निकालीएको छ । च्याउ खेती गर्दा स्थायी टनेल निर्माण गर्दाको पहिलो बर्ष लाभ लागत १ भन्दा कम भएतापनी दोश्रो बर्षमा १ भन्दा बढी पाइएको छ ।

तालीका नं ३७

वाली: च्याउ जात: कन्ये च्याउ स्थान: मंगला-२						
क्षेत्रफल ५० वर्गमिटर स्थायी टनेल घर						
क्र. स	विवरण	इकाई	परिमाण	दर	जम्मा (पहिलो बर्ष)	जम्मा (दोस्रो बर्ष)
क	चालु खर्च					
१	पराल काट्ने, पखाल्ने, बफाउने, बल तयार गर्न ज्यामी	जना	४०	६००	२४०००	२४०००

वाली: च्याउ जात: कन्ये च्याउ स्थान: मंगला-२
क्षेत्रफल ५० वर्गमिटर स्थायी टनेल घर

क्र. स	विवरण	इकाई	परिमाण	दर	जम्मा (पहिलो बर्ष)	जम्मा (दोस्रो बर्ष)
२	स्थायी टनेल निर्माण (५० वर्ग मि)	संख्या	१	७५०००	७५०००	०
३	पराल काट्ने मेशिन	संख्या	१	१८०००	१८०००	०
४	पराल	भारी	६०	६००	३६०००	३६०००
५	बिउ	पोका	२००	७०	१४०००	१४०००
६	प्लाष्टिक(पोकाको लागि)	संख्या	४००	१०	४०००	४०००
७	सुक्ष्म खाद्य तत्व	ल.स	१	५००	५००	५००
८	वाली संरक्षण	ल.स	१	२००	२००	२००
९	व्यवस्थापन	ल.स	१	१०००	१०००	१०००
१०	सिंचाइ व्यवस्थापन				५००	५००
११	व्यवस्थापन ज्यामी	ल.स			३०००	३०००
जम्मा चल लागत खर्च (क)					१७३२००	८३२००
ख	स्थिर खर्च					
१	जग्गा कर	रुपैया	१	१००	१००	१००
२	पानी कर	रुपैया	०	०	०	०
३	मर्मत सम्भार खर्च	रुपैया	०	०	०	२०००
४	हास कट्टी	रुपैया	१	१००	१००	१००
जम्मा अचल लागत खर्च (ख)					२००	२२००
जम्मा लागत खर्च (क+ख)					१७३४००	८५४००
१	मुख्य उत्पादन	के.जी	६००	२५०	१५००००	१५००००
२	जम्मा आम्दानी	रुपैया			१५००००	१५००००

वाली: च्याउ जात: कन्ये च्याउ स्थान: मंगला-२
क्षेत्रफल ५० वर्गमिटर स्थायी टनेल घर

क्र. स	विवरण	इकाई	परिमाण	दर	जम्मा (पहिलो बर्ष)	जम्मा (दोस्रो बर्ष)
३	खुद नाफा	रुपैया			-२३४००	६४६००
नाफा र लागत अनुपात					०.८७	१.७६

३. फलफूल बालीको लाभ लागत विश्लेषण

३.१ सुन्तला (Mandarian Orange)

Scientific name: *Citrus reticulata*

Family: Rutaceae

सुन्तलाजात फलफूल मध्ये सुन्तला नेपालको रैथाने फलफूल हो । साधारणतया नेपालको हावापानी र भौगोलिक अवस्था अनुसार ७०० देखि १५०० मिटरको उचाइसम्म व्यवसायिक रुपमा सुन्तला खेती गर्न सकिन्छ तर कुनै कुनै पकेट क्षेत्रमा पाइने सुक्ष्म जलवायुका कारण यो भन्दा तल वा माथी खेती गर्न सकिन्छ । हिउँदमा तुषारो पर्दा पानी नजम्ने र तापक्रम शून्य भन्दा तल नजाने ठाँउमा राम्रो उत्पादन लिन सकिन्छ । वार्षिक वर्षा करीब १००० मि.मि. भएको सबभन्दा राम्रो हो तर ९००-१८०० मि.मि.सम्म वर्षा हुने स्थानमा पनि खेती गर्न सकिन्छ । कम पानी पर्ने तथा पानीको वितरण राम्रो नभएका स्थानहरूमा सिंचाई व्यवस्था राम्रो हुनु पर्दछ । धेरै तातो वा चिसो हावा चल्ने स्थानहरू यसको खेतीको लागि राम्रो मानिदैन । फूल फुल्ने र फूल लाग्ने बेलामा बढी हावा चल्ने भएमा फूल सुकाउने, झर्ने, परागसेचन हुन नदिई फल नलाग्ने तथा लागेको फल पनि झर्ने जस्ता समस्या देखा पर्दछन् ।

नेपालमा सुन्तलाजात फलफूल खेती परापूर्वकाल देखि मध्यपहाडी जिल्लाहरूमा हुदै आएकोमा हाल आएर तराईको जिल्लाहरूमा पनि व्यवसायिक खेती हुदै आएको छ । यस्तै

सुन्तला हुने कतिपय पकेट क्षेत्रमा १०० वर्ष भन्दा बढि उमेरका सुन्तलाका बोटहरु पाइन्छन् । सुन्तलाजातमा फलको वोक्रामा सा-सानो तेलले भरिएको छिद्रहरु हुन्छ जुन काँचो अवस्थामा हरियो भई पछि फल विकास हुदै जाँदा आ-आफ्नो जातीयगुण अनुसारको वोक्राको रंग परिवर्तन हुदै जान्छ । फल भित्र १२ वटासम्म केस्राहरु हुन्छ । केस्राहरु भित्र सा-साना बिजुहरु हुन्छ । नेपालमा स्थानीय, उन्नत तथा हाईब्रीड किसिमका जातहरु पाइन्छन् तर बढी खेती गरिएका जातहरु भने स्थानीय नै छन् । उपलब्ध जातहरुमा खोकु स्थानीय, ओकित्सुवासे, मियागावावासे, योसिदा पोंकान, मरकट, फिउट्रेल अर्ली, थाई तेन्जारीन, किन्नो आदि हुन ।

लाभ लागत अध्ययन

म्याग्दी जिल्लाको धौलागिरी, अन्नपुर्ण, मङ्गला, मालीका र रघुगंगा गाँउपालीका तथा बेनी नगरपालीकाका विभिन्न व्यवसायिक किसानहरुलाई छनोट गरी १/१ रोपनी क्षेत्रफलमा सुन्तला खेती गर्दा हुने अनुमानित उत्पादन लागत र लाभलाई निम्नअनुसार तालीकामा प्रस्तुत गरी त्यस्को अनुपात निकालीएको छ । सुन्तलाको बिजु बेर्ना रोपेको पहिलो ५ वर्षसम्म वानस्पतिक वृद्धि र विकासको समय भएको हुँदा फल नलाग्ने भएकोले रोपेको छैँटो वर्षदिखी लागत र लाभ अनुपात निकालीएको छ । रोपेको छैँटौँ वर्षदिखी दश वर्षसम्म लाभ लागत अनुपात न्युनतम ५ र बिरुवा रोपेको ११ देखी १५ वर्षसम्म अधिकतम लाभ लागतको अनुपात २३ सम्म पाइएको छ । यसैगरी १६ वर्षभन्दा माथि उमेरका बिरुवाको लाभ लागत उत्पादन २६.८८ सम्म पाइएको छ । यसरी सुन्तला व्यवसायिक रुपमा खेती गर्दा दिर्घकालीन रुपमा अत्यन्त लाभदायक देखिन्छ । हाल आएर म्याग्दी जिल्लाको सुन्तला उत्पादन हुने क्षेत्रमा चाइनिज सिट्रस फ्रुट फ्लाइको आक्रमण बढेको कारणले गर्दा सुन्तलाको उत्पादन हास हुने देखिएको छ । यस हानिकारक किराको समयमै रोकथाम गर्न सकिएन भने कृषकले सुन्तला खेतीबाट ठुलो नोक्सानी बेहोर्नु पर्ने छ । जसको कारण आगामी वर्षहरुमा लाभलागत अनुपात पनि थोरै हुनेछ ।

तालीका नं ३८

वाली: सुन्तला जात: स्थानीय			स्थान: मंगला-५, अर्मन			क्षेत्रफल: १ रोपनी		
क्र. स	विवरण	इकाई	पहिलो वर्ष			दोस्रो वर्ष		
			परिमाण	दर रु	जम्मा रु	परिमाण	दर रु	जम्मा रु
क.	चालु खर्च							
१	रेखाङ्कन गर्न ज्यामी	जना	२	८५०	१७००	०	०	०
२	खाडल खन्ने ज्यामी	जना	४	८५०	३४००	०	०	०
३	गोडमेल गर्न ज्यामी	जना	३	५००	१५००	३	५००	१५००
४	रेखदेख तथा हारभेष्ट गर्न	जना	०	०	०	०	०	०
५	बिरुवा रोप्ने ज्यामी	जना	३	८५०	२५५०	०	०	०
६	बिरुवा खरिद	संख्या	२०	५०	१०००	०	०	०
७	प्राङ्गारिक मल (पाकेको)	डोको	२०	८०	१६००	२०	८०	१६००
८	रासायनिक मल	के.जी						
क	युरिया	के.जी	६	३०	१८०	६	३०	१८०
ख.	डि ए पि	के.जी	०	०	०	०	०	०
ग	पोटास	के.जी	०	०	०	०	०	०
९	सुक्ष्म तत्त्व		०	०	०	०	०	०
१०	वाली संरक्षण							०

वाली: सुन्तला जात: स्थानीय

स्थान: मंगला-५, अर्मन

क्षेत्रफल: १ रोपनी

क्र. स	विवरण	इकाई	पहिलो वर्ष			दोस्रो वर्ष		
			परिमाण	दर रु	जम्मा रु	परिमाण	दर रु	जम्मा रु
क	निलोतुथो र चुना	के.जी	१	२०००	२०००	१	२०००	२०००
ख.	Yellow trap	प्याकेट	०	०	०	०	०	०
११	सिचाई जडान		०	०	०			०
१२	काँटछाँट गर्न ज्यामी	जना	१	८५०	८५०	१	८५०	८५०
१३	अन्य खर्च	रुपैया	०	०	०	०	०	०
१४	जग्गा भाडा	रुपैया	०	०	०	०	०	०
	जम्मा चल खर्च(क)				१४७८०			६१३०
ख.	स्थिर खर्च							
१	औजार उपकरण (सिकेचर, आरी, क्रेट आदी)	रुपैया (एकमुष्ट)	१	२०००	२००००	०	०	०
२	स्प्रेयर	रुपैया	१	६०००	६०००	०	०	०
३	मेसिनरी औजार मर्मत सम्भार	रुपैया	१	३०००	३०००	१	३०००	३०००
४	पानी कर	रुपैया	०	०	०	०	०	०
५	जग्गा कर	रुपैया	०	०	०	०	०	०

वाली: सुन्तला जात: स्थानीय स्थान: मंगला-५, अर्मन क्षेत्रफल: १ रोपनी

क्र. स	विवरण	इकाई	पहिलो वर्ष			दोस्रो वर्ष		
			परिमाण	दर रु	जम्मा रु	परिमाण	दर रु	जम्मा रु
	जम्मा अचल लागत (ख)				२९०००			३०००
	जम्मा लागत खर्च (क+ख)				४३७८०			९९३०
सुन्तलाको लाभ लागत अनुपात								
	उत्पादनशिल बोटको संख्या	२०	प्रति के.जि औसत विक्रि मुल्य रु			६०		
क्र. स	वर्ष	पहिलो वर्ष	२-५ वर्ष	६-१० वर्ष	११-१५ वर्ष	१५ वर्ष भन्दा माथि		
१	उत्पादन (केजि/बोट)	०	०	६४	२६०	३२०		
२	औसत उत्पादन (केजि/रोपनी)	०	०	१२८०	५२००	६४००		
३	जम्मा आम्दानी रु	०	०	७६८००	३९२०००	३८४०००		
	चालु खर्च	१४७८०	६९३०	७३५६	८८२७.२	१०५९२.६४		
	स्थिर खर्च	२९०००	३०००	५०००	७०००	१००००		
	जम्मा खर्च	४३७८०	९९३०	१२३५६	१५८२७.२	२०५९२.६४		
	नाफा/नोक्सान	- ४३७८०	-९९३०	६४४४४	२९६१७ ३	३६३४०७		

वाली: सुन्तला जात: स्थानीय स्थान: मंगला-५, अर्मन क्षेत्रफल: १ रोपनी								
क्र. स	विवरण	इकाई	पहिलो वर्ष			दोस्रो वर्ष		
			परिमाण	दर रु	जम्मा रु	परिमाण	दर रु	जम्मा रु
	लाभ लागत अनुपात				६.२२	१९.७१		१८.६५

तालीका नं ३९

वाली:सुन्तला जात: स्थानीय स्थान: मंगला-५, भोलेर्नी क्षेत्रफल: १ रोपनी								
क्र. स	विवरण	इकाई	पहिलो वर्ष			दोस्रो वर्ष		
			परिमाण	दर रु	जम्मा रु	परिमाण	दर रु	जम्मा रु
क.	चालु खर्च							
१	रेखाङ्कन गर्न ज्यामी	जना	२	८५०	१७००	०	०	०
२	खाडल खन्ने ज्यामी	जना	५	७००	३५००	०	०	०
३	गोडमेल गर्न ज्यामी	जना	३	४००	१२००	३	५००	१५००
४	रेखदेख तथा हारभेष्ट गर्न	जना	०	०	०	०	०	०
५	बिरुवा रोप्ने ज्यामी	जना	२	७००	१४००	०	०	०
६	बिरुवा खरिद	संख्या	२०	४०	८००	०	०	०
७	प्राङ्गारिक मल (पाकेको)	डोको	५०	६५	३२५०	५०	६५	३२५०

वाली:सुन्तला			जात: स्थानीय			स्थान: मंगला-५, भोलेर्नी			क्षेत्रफल: १ रोपनी		
क्र. स	विवरण	इकाई	पहिलो वर्ष			दोस्रो वर्ष					
			परिमाण	दर रु	जम्मा रु	परिमाण	दर रु	जम्मा रु			
८	रासायनिक मल	के. जी			०			०			
क	युरिया	के. जी	५	३०	१५०	१०	३०	३००			
ख.	डि ए पि	के. जी	०	०	०	०	०	०			
ग	पोटास	के. जी	०	०	०	०	०	०			
९	सुक्ष्म तत्त्व		०	०	०	०	०	०			
१०	वाली संरक्षण				०			०			
क	निलोतुथो र चुना	के. जी	१	२००	२०००	१	२००	२०००			
ख.	yellow trap	प्याकेट	०	०	०	०	०	०			
११	सिचाई जडान		०	०	०	०	०	०			
१२	काँटछाँट गर्न ज्यामी	जना	१	८५०	८५०	१	८५०	८५०			
१३	अन्य खर्च	रुपैया	०	०	०	०	०	०			
१४	जग्गा भाडा	रुपैया	०	०	०	०	०	०			
	जम्मा चल खर्च (क)				१४८५०			७९००			

वाली:सुन्तला			जात: स्थानीय			स्थान: मंगला-५, भोलेर्नी			क्षेत्रफल: १ रोपनी		
क्र. स	विवरण	इकाई	पहिलो वर्ष			दोस्रो वर्ष					
			परिमाण	दर रु	जम्मा रु	परिमाण	दर रु	जम्मा रु			
ख.	स्थिर खर्च										
१	औजार उपकरण (सिकेचर, आरी, क्रेट आदी)	रुपैया	१	२०००	२००००	०	०	०			
२	स्प्रेयर	रुपैया	१	६०००	६०००	०	०	०			
३	मेसिनरी औजार मर्मत सम्भार	रुपैया	१	३०००	३०००	१	३०००	३०००			
४	पानी कर	रुपैया	०	०	०	०	०	०			
५	जगा कर	रुपैया	०	०	०	०	०	०			
	जम्मा अचल लागत (ख)				२९०००			३००००			
	जम्मा लागत खर्च (क+ख)				४३८५०			१०९००			
सुन्तलाको लाभ लागत अनुपात											
	उत्पादनशिल बोटको संख्या	२०	प्रति के.जि औसत विक्रि मूल्य रु				६०				
क्र. स	वर्ष	पहिलो वर्ष	२-५ वर्ष	६-१० वर्ष	११-१५ वर्ष	१५ वर्ष भन्दा माथि					
१	उत्पादन (केजि/बोट)	०	०	६५	२६०	३२०					
२	औसत उत्पादन	०	०	१३००	५२००	६४००					

वाली:सुन्तला		जात: स्थानीय		स्थान: मंगला-५, भोलेर्नी		क्षेत्रफल: १ रोपनी		
क्र. स	विवरण	इकाई	पहिलो वर्ष			दोस्रो वर्ष		
			परिमाण	दर रु	जम्मा रु	परिमाण	दर रु	जम्मा रु
	(केजि/रोपनी)							
३	जम्मा आमदानी रु	०	०	७८०००	३१२०००	३८४०००		
	चालु खर्च	१४८५०	७९००	९४८०	११३७६	१३६५१.२		
	स्थिर खर्च	२९०००	३०००	५०००	७०००	१००००		
	जम्मा खर्च	४३८५०	१०९००	१४४८०	१८३७६	२३६५१.२		
	नाफा/नोक्सान	- ४३८५०	-१०९००	६३५२०	२९३६२४	३६०३४९		
	लाभ लागत अनुपात			५.३९	१६.९८	१६.२४		

तालीका नं ४०

वाली:सुन्तला		जात:स्थानीय		स्थान: अन्नपुर्ण-३		क्षेत्रफल: १ रोपनी		
क्र. स	विवरण	इकाई	पहिलो वर्ष			दोस्रो वर्ष		
			परिमाण	दर रु	जम्मा रु	परिमाण	दर रु	जम्मा रु
क	चालु खर्च							
१	रेखाङ्कन गर्न ज्यामी	जना	२	८५०	१७००	०	०	०
२	खाडल खन्ने ज्यामी	जना	५	७५०	३७५०	०	०	०
३	गोडमेल गर्न ज्यामी	जना	४	५००	२०००	४	५००	२०००

४	रेखदेख तथा हारभेष्ट गर्न	जना	०	०	०	०	०	०
५	बिरुवा रोप्ने ज्यामी	जना	३	७५०	२२५०	०	०	०
६	बिरुवा खरिद	संख्या	२५	४०	१०००	०	०	०
७	प्राङ्गारिक मल (पाकेको)	डोको	२५	७५	१८७५	५०	७५	३७५०
८	रासायनिक मल	के.जी						
क	युरिया	के.जी	०	०	०			०
ख	डि ए पि	के.जी	०	०	०	०	०	०
ग	पोटास	के.जी	०	०	०	०	०	०
९	सुक्ष्म तत्व		०	०	०	०	०	०
१०	वाली संरक्षण				०			
क	निलोतुथो र चुना	के.जी	०	०	०	०	०	०
ख.	yellow trap	प्याके ट	०	०	०	०	०	०
११	सिचाई जडान		०	०	०	०	०	०
१२	काँटछाँट गर्न ज्यामी	जना	३	८५०	२५५०	३	८५	२५५०
१३	अन्य खर्च	रुपैया	०	०	०	०	०	०
१४	जग्गा भाडा	रुपैया	०	०	०	०	०	०
	जम्मा चल खर्च (क)				१५१२५			८३००

ख.	स्थिर खर्च							
१	औजार उपकरण (सिकेचर, आरी, क्रे ट आदी)	रुपैया	१	२०० ००	२००००	०	०	०
२	स्प्रेयर	रुपैया	१	६०० ०	६०००	०	०	०
३	मेसिनरी औजार मर्मत सम्भार	रुपैया	१	३०० ०	३०००	१	३०० ०	३०००
४	पानी कर	रुपैया	०	०	०	०	०	०
५	जगा कर	रुपैया	०	०	०	०	०	०
	जम्मा अचल लागत (ख)				२९०००			३०००
	जम्मा लागत खर्च (क+ख)				४४९२५			९९३००
सुन्तलाको लाभ लागत अनुपात								
	उत्पादनशिल बोटको संख्या	२५	प्रति के.जि औसत विक्रि मुल्य रु				५५	
क्र. स	वर्ष	पहिलो वर्ष	२-५ वर्ष	६-१० वर्ष	११-१५ वर्ष	१५ वर्ष भन्दा माथि		
१	उत्पादन (केजि/बोट)	०	०	६२	२६०	३२०		
२	औसत उत्पादन (केजि/रोपनी)	०	०	९५५०	६५००	८०००		
३	जम्मा आम्दानी रु	०	०	८५२५०	३५७५००	४४००००		

	चालु खर्च	१५१२५	८३००	९९६०	११९५२	१४३४२.४
	स्थिर खर्च	२९०००	३०००	५०००	७०००	१००००
	जम्मा खर्च	४४१२५	११३००	१४९६०	१८९५२	२४३४२.४
	नाफा/नोक्सान	-	-	७०२९०	३३८५४८	४१५६५८
		४४१२५	११३००			
	लाभ लागत अनुपात			५.७०	१८.८६	१८.०८

तालीका नं ४१

वाली:सुन्तला		जात:स्थानीय		स्थान:मालिका-७			क्षेत्रफल: १रोपनी		
क्र.स	विवरण	इकाई	पहिलो वर्ष			दोस्रो वर्ष			
			परिमाण	दर रु	जम्मा रु	परिमाण	दर रु	जम्मा रु	
क.	चालु खर्च								
१	रेखाङ्कन गर्न ज्यामी	जना	१	८५०	८५०	०	०	०	
२	खाडल खन्ने ज्यामी	जना	३	७५०	२२५०	०	०	०	
३	गोडमेल गर्न ज्यामी	जना	१	४००	४००	१	४००	४००	
४	रेखदेख तथा हारभेष्ट गर्न	जना	०	०	०	०	०	०	
५	बिरुवा रोप्ने ज्यामी	जना	३	७५०	२२५०	०	०	०	
६	बिरुवा खरिद	संख्या	२५	४०	१०००	०	०	०	
७	प्राङ्गारिक मल (पाकेको)	डोको	३०	५०	१५००	५०	५०	२५००	

वाली:सुन्तला			जात:स्थानीय			स्थान:मालिका-७			क्षेत्रफल: १ रोपनी		
क्र.स	विवरण	इकाई	पहिलो वर्ष			दोस्रो वर्ष					
			परिमाण	दर रु	जम्मा रु	परिमाण	दर रु	जम्मा रु			
८	रासायनिक मल	के.जी									
क	युरिया	के.जी	०	०	०			०			
ख.	डि ए पि	के.जी	०	०	०	०	०	०			
ग	पोटास	के.जी	०	०	०	०	०	०			
९	सुक्ष्म तत्त्व		०	०	०	०	०	०			
१०	वाली संरक्षण				०						
क	निलोतुथो र चुना	के.जी	०	०	०	०	०	०			
ख.	yellow trap	प्याकेट	०	०	०	०	०	०			
११	सिचाई जडान		०	०	०	०	०	०			
१२	काँटछाँट गर्न ज्यामी	जना	१	८५०	८५०	३	८५०	२५५०			
१३	अन्य खर्च	रुपैया	०	०	०	०	०	०			
१४	जग्गा भाडा	रुपैया	०	०	०	०	०	०			
	जम्मा चल खर्च (क)				९१००			५४५०			
ख.	स्थिर खर्च										

वाली:सुन्तला			जात:स्थानीय			स्थान:मालिका-७			क्षेत्रफल: १रोपनी		
क्र.स	विवरण	इकाई	पहिलो वर्ष			दोस्रो वर्ष					
			परिमाण	दर रु	जम्मा रु	परिमाण	दर रु	जम्मा रु			
१	औजार उपकरण (सिकेचर, आरी, क्रेट आदी)	रुपैया	१	२०० ००	२००००	०	०	०			
२	स्प्रेयर	रुपैया	१	६०० ०	६०००	०	०	०			
३	मेसिनरी औजार मर्मत सम्भार	रुपैया	१	३०००	३०००	१	३०० ०	३०००			
४	पानी कर	रुपैया	०	०	०	०	०	०			
५	जगा कर	रुपैया	०	०	०	०	०	०			
	जम्मा अचल लागत (ख)				२९०००			३०००			
	जम्मा लागत खर्च (क+ख)				३८१००			८४५०			
सुन्तलाको लाभ लागत अनुपात											
	उत्पादनशिल बोटको संख्या	२५	प्रति के.जि औसत विक्रि मुल्य रु			५५					
क्र.स	वर्ष	पहिलो वर्ष	२-५ वर्ष	६-१० वर्ष	११-१५ वर्ष	१५ वर्ष भन्दा माथि					
१	उत्पादन (केजि/बोट)	०	०	६१	२४०	३००					
२	औसत उत्पादन (केजि/रोपनी)	०	०	१५२ ५	६०००	७५००					

वाली:सुन्तला			जात:स्थानीय			स्थान:मालिका-७			क्षेत्रफल: १रोपनी		
क्र.स	विवरण	इकाई	पहिलो वर्ष			दोस्रो वर्ष					
			परिमाण	दर रु	जम्मा रु	परिमाण	दर रु	जम्मा रु			
३	जम्मा आम्दानी रु	०	०	८३८ ७५	३३००००	४१२५० ०					
	चालु खर्च	९१० ०	५४५०	६५४ ०	७८४८	९४१७.६					
	स्थिर खर्च	२९० ००	३०००	५०० ०	७०००	१००० ०					
	जम्मा खर्च	३८१ ००	८४५०	११५४ ०	१४८४८	१९४१७. ६					
	नाफा/नोक्सान	- ३८१ ००	-८४५०	७२३ ३५	३१५१५२	३९३० ८२					
	लाभ लागत अनुपात			७.२७	२२.२३	२१.२४					

तालीका नं ४२

वाली: सुन्तला			जात: स्थानीय			स्थान: रघुगंगा-२			क्षेत्रफल: १ रोपनी		
क्र.स	विवरण	इकाई	पहिलो वर्ष			दोस्रो वर्ष					
			परिमाण	दर रु	जम्मा रु	परिमाण	दर रु	जम्मा रु			
क.	चालु खर्च										
१	रेखाङ्कन गर्न ज्यामी	जना	१	८५०	८५०	०	०	०			
२	खाडल खन्ने ज्यामी	जना	०	०	०	०	०	०			

वाली: सुन्तला		जात: स्थानीय		स्थान: रघुगंगा-२			क्षेत्रफल: १ रोपनी		
क्र. स	विवरण	इकाई	पहिलो वर्ष			दोस्रो वर्ष			
			परिमाण	दर रु	जम्मा रु	परिमाण	दर रु	जम्मा रु	
३	गोडमेल गर्न ज्यामी	जना	४	३००	१२००	४	३००	१२००	
४	रेखदेख तथा हारभेष्ट गर्न	जना	०	०	०	०	०	०	
५	बिरुवा रोप्ने ज्यामी	जना	०	०	०	०	०	०	
६	बिरुवा खरिद	संख्या	२०	४०	८००	०	०	०	
७	प्राङ्गारिक मल (पाकेको)	डोको	२५	५०	१२५०	५०	५०	२५००	
८	रासायनिक मल	के.जी			०			०	
क	युरिया	के.जी	०	०	०	०	०	०	
ख.	डि ए पि	के.जी	०	०	०	०	०	०	
ग	पोटास	के.जी	०	०	०	०	०	०	
९	सुक्ष्म तत्त्व		०	०	०	०	०	०	
१०	वाली संरक्षण				०			०	
क	निलोतुथो र चुना	के.जी	०	०	०	०	०	०	
ख.	yellow trap	प्याके ट	०	०	०	०	०	०	
११	सिचाई जडान		०	०	०	०	०	०	
१२	काँटछाँट गर्न ज्यामी	जना	३	८००	२४००	३	८००	२४००	

वाली: सुन्तला		जात: स्थानीय		स्थान: रघुगंगा-२			क्षेत्रफल: १ रोपनी		
क्र. स	विवरण	इकाई	पहिलो वर्ष			दोस्रो वर्ष			
			परिमाण	दर रु	जम्मा रु	परिमाण	दर रु	जम्मा रु	
१३	अन्य खर्च	रुपैया	०	०	०	०	०	०	
१४	जग्गा भाडा	रुपैया	०	०	०	०	०	०	
	जम्मा चल खर्च(क)				६५००			६९००	
ख.	स्थिर खर्च								
१	औजार उपकरण (सिकेचर, आरी, क्रेट आदी)	रुपैया	१	२०००	२००००	०	०	०	
२	स्प्रेयर	रुपैया	१	६०००	६०००	०	०	०	
३	मेसिनरी औजार मर्मत सम्भार	रुपैया	१	३०००	३०००	१	३०००	३०००	
४	पानी कर	रुपैया	०	०	०	०	०	०	
५	जग्गा कर	रुपैया	०	०	०	०	०	०	
	जम्मा अचल लागत (ख)				२९००			३०००	
	जम्मा लागत खर्च (क+ख)				३५५००			९९००	
सुन्तलाको लाभ लागत अनुपात									
	उत्पादनशिल बोटको संख्या	२०	प्रति के.जि औसत विक्रि मुल्य रु			६०			
क्र.	वर्ष	पहिलो	२-५	६-१०	११-	१५ वर्ष			

वाली: सुन्तला		जात: स्थानीय		स्थान: रघुगंगा-२		क्षेत्रफल: १ रोपनी		
क्र. स	विवरण	इकाई	पहिलो वर्ष			दोस्रो वर्ष		
			परिमाण	दर रु	जम्मा रु	परिमाण	दर रु	जम्मा रु
स		वर्ष	वर्ष	वर्ष	१५ वर्ष	भन्दा माथि		
१	उत्पादन (केजि/बोट)	०	०	६१	२३०	३००		
२	औसत उत्पादन (केजि/रोपनी)	०	०	१२२०	४६० ०	६०००		
३	जम्मा आम्दानी रु	०	०	७३२००	२७६ ०००	३६००००		
	चालु खर्च	६५००	६१० ०	७३२०	८७८ ४	१०५४०.८		
	स्थिर खर्च	२९०० ०	३०० ०	५०००	७०० ०	१००००		
	जम्मा खर्च	३५५० ०	९१० ०	१२३२०	१५७ ८४	२०५४०.८		
	नाफा/नोक्सान	- ३५५० ०	- ९१० ०	६०८८ ०	२६० २१६	३३९४५९		
	लाभ लागत अनुपात			५.९४	१७.४ ९	१७.५३		

तालीका नं ४३

वाली: सुन्तला			जात: स्थानीय			स्थान: रघुगंगा-३			क्षेत्रफल: १ रोपनी		
क्र. स	विवरण	इकाई	पहिलो वर्ष			दोस्रो वर्ष					
			परिमाण	दर रु	जम्मा रु	परिमाण	दर रु	जम्मा रु			
क.	चालु खर्च										
१	रेखाङ्कन गर्न ज्यामी	जना	१	७००	७००	०	०	०			
२	खाडल खन्ने ज्यामी	जना	४	७००	२८००	०	०	०			
३	गोडमेल गर्न ज्यामी	जना	२	३००	६००	२	३००	६००			
४	रेखदेख तथा हारभेष्ट गर्न	जना	०	०	०	०	०	०			
५	बिरुवा रोप्ने ज्यामी	जना	०	०	०	०	०	०			
६	बिरुवा खरिद	संख्या	२५	४५	११२५	०	०	०			
७	प्राङ्गारिक मल (पाकेको)	डोको	४०	५०	२०००	५०	५०	२५००			
८	रासायनिक मल	के.जी			०			०			
क	युरिया	के.जी	०	०	०	०	०	०			
ख.	डि ए पि	के.जी	०	०	०	०	०	०			
ग	पोटास	के.जी	०	०	०	०	०	०			
९	सुक्ष्म तत्व		०	०	०	०	०	०			
१०	वाली संरक्षण				०			०			
क	निलोतुथो र चुना	के.जी	०	०	०	०	०	०			

वाली: सुन्तला		जात: स्थानीय		स्थान: रघुगंगा-३			क्षेत्रफल: १ रोपनी		
क्र. स	विवरण	इकाई	पहिलो वर्ष			दोस्रो वर्ष			
			परिमाण	दर रु	जम्मा रु	परिमाण	दर रु	जम्मा रु	
ख.	yellow trap	प्याकेट	०	०	०	०	०	०	
११	सिचाई जडान		०	०	०	०	०	०	
१२	काँटछाँट गर्न ज्यामी	जना	१	६००	६००	१	६००	६००	
१३	अन्य खर्च	रुपैया	०	०	०	०	०	०	
१४	जग्गा भाडा	रुपैया	०	०	०	०	०	०	
	जम्मा चल खर्च (क)				६०२५			३९००	
ख.	स्थिर खर्च								
१	औजार उपकरण (सिकेचर, आरी, क्रेट आदी)	रुपैया	१	१६००००	१६००००	०	०	०	
२	स्प्रेयर	रुपैया	१	६०००	६०००	०	०	०	
३	मेसिनरी औजार मर्मत सम्भार	रुपैया	१	३०००	३०००	१	३०००	३०००	
४	पानी कर	रुपैया	०	०	०	०	०	०	
५	जग्गा कर	रुपैया	०	०	०	०	०	०	
	जम्मा अचल लागत (ख)				१६९०००			३०००	
	जम्मा लागत खर्च (क+ख)				१९७०२५			६९००	

वाली: सुन्तला		जात: स्थानीय		स्थान: रघुगंगा-३		क्षेत्रफल: १ रोपनी		
क्र. स	विवरण	इकाई	पहिलो वर्ष			दोस्रो वर्ष		
			परिमाण	दर रु	जम्मा रु	परिमाण	दर रु	जम्मा रु
सुन्तलाको लाभ लागत अनुपात								
	उत्पादनशिल बोटको संख्या	२५	प्रति के.जि औसत विक्रि मुल्य रु			६०		
क्र. स	वर्ष	पहिलो वर्ष	२-५ वर्ष	६-१० वर्ष	११-१५ वर्ष	१५ वर्ष भन्दा माथि		
१	उत्पादन (केजि/बोट)	०	०	६०	२००	३००		
२	औसत उत्पादन (केजि/रोपनी)	०	०	१५००	५०००	७५००		
३	जम्मा आम्दानी रु	०	०	९००००	३०००००	४५००००		
	चालु खर्च	८०२५	३९००	४६८०	५६१६	६७३९.२		
	स्थिर खर्च	१८९०००	३०००	५०००	७०००	१००००		
	जम्मा खर्च	१९७०२५	६९००	९६८०	१२६१६	१६७३९.२		
	नाफा/नोक्सान	- १९७०२५	-६९००	८०३२०	२८७३८४	४३३२६१		
	लाभ लागत अनुपात			९.३०	२३.७८	२६.८८		

तालीका नं ४४

वाली:सुन्तला			जात:स्थानीय			स्थान: धौलागीरी ७			क्षेत्रफल: १ रोपनी		
क्र. स	विवरण	इकाई	पहिलो वर्ष			दोस्रो वर्ष					
			परिमाण	दर रु	जम्मा रु	परिमाण	दर रु	जम्मा रु			
क.	चालु खर्च										
१	रेखाङ्कन गर्न ज्यामी	जना	१	७००	७००	०	०	०			
२	खाडल खन्ने ज्यामी	जना	४	७००	२८००	०	०	०			
३	गोडमेल गर्न ज्यामी	जना	२	३००	६००	२	३००	६००			
४	रेखदेख तथा हारभेष्ट गर्न	जना	०	०	०	०	०	०			
५	बिरुवा रोप्ने ज्यामी	जना	०	०	०	०	०	०			
६	बिरुवा खरिद	संख्या	२५	४५	११२५	०	०	०			
७	प्राङ्गारिक मल (पाकेको)	डोको	४०	५०	२०००	६०	५०	३०००			
८	रासायनिक मल	के.जी			०			०			
क	युरिया	के.जी	०	०	०	०	०	०			
ख.	डि ए पि	के.जी	०	०	०	०	०	०			
ग	पोटास	के.जी	०	०	०	०	०	०			
९	सुक्ष्म तत्व		०	०	०	०	०	०			
१०	वाली संरक्षण				०			०			
क	निलोतुथो र चुना	के.जी	१	६००	६००	१	६००	६००			

वाली:सुन्तला		जात:स्थानीय		स्थान: धौलागीरी ७			क्षेत्रफल: १ रोपनी		
क्र. स	विवरण	इकाई	पहिलो वर्ष			दोस्रो वर्ष			
			परिमाण	दर रु	जम्मा रु	परिमाण	दर रु	जम्मा रु	
ख.	yellow trap	प्याकेट	०	०	०	०	०	०	
११	सिचाई जडान		०	०	०	०	०	०	
१२	काँटछाँट गर्न ज्यामी	जना	२	८००	१६००	२	८००	१६००	
१३	अन्य खर्च (पावर टिलर)	रुपैया	२	७००	१४००	२	७००	१४००	
१४	जग्गा भाडा	रुपैया	०	०	०	०	०	०	
	जम्मा चल खर्च (क)				१०८२५			७२००	
ख.	स्थिर खर्च								
१	औजार उपकरण (सिकेचर, आरी, क्रेट आदी)	रुपैया	१	१५०००	१५०००	०	०	०	
२	स्प्रेयर	रुपैया	१	६०००	६०००	०	०	०	
३	मेसिनरी औजार मर्मत सम्भार	रुपैया	१	३०००	३०००	१	३०००	३०००	
४	पानी कर	रुपैया	०	०	०	०	०	०	
५	जग्गा कर	रुपैया	०	०	०	०	०	०	
	जम्मा अचल लागत (ख)				१५९००			३०००	
	जम्मा लागत खर्च (क+ख)				१६९८२५			१०२००	

वाली:सुन्तला		जात:स्थानीय		स्थान: धौलागिरी ७		क्षेत्रफल: १ रोपनी		
क्र. स	विवरण	इकाई	पहिलो वर्ष			दोस्रो वर्ष		
			परिमाण	दर रु	जम्मा रु	परिमाण	दर रु	जम्मा रु
सुन्तलाको लाभ लागत अनुपात								
	उत्पादनशिल बोटको संख्या	२५	प्रति के.जि औसत विक्रि मुल्य रु			६०		
क्र. स	वर्ष	पहिलो वर्ष	२-५ वर्ष	६-१० वर्ष	११-१५ वर्ष	१५ वर्ष भन्दा माथि		
१	उत्पादन (केजि/बोट)	०	०	६१	२५०	३००		
२	औसत उत्पादन (केजि/रोपनी)	०	०	१५२ ५	६२५०	७५००		
३	जम्मा आम्दानी रु	०	०	९१५० ०	३७५०००	४५००००		
	चालु खर्च	१०८२ ५	७२००	८६४०	१०३६८	१२४४१.६		
	स्थिर खर्च	१५९० ००	३०००	५०० ०	७०००	१००००		
	जम्मा खर्च	१६९८ २५	१०२० ०	१३६४ ०	१७३६८	२२४४१.६		
	नाफा/नोक्सान	- १६९८ २५	- १०२० ०	७७८ ६०	३५७६३ २	४२७५५.८		
	लाभ लागत अनुपात			६.७१	२१.५९	२०.०५		

तालीका नं ४५

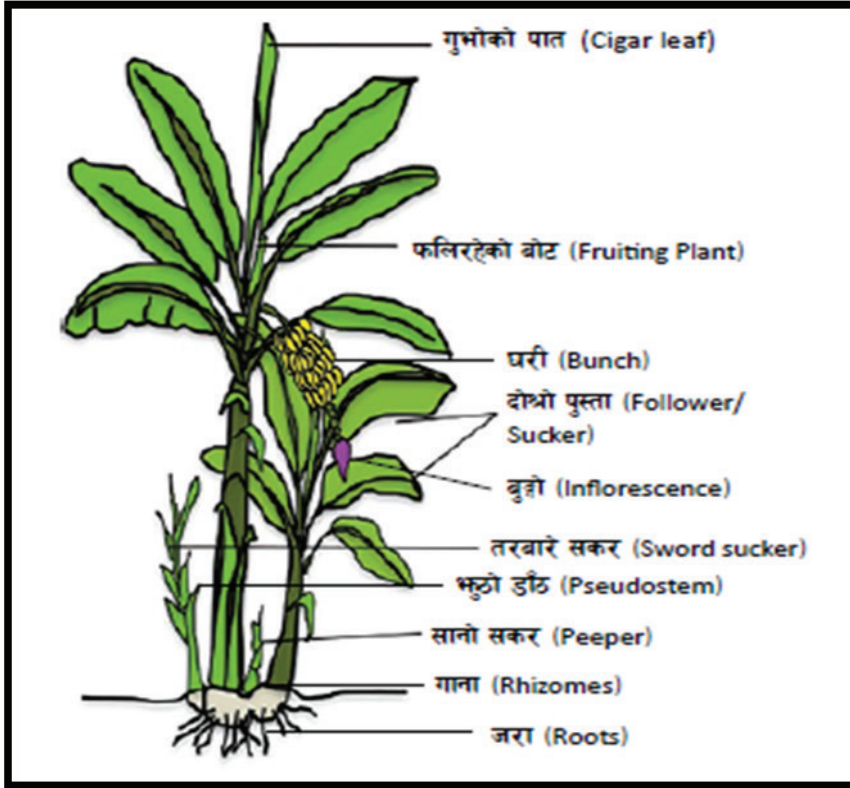
वाली: सुन्तला			जात: स्थानीय			स्थान: बे.न.पा.- ४			क्षेत्रफल: १ रोपनी		
क्र. स	विवरण	इकाई	पहिलो वर्ष			दोस्रो वर्ष					
			परिमाण	दर रु	जम्मा रु	परिमाण	दर रु	जम्मा रु			
क.	चालु खर्च										
१	रेखाङ्कन गर्न ज्यामी	जना	१	७००	७००	०	०	०			
२	खाडल खन्ने ज्यामी	जना	३	७००	२१००	०	०	०			
३	गोडमेल गर्न ज्यामी	जना	६	३००	१८००	६	३००	१८००			
४	रेखदेख तथा हारभेष्ट गर्न	जना	०	०	०	०	०	०			
५	बिरुवा रोप्ने ज्यामी	जना	०	०	०	०	०	०			
६	बिरुवा खरिद	संख्या	२०	४५	९००	०	०	०			
७	प्राङ्गारिक मल (पाकेको)	डोको	६०	५०	३०००	८०	५०	४०००			
८	रासायनिक मल	के.जी			०			०			
क	युरिया	के.जी	०	०	०	०	०	०			
ख.	डि ए पि	के.जी	०	०	०	०	०	०			
ग	पोटास	के.जी	०	०	०	०	०	०			
९	सुक्ष्म तत्व		०	०	०	०	०	०			
१०	वाली संरक्षण				०			०			
क	निलोतुथो र चुना	के.जी	०	०	०	०	०	०			

वाली: सुन्तला			जात: स्थानीय			स्थान: बे.न.पा.- ४			क्षेत्रफल: १ रोपनी		
क्र. स	विवरण	इकाई	पहिलो वर्ष			दोस्रो वर्ष					
			परिमाण	दर रु	जम्मा रु	परिमाण	दर रु	जम्मा रु			
ख.	yellow trap	प्याके ट	०	०	०	०	०	०			
११	सिचाई जडान		०	०	०	०	०	०			
१२	काँटछाँट गर्न ज्यामी	जना	२	८००	१६००	२	८००	१६००			
१३	अन्य खर्च	रुपैया	०	०	०	०	०	०			
१४	जग्गा भाडा	रुपैया	०	०	०	०	०	०			
	जम्मा चल खर्च (क)				१०१००			७४००			
ख.	स्थिर खर्च										
१	औजार उपकरण (सिकेचर, आरी, क्रेट आदी)	रुपैया	१	१८००	१८०००	०	०	०			
२	स्प्रेयर	रुपैया	१	६०००	६०००	०	०	०			
३	मेसिनरी औजार मर्मत सम्भार	रुपैया	१	३०००	३०००	१	३०००	३०००			
४	पानी कर	रुपैया	०	०	०	०	०	०			
५	जग्गा कर	रुपैया	०	०	०	०	०	०			
	जम्मा अचल लागत (ख)				२७०००			३०००			
	जम्मा लागत खर्च (क+ख)				३७१००			१०४००			
सुन्तलाको लाभ लागत अनुपात											

वाली: सुन्तला		जात: स्थानीय	स्थान: बे.न.पा.- ४			क्षेत्रफल: १ रोपनी		
क्र. स	विवरण	इकाई	पहिलो वर्ष			दोस्रो वर्ष		
			परिमाण	दर रु	जम्मा रु	परिमाण	दर रु	जम्मा रु
	उत्पादनशिल बोटको संख्या	२०	प्रति के.जि औसत विक्रि मुल्य रु			६०		
क्र. स	वर्ष	पहिलो वर्ष	२-५ वर्ष	६-१० वर्ष	११-१५ वर्ष	१५ वर्ष भन्दा माथि		
१	उत्पादन (केजि/बोट)	०	०	६१	२१०	३१०		
२	औसत उत्पादन (के जि/रोपनी)	०	०	१२२ ०	४२००	६२००		
३	जम्मा आम्दानी रु	०	०	७३२० ०	२५२०००	३७२०००		
	चालु खर्च	१०१० ०	७४००	८८८ ०	१०६५६	१२७८७.२		
	स्थिर खर्च	२७० ००	३०००	५०० ०	७०००	१००००		
	जम्मा खर्च	३७१ ००	१०४००	१३८८ ०	१७६५६	२२७८७.२		
	नाफा/नोक्सान	- ३७१ ००	-१०४००	५९३ २०	२३४३४ ४	३४९२१३		
	लाभ लागत अनुपात			५.२७	१४.२७	१६.३२		

३.२ केरा (Banana)

Scientific name : *Musa paradisiaca*

Family : Musaceae

विश्वमा खेती गरिएका विभिन्न फलफूलहरू मध्ये केरा धेरै प्रचलनमा आउने एक महत्वपूर्ण फल हो । यसको उत्पत्ति एसिया महादेशको उष्ण प्रदेशिय क्षेत्र खासगरी भारत इन्डोनेसिया फिलिपिन्स र थाइल्यान्डमा भएको मानिन्छ । संसारमा सबैभन्दा धेरै केरा उत्पादन गर्ने देशहरूमा भारत, चिन, मेक्सिको, ब्राजिल, इन्डोनेसिया, फिलिपिन्स, कोस्टारिका, थाइल्यान्ड आदि पर्छन् । नेपालमा मुख्यतया तराई क्षेत्रका साथसाथै भित्री मधेश र पहाडका बैसिहरूमा केरा खेती गरिन्छ । घरायसी प्रयोजनको लागि नेपालमा धेरै पहिलेदेखि नै केरा खेती गर्ने पाइएतापनि हाल आएर व्यवसायिक केरा खेती प्रति कृषकहरूको आकर्षण बढ्दै गएको पाइन्छ । हाल नेपालमा चितवन, नवलपरासी, बाँके, मोरङ, सुनसरी लगायतका जिल्लाहरूमा व्यवसायिक केरा खेती भईरहेको छ । नेपालमा

क्षेत्रफलका हिसाबले आँप र सुन्तलाजात फलफूलपछि केरा तेश्रो स्थानमा पर्छ भने उत्पादनका हिसाबले आँपपछि दोश्रो स्थानमा पर्छ ।

केरा छिटो बढ्ने र छिटो उत्पादन दिने रुख नभई बहुवर्षिय झारपात (Herb) हो । हामीले खाने केरा मुसा समुहमा पर्दछ । मुसा समुहका केराका जातहरू

- होचा जात *Musa paradisiaca*
- अग्लो जात *Musa Sapientium*
- तरकारी खाने जात *Musa Cavendishi*

केराको गानो नै मुख्य काण्ड हो । गानोमा भएका आखलाहरूबाट नयाँ बिरुवा (Sucker) बन्ने गर्दछन् । गानोको वरिपरि भएका छोटो र मसिना त्यान्द्राहरूले जमिनबाट खाद्यतत्व सोस्ने काम गर्दछन् । केराका पातहरू घुमाउरो पारामा एक अर्कासँग टाँसिएर रहेका हुन्छन् र यसबाट नै केराको थाम बनेको हुन्छ तसर्थ केराको थाम वास्तविक काण्ड वा डाँठ होइन र यसलाई झुठो काण्ड (Pseudostem) पनि भन्ने गरिन्छ । केराको बिरुवा रोपेको ७-८ महिनापछि जमिनमुनी रहेको गानाको बीच भागमा फुलको मुनाको विकास हुन्छ र सोहि मुना बढ्दै गएर ९-१२ महिनापछि थामको टुप्पोबाट बुङ्गोको रूपमा बाहिर निस्केर घरी बन्दछ । केराको घरीमा रहेका फलहरूको झुप्पोलाई हाता वा काइँयो भनिन्छ, १ वटा फललाई कोसा भनिन्छ । एउटा थाममा एकमात्र घारी पसाउँदछ । केराको जात हावापानी तथा मलजल उपलब्धताको आधारमा घारी पसाएको ३-६ महीनामा केरा परिपक्व भई पाक्दछ भने रोपेको १२-१८ महिनामा पहिलो उत्पादन लिन सकिन्छ । केराबाट काँचै पाकेपछि र प्रशोधन गरेपछि विभिन्न परिकारहरू बनाउन सकिन्छ । काँचो फल तथा बुङ्गोलाई अचार तथा तरकारी बनाउन सकिन्छ । पाकेको फललाई ताजा फलको रूपमा खाइन्छ भने काँचो तथा पाकेका फलहरू प्रशोधन गरी चिप्स, वाइन, जुस आदी बनाउन सकिन्छ । पाकेको केरामा ७१% भाग खान योग्य हुन्छ । केराको रेसाबाट कपडा, कार्डबोर्ड, झोला, डोरी, कार्पेट पनि बनाउने गरिएको छ । यसरी केराको औद्योगिक क्षेत्रको विकासमा पनि उत्तिकै महत्व रहेको छ ।

लाभ लागत अध्ययन

म्याग्दी जिल्लाको बेनपा २ र मंगला गाउँपालिकाको वार्ड २ मा १ रोपनी क्षेत्रफलमा केरा खेती गर्दा हुने अनुमानित उत्पादन लागत र लाभलाई निम्नअनुसार तालीकामा प्रस्तुत गरी त्यसको अनुपात निकालिएको छ । केरा खेती गर्दाको लाभ लागत अनुपात २ भन्दा बढी पाइएको छ ।

तालीका नं ४८

बाली: केरा		जात: हजारी स्थानीय		स्थान: बे.न.पा.-२		क्षेत्रफल: १ रोपनी	
क्र. सं.	विवरण	इकाई	दुई वर्ष अवधि				
			परिमाण	दर रु	जम्मा रु		
क	चल लागत खर्च						
१	खाडल खन्ने ज्यामी	पुरुष	जना	३	८५०	२५५०	
२	बिरुवा लगाउने ज्यामी	पुरुष	संख्या	२	८००	१६००	
३	गोडमेल गर्न ज्यामी	महिला	संख्या	२	८००	१६००	
४	रेखदेख तथा हारभेष्ट गर्न	महिला	संख्या	२	८५०	१७००	
५	स्प्रेयर ज्यामी	ज्यामी	जना	१	८५०	८५०	
६	बिरुवा खरिद		वटा	५५	१००	५५००	
७	कम्पोष्ट मल		डोको	१५	६०	९००	
८	रासायनिक मल						
क	यूरिया		के.जी	०.५	३०	१५	
ख	डि.ए.पी		के.जी	१	६०	६०	
ग	पोटास		के.जी	०.५	४५	२२.५	
९	किटनाशक विषादि		प्याकेट	१	१०००	१०००	
१०	जग्गा भाडा		बर्ष	१	६०००	६०००	
११	बजार सम्म ढुवानी		रुपैया			४०००	

बाली: केरा जात: हजारी स्थानीय स्थान: बे.न.पा.-२ क्षेत्रफल: १ रोपनी						
क्र. सं.	विवरण	इकाई	दुई वर्ष अवधि			
			परिमाण	दर रु	जम्मा रु	
१२	अन्य विविध खर्च	रुपैया			१०००	
जम्मा चल लागत खर्च (क)					२६७९७.५	
ख	अचल लागत खर्च					
१	जग्गा कर	रुपैया	०	०	०	
२	मर्मत सम्भार खर्च	रुपैया	०	०	०	
३	हास कट्टि	रुपैया	०	०	०	
जम्मा अचल लागत खर्च (ख)					०	
जम्मा लागत खर्च (क+ख)					२६७९८	
१	मुख्य उत्पादन	घरी	४२	१६००	६७२००	
२	जम्मा आम्दानी	रुपैया			६७२००	
३	खुद नाफा	रुपैया			४०४०३	
लाभ लागत अनुपात					२.५१	

तालीका नं ४९

बाली: केरा जात: हजारी स्थानीय स्थान: मंगला २ क्षेत्रफल: १ रोपनी						
क्र. सं.	विवरण	इकाई	दुई वर्ष अवधि			
			परिमाण	दर रु	जम्मा रु	
क	चल लागत खर्च					
१	खाडल खन्ने ज्यामी	पुरुष	जना	४	७५०	३०००
२	बिरुवा लगाउने ज्यामी	पुरुष	संख्या	२	७५०	१५००

बाली: केरा जात: हजारी स्थानीय स्थान: मंगला २ क्षेत्रफल: १ रोपनी						
क्र. सं.	विवरण		इकाई	दुई वर्ष अवधि		
				परिमाण	दर रु	जम्मा रु
३	गोडमेल गर्न ज्यामी	महिला	संख्या	२	७५०	१५००
४	रेखदेख तथा हारभेष्ट गर्न	महिला	संख्या	२	७५०	१५००
५	स्प्रेयर ज्यामी	ज्यामी	जना	२	७५०	१५००
६	बिरुवा खरिद		वटा	५०	९०	४५००
७	कम्पोष्ट मल		डोको	२५	८०	२०००
८	रासायनिक मल					
क	यूरिया		के.जी	२	३०	६०
ख	डि.ए.पी		के.जी	३	६०	१८०
ग	पोटास		के.जी	१	४५	४५
९	क्रिटनाशक विषादि		प्याकेट	२	१०००	२०००
१०	जग्गा भाडा		वर्ष	१	०	०
११	बजार सम्म ढुवानी		रुपैया			३९००
१२	अन्य विविध खर्च		रुपैया			१०००
जम्मा चल लागत खर्च (क)						२२६८५
ख	अचल लागत खर्च					
१	जग्गा कर		रुपैया	०	०	१००
२	मर्मत सम्भार खर्च		रुपैया	०	०	०
३	हास कट्टि		रुपैया	०	०	०
जम्मा अचल लागत खर्च (ख)						१००
जम्मा लागत खर्च (क+ख)						२२७८५
१	मुख्य उत्पादन		घरी	३९	१५००	५८५००

बाली: केरा जात: हजारी स्थानीय स्थान: मंगला २ क्षेत्रफल: १ रोपनी						
क्र. सं.	विवरण		इकाई	दुई वर्ष अवधि		
				परिमाण	दर रु	जम्मा रु
२	जम्मा आमदानी		रुपैया			५८५००
३	खुद नाफा		रुपैया			३५७१५
लाभ लागत अनुपात						२.५७

४. मौरी (Honey bee) को लाभ लागत विश्लेषण

Scientific name: *Apis species*

Family: Apidae

परिचय

प्रकृतिका पाइने विभिन्न किराहरुमध्ये मौरी अत्यन्त सामाजिक एवंम लाभदायक किरा हो । यसले कुनै पनि जीवलाई हानी नगरी आफ्नो आहारा खोजेर खान्छ । प्रत्यक्ष फाइदाहरुमा मौरीले बनाउने र खोजेर घरमा ल्याउने चिजहरु जस्तै मह, मैस, चोप, कुट, शाही खुराक पर्दछन् भने अप्रत्यक्ष रूपमा परागसेचनमा ठुलो सहयोग पुर्याउदछ ।

पुष्परस संकलन गर्ने किराहरु मौरी समुहमा पर्दछन, जस्तै भवैरा (Bumble bee) मौरी (Honeybee) र पुत्का मौरी (Stingless bee) गरिन्छ । मुख्यतया नेपालमा ५ जातका मौरी पाइन्छन ।

क. सेरेना मौरी (*Apis Cerena*)

विशेषत एसियामा पाइने हुनाले यस मौरीलाई एसियाली मौरी भनिन्छ । यो शान्त स्वभावको घरपालुवा मौरी हो । यसलाई मुढेघार झ्यालको खोपा वा आधुनिक घरमा पालन सकिन्छ । यी मौरीहरु मध्यपहाडी भागमा पाइन्छन । समुन्द्र सतहदेखी ३००० मिटरसम्म पाइने यी मौरीको एउटा गोलामा २० देखि ३० हजारको संख्यामा हुन्छन् । यि

मौरीको आधुनिक घारबाट प्रति बर्ष २०-२५ किलो मह निकाल्न सकिन्छ र परम्परागत मुढे घारबाट ४-५ किलो मह निकाल्न सकिन्छ ।

ख. युरोपियन मौरी (*Apis mellifera*)

सेरेनाभन्दा ठुलो र बढी गर्मी रुचाउने मेलीफेरा मौरी समुन्द्री सतहबाट १५०० मिटरसम्म पाइन्छ । एउटा स्वस्थ गोलामा ५० देखि ७० हजारसम्म मौरीहरू पाइन्छन् । यस मौरीको घारबाट प्रति बर्ष ८० १०० किलो मह उत्पादन हुन्छ । सेरेना मौरीभन्दा यस मौरीमा हुल निर्यास र गृहत्याग कम देखिन्छ ।

ग. खागो मौरी (*Apis dorsata*)

यो जङ्गली मौरी हो । समुन्द्री सतहबाट १००० मिटरसम्म यो मौरी पाउन सकिन्छ । यसको गोलाघरको बरन्डा रुखको हाँगा घरको छत वा पानी ट्याङ्कीमा पाइन्छ । यो मौरी रिसाहा हुने हुँदा नियन्त्रण गरेर पाल्न सकिदैन । यस मौरीको घारबाट ३०-५० किलो मह उत्पादन हुन्छ ।

घ. भिर मौरी (*Apis laboriosa*)

समुन्द्री सतहबाट १२००-३००० मिटरसम्म पाइने यो मौरी खागो मौरीभन्दा बढी शान्त र बढी मह १०० किलो प्रति गोला दिने हुन्छ । यस मौरीले भीर पहराहरूमा ठुलो चाका बनाउँछ । यसलाई घरमा पाल्न सकिदैन । हेर्दा खागो मौरी जस्तै देखिएतापनि यस मौरीको रङ खागो मौरीभन्दा कालो हुन्छ ।

ङ. कठ्यौरी मौरी (*Apis florea*)

यो पनि जङ्गली मौरी हो । समुन्द्री सतहबाट १०००-१२०० मिटरसम्मको उचाइमा यो मौरी पाइन्छ । यो मौरीको गोला हत्केला जत्रो एकदमै सानो हुन्छ । यो मौरीबाट ओसत १ किलो मह मात्र उत्पादन हुन्छ ।

लाभ लागत अध्ययन

म्याग्दी जिल्लाको बे.न.पा. ५ मा मौरी पालन गर्दा हुने अनुमानित उत्पादन लागत र लाभलाई निम्नअनुसार तालीकामा प्रस्तुत गरी त्यस्को अनुपात निकालीएको छ । मौरी पालन गर्दा को पहिलो वर्ष लाभ लागत अनुपात २ भन्दा बढी पाइएको छ ।

तालीका नं ५०

मौरी			जात: सेरेना			स्थान: बे.न.पा.-५		
क्र. सं.	विवरण	इकाई	पहिलो वर्ष			दोस्रो वर्ष		
			परिमाण	दर रु	जम्मा रु	परिमाण	दर रु	जम्मा रु
क	लागत खर्च							
१	मौरी घर खरिद (गोला सहित)	संख्या	५	१००००	५००००	०	०	०
२	खालि मौरी घर खरिद	संख्या	०	०	०	१५	४०००	६००००
३	रेखदेख	जना	८	८५०	६८००	८	८५०	६८००
४	चास्नीका लागि चिनी खरिद	के.जी	१२	८०	९६०	१२	८०	९६०
४	चरणका लागि तोरीको वीड खरिद	के.जी	१	५००	५००	१	५००	५००

मौरी			जात: सेरेना			स्थान: बे.न.पा.-५		
क्र. सं.	विवरण	इकाई	पहिलो वर्ष			दोस्रो वर्ष		
			परिमाण	दर रु	जम्मा रु	परिमाण	दर रु	जम्मा रु
५	आवश्यक सामाग्री खरिद (पञ्जा, घुम्ती)		१	२०००	२०००	०	०	०
६	मह मदानी	वटा	१	१५०००	१५०००	०	०	०
७	धुवादानी	वटा	१	२०००	२०००	०	०	०
८	अन्य विविध खर्च	रुपैया			१०००			१०००
जम्मा लागत खर्च (क)					७८२६०			६९२६०
१	मुख्य उत्पादन : मौरी गोला	वटा	१५	६०००	९००००	१५	१००००	१५००००
२	मह उत्पादन	के.जी	१५	१५००	२२५००	१५	१५००	२२५००
३	जम्मा आम्दानी	रुपैया			११२५००			१७२५००
४	खुद नाफा	रुपैया			३४२४०			१०३२४०
लाभ लागत अनुपात					१.४४			२.४९

५. निष्कर्ष

म्याग्दी जिल्लाका विभिन्न ठाउँबाट प्रमुख खाद्यान्न बालीमा धान, गहुँ, मकै तथा तरकारी बालीमा आलु, काउली, बन्दा, गोलभेंडा, काँक्रो, च्याउ र फलफूल बालीमा सुन्तला र केरा त्यस्तै गरी मह उत्पादनको क्रममा लाग्ने विभिन्न व्यवसायिक किसानहरूसँग प्राथमिक तथ्याङ्क संकलन गरी गरिएको यो लाभ लागत अध्ययनले किसानहरूलाई आफ्नो खेती बालीको लाभ लागतको अवस्थाबारे जानकारी दिई बढी फाइदा हुने बाली छनौट गरी बढी नाफा आर्जन गरी व्यवसायिकरण तर्फ उन्मुख हुन किसानलाई सहयोग पुर्याउने छ ।

माथि तालिकामा प्रस्तुत गरिएका लाभ लागतमध्ये प्रमुख खाद्यान्न बालीमा धान, गहुँ र मकैमा लाभ लागतको अनुपात उस्तै उस्तै पाइयो । खाद्यान्न बालीमा रैथाने धानको लाभ लागत अनुपात मकै र गहुँको भन्दा बढी पाइयो । यस जिल्लामा कृषकहरूले रैथाने धान खेतीबाट धेरै आम्दानी लिएको पाइएको छ । तरकारी बालीमा सबभन्दा धेरै तथा लाभ लागतको अनुपात गोलभेंडा, काउली र काँक्रो खेतीमा पाइयो । फलफूल बाली सुन्तलामा फल फलन सुरु गरेपछि उत्पादन अवधीभर उच्चतम लाभ लाभतको अनुपात पाइयो । त्यसकारण दिर्घकालीन रूपमा हावापानी सुहाउदो क्षेत्रमा फलफूल खेती योजना बनाउँदा सुन्तला खेतीमा लगानी गर्दा फाइदाजनक देखिन्छ । साथै तुलनात्मक रूपमा कम लाभ लागतको अनुपात देखिएका बालीहरूमा गुणस्तरीय बीउको छनोट, उत्पादन प्रविधि र व्यवस्थापन पक्षलाई मजबुत बनाउन सकेको खण्डमा लाभ लागतको अनुपात अहिलेको भन्दा वृद्धि गर्न सकिन्छ ।

ग. ऋप कटिड सम्बन्धि जानकारी

विभिन्न बाली लगाई सकेपछि बाली कटानी गर्नुभन्दा केहि समय पूर्व प्रति इकाई क्षेत्रफलको प्रतिनिधित्व हुने गरी बालीको आँकडा लिने प्रक्रिया लाई नै ऋप कटिड भनिन्छ । बालीको उत्पादन स्तर र मूल्यदर अनुमान गर्नको लागि बाली कटानी गर्ने

नमुना लिने तरिका

१. सवै भन्दा पहिले कुनै एउटा प्लटको छनौट गर्ने ।
२. एउटा बालीको लागि सोही प्लटबाट ३-५ वटा आँकडा लिनुपर्दछ । त्यसको लागि प्लटको सवै क्षेत्रफललाई प्रतिनिधित्व गर्ने गरी ५*२ मिटर को लाईन खिचि (१० वर्गमिटर) बालीको आँकडा लिनुपर्दछ ।
३. ३ वटा स्थानबाट छुट्टाछुट्टै गरी आँकडा लिए पश्चात तिनिहरूलाई तौल गर्ने सो तौल नै सुरुको तौल हुन्छ । भने १०-१५ दिन को घाममा सुकाए पश्चात फेरी यसको तौल लिने यो नै अन्तिम तौल मानिन्छ ।
४. अन्तिम तौल लिदा चिस्यान कति राखे हो सोलाई आकलन गरी तौल लिनुपर्दछ ।

जस्तै:

सुरुको तौल (क)= १००० ग्राम

घाममा सुकाए पश्चातको तौल (ख)= ८५० ग्राम

जम्मा चिस्यान प्रतिशत= सुरुको तौल (क)- घाममा सुकाए पश्चातको तौल (ख) * १००

सुरुको तौल

$$= १००० - ७०० / १००० * १००$$

$$= १५ \%$$

५. यसरी लिएको ३ वटा नमुनाहरूलाई एकै ठाँउमा जम्मा गरी एकमुष्ट तौल लिने र ३ ले भाग गर्ने भाग गरि आउने औषत तौल नै उक्त वालीको उत्पादन स्तर हुन्छ ।
६. यसरी लिएको तौल नै अन्तिम तौल हुन्छ यसलाई नै वालीको उत्पादन मानिन्छ ।

ऋप कटिड तथ्याङ्क

कृषि ज्ञान केन्द्र म्याग्दीले आ.व २०७७।७८ मा गरिएको विभिन्न वालीको ऋप कटिड तथा बाली उत्पादनको रेकर्डहरू यस प्रकार रहेको छ ।

तालीका नं ५१: धान बालीको रूप कटिङ्ग तथ्याङ्क

क्र. स.	कृषकको नाम	ठेगाना	जात	उत्पादन केजी (१० वर्गमिटर)	उत्पादकत्व (टन/हेक्टर)	कैफियत
१	चित्रकला सापकोटा	मंगला ५	गौरीया स्थानीय	४	४	
२	छमलाल पौडेल	मंगला १	गुडुरा स्थानीय	३.५	३.५	
३	थम प्रसाद पौडेल	मंगला २	गुडुरा स्थानीय	३.२	३.२	
४	क्षेत्र बहादुर कटुवाल	बेनी २	हाइब्रिड	५.३	५.३	
५	मुक्ति खड्का	बेनी ५	पोखेली पहेलो	४.५	४.५	
६	अशोक खड्का	बेनी ५	जर्नेली	४.१	४.१	
७	प्रशान्त पौडेल	मंगला २	हाइब्रिड	५.३	५.३	
८	अशोक बहादुर थापा	बेनी १	गौरीया स्थानीय	३.८	३.८	
९	सुन्दर थापा	बेनी १	गौरीया स्थानीय	३.९	३.९	
१०	धन बहादुर थापा	बेनी १	मार्सी	३.६	३.६	
११	डिल बहादुर थापा	बेनी १	गुडुरा स्थानीय	३.६	३.६	
१२	आश्विन खत्री	धवालागिरी ७	गौरीया स्थानीय	३.५	३.५	
१३	इन्द्र कुमारी बरुवाल	अन्नपूर्ण ६	स्थानीय	३.४	३.४	
१४	ओम बरुवाल	अन्नपूर्ण ६	स्थानीय	३.६	३.६	

क्र. स.	कृषकको नाम	ठेगाना	जात	उत्पादन केजी (१० वर्गमिटर)	उत्पादकत्व (टन/हेक्टर)	कैफियत
१५	भुपेन्द्र खड्का	अन्नपुरण ६	स्थानीय	३.५	३.५	
१६	लोक बरुवाल	अन्नपुरण ६	स्थानीय	३.३	३.३	
१७	दल बहादुर खड्का	अन्नपुरण ६	स्थानीय	४	४	
१८	बेल बहादुर बरुवाल	अन्नपुरण ६	स्थानीय दर्माली	३.८	३.८	
१९	लाल गिरी	अन्नपुरण ६	सेतो दर्माली	३.७	३.७	

तालीका नं ५२: मकै बालीको रूप कटिङ्ग तथाङ्क

क्र. स.	कृषकको नाम	ठेगाना	जात	उत्पादन केजी १० वर्गमिटर	उत्पादकत्व (टन/हेक्टर)	कैफियत
१	कमल गर्बुजा	अन्नपुरण ६	स्थानीय	३.५	३.५	
२	इश्वरी खत्री	अन्नपुरण ६	स्थानीय	३.२	३.२	
३	कमला गिरी	अन्नपुरण ६	स्थानीय	३.१	३.१	
४	बेल बहादुर बरुवाल	अन्नपुरण ६	स्थानीय	३.	३.	
५	डम्मर थापा	बेनी १	मनकामना ३	४.५	४.५	
६	शान्तविर आले मगर	बेनी १	मनकामना ३	४.३	४.३	
७	उत्तम कुमार श्रेष्ठ	बेनी १	मनकामना ३	४.४	४.४	
८	भरत आलेमगर	बेनी १	मनकामना ३	४.१	४.१	

क्र. स.	कृषकको नाम	ठेगाना	जात	उत्पादन केजी (१० वर्गमिटर)	उत्पादकत्व (टन/हेक्टर)	कैफियत
१	सन्तोष बरुवाल	अन्नपुर्ण ६	RR२१	३	३	
२	देवी बरुवाल	अन्नपुर्ण ६	RR२१	३.१	३.१	
३	लोक बहादुर बरुवाल	अन्नपुर्ण ६	धवलागिरी	३	३	

तालीका नं ५४: कोदो बालीको ऋप कटिङ्ग तथ्याङ्क

क्र. स.	कृषकको नाम	ठेगाना	जात	उत्पादन केजी (१० बर्गमिटर क्षेत्रफल)	उत्पादकत्व (टन/हेक्टर)	कैफियत
१	राजु बरुवाल	अन्नपुर्ण ६	डल्ले	३.१	३.१	
२	कृष्ण बरुवाल	अन्नपुर्ण ६	डल्ले	२.९	२.९	
३	बेल बहादुर बरुवाल	अन्नपुर्ण ६	डल्ले	३.३	३.३	
४	बिष्णु खड्का	अन्नपुर्ण ६	डल्ले	३.	३	
५	राम बहादुर बरुवाल	अन्नपुर्ण ६	काब्रे कोदो	१.८	१.८	
६	गन बहादुर बरुवाल	अन्नपुर्ण ६	काब्रे कोदो	२	२	
७	दल बहादुर खड्का	अन्नपुर्ण ६	डल्ले	३.१	३.१	
८	गोकर्ण बरुवाल	अन्नपुर्ण ६	डल्ले	३.२	३.२	

तालीका नं ५५: जौ बालीको ऋप कटिङ्ग तथ्याङ्क

क्र. स.	कृषकको नाम	ठेगाना	जात	उत्पादन केजी (१० वर्गमिटर)	उत्पादकत्व (टन/हेक्टर)	कैफियत
१	राम बहादुर बरुवाल	अन्नपुर्ण ६	स्थानीय	३	३	
२	कृष्ण बरुवाल	अन्नपुर्ण ६	स्थानीय	३.२	३.२	

तालीका नं ५६: आलु बालीको ऋप कटिङ्ग तथ्याङ्क

क्र. स.	कृषकको नाम	ठेगाना	जात	उत्पादन केजी (१० वर्गमिटर)	उत्पादकत्व (टन/हेक्टर)	कैफियत
१	डम्बर बहादुर बरुवाल	अन्नपुर्ण ६	निलो त्त	२०	२०	
२	राजु खत्री	अन्नपुर्ण ६	निलो त्त	१८.	१८.	
३	दुर्गा बरुवाल	अन्नपुर्ण ६	जनकदेव	१७	१७	
४	निरा कार्की	अन्नपुर्ण ६	जनकदेव	१९.	१९.	
५	सिता बरुवाल	अन्नपुर्ण ६	जनकदेव	१४.	१४.	
६	इन्द्र कुमारी बरुवाल	अन्नपुर्ण ६	जनकदेव	१२	१२	
७	ओम कुमारी बस्याल	अन्नपुर्ण ६	जनकदेव	११	११	
८	जगत खत्री	अन्नपुर्ण ६	जनकदेव	१२	१२	

तालीका नं ५७: सुन्तला बालीको ऋप कटिङ्ग तथ्याङ्क

सुन्तला बालीको बाली कटानी तथा उत्पादन अनुमान

क्र. स.	कृषकको नाम	ठेगाना	जात	बोटको उमेर वर्ष	उत्पादन केजी	प्रति रोपनी औसत बिरुवा	उत्पादकत्व (टन/हेक्टर)
१	बेल बहादुर बरुवाल	अन्नपुर्ण ६	स्थानीय	११	२००	२०	४.०
२	धिरज बरुवाल	अन्नपुर्ण ६	स्थानीय	९	१५०	२०	३.०
३	नीरा बरुवाल	अन्नपुर्ण ६	स्थानीय	१०	१९०	२०	३.८
४	पशुपति केसी	अन्नपुर्ण ६	स्थानीय	१५	२७५	२०	५.५
५	गोकर्ण बरुवाल	अन्नपुर्ण ६	स्थानीय	९	५२	२०	१.०
६	इन्द्र खड्का	अन्नपुर्ण ६	स्थानीय	१४	२६०	२०	५.२
७	अस्मिता गर्वजा	अन्नपुर्ण ५	स्थानीय	७	४२	२०	०.८

क्र. स.	कृषकको नाम	ठेगाना	जात	बोटको उमेर वर्ष	उत्पादन केजी	प्रति रोपनी औसत बिरुवा	उत्पादकत्व (टन/हेक्टर)
८	मेख बहादुर खड्का	अन्नपुर्ण ५	स्थानीय	११	१४७	२०	२.९
९	डम्मर बहादुर बरुवाल	अन्नपुर्ण ६	स्थानीय	८	४३	२०	०.९
१०	देवी कुमारी बरुवाल	अन्नपुर्ण ६	स्थानीय	९	३४	२०	०.७